

ΧΡΟΝ 1916

ΜΕΛΕΤΗ

Περὶ τοῦ συστήματος τῆς διδασκαλίας
τοῦ διέποντος τὴν καθ' ἡμᾶς
Μέσσην Ἑκπαίδευσιν

ΥΠΟ

ΧΑΡ. ΔΙΟΣΚΟΡΙΔΟΥ

ΚΑΘΗΓΗΤΟΥ ΕΝ Τῷ ΔΕ ΓΥΜΝΑΣΙῳ

· Οὐκ ἔστι τόλμης ἐφόδιον μείζον βίου ·
(Μέν.)

ἘΝ ΑΘΗΝΑΙΣ
ΕΚΔΟΣΙΣ „ΑΡΑΣΕΩΣ“
1916

Τὸ πρῶτον μὲν Ἀρχὴν Ἀλε-
ξανδρὸν ἐκ τῆς ἐκείνου βίβλου

24

ΜΙΑ ΜΕΛΕΤΗ

36

ΥΠΟ

ΧΑΡ. ΔΙΟΣΚΟΡΙΔΟΥ

ΚΑΘΗΓΗΤΟΥ ΕΝ Τῷ Δ^ῳ ΓΥΜΝΑΣΙῳ

«Οὐκ ἔστι τόλμης ἐφόδιον μείζον βίου».

(Μέν.)

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
ΑΛΕΞΗ ΔΗΜΑΡΑ

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ
ΕΚΔΟΣΙΣ „ΔΡΑΣΕΩΣ“
1916

ΕΡΓΑΣΤΗΡΙ ΙΣΤΟΡΙΑΣ
ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ
ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
ΛΑΖΑΡΟΥ

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΑΣ ΥΠΟΛΟΓΙΣΤΩΝ ΚΑΙ ΕΚΔΟΣΕΩΝ
ΔΙΔΑΚΤΙΚΑ ΒΙΒΛΙΑ

ΤΟΙΣ ΣΕΒΑΣΤΟΙΣ
ΚΑΘΗΓΗΤΑΙΣ
ΤΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΗΣ
ΣΧΟΛΗΣ

ΜΙΑ ΜΕΛΕΤΗ

περὶ τοῦ συστήματος τῆς διδασκαλίας τοῦ
διέποντος τὴν καθ' ἡμᾶς Μέσσην ἐκπαί-
δευσιν ὑπὸ Χαρ. Διοσκορίδου, καθη-
γητοῦ Δου Γυμνασίου.

Ἀξιότιμοι Κοι Συνάδελφοι,

Ἦτό ποτε χρόνος κατὰ τὸν ὅποιον
τὸ ὑπὸ τὴν δουλείαν Ἕθνος διετήρει
ὀλίγα τινὰ σχολεῖα ἀτελέστατα, ἅτινα
ὑπὸ τὴν πτέρναν καὶ τὴν μάστιγα τοῦ
βαρβάρου κατακτητοῦ ὥς ἐπὶ τὸ πολὺ
ἐν σπηλαίοις καὶ τρώγλαις ἀνέλαβον
νὰ διδάσκωσι τοὺς δούλους Ἑλληνό-
παιδας τὴν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν καὶ
ἐν κρυπτῷ καὶ παραβύστῳ τὴν μεγά-
λην ἱστορίαν τοῦ Γένους.

Οἱ δ' ἐν τοῖς τοιούτοις σχολείοις διδά-
σκοντες καίτοι ἦσαν ἀτελέστατα μορ-
φωμένοι ἠδύναντο νὰ ἐμφυτεύωσιν
εἰς τὰς ἀπαλὰς τῶν παιδῶν ψυχὰς
τὴν πρὸς τὸν Θεὸν ἀγάπην
καὶ τὸν πρὸς τὴν Πατρίδα ἔ-
ρωτα. Ἐκ τούτων δ' ἀνεβλάστησαν
ἀθορύβως οἱ ἥρωες τοῦ 1821.

Καὶ τὰ μὲν σχολεῖα ταῦτα ἐστεροῦντο τῶν πάντων· διότι οὔτε θρανία, οὔτε εἰκόνες ὑπῆρχον ἐν τούτοις, οἱ δὲ μαθηταὶ καθήμενοι κατὰ γῆς μετεχειρίζοντο τὸ γόνυ ἀντὶ τοῦ θρανίου, δσάκις ἤθελον νὰ γράψωσί τι, ἀντὶ δὲ βιβλίων ὑπῆρχον μόνον χειρόγραφα, ἡ δὲ ἀντιγραφὴ ἐν τούτοις πάντως μετὰ πλείστων σφαλμάτων γινομένη ἀπὸ σχολῆς ἐπὶ πολὺ τοὺς μαθητὰς καὶ ἐν τὸς τοῦ σχολείου καὶ ἐκτὸς αὐτοῦ ἀφαιροῦσα παρὰ τούτων μέγα τμήμα τοῦ πολυτίμου χρόνου τῆς διδασκαλίας. Οἱ δὲ μαθηταὶ οὔτοι οὐδεμίαν ἄλλην πνευματικὴν ἀνάπτυξιν παρελάμβανον ἐκ τῆς οἰκίας, ἡ ὁποία θὰ διηυκόλυνε τὸ ἔργον τοῦ διδασκάλου ἀλλ' ἀνετρέφοντο διδασκόμενοι κατ' ἀνάγκην τὴν ὑποκρισίαν, ὅπως φαίνωνται εἰς τὰ ὄμματα τοῦ τυράννου ὡς εὐτελεῖς τινες ραγιαδῶν παῖδες εἰς οὐδὲν ἄλλο παιδευόμενοι ἢ εἰς τὸ κατὰ τίνα τρόπον θὰ φαίνωνται ἀρεστοὶ εἰς τὸν ὑπερήφανον αὐθέντην των.

Οἱ τότε δὲ διδάσκαλοι, καίτοι ἐστεροῦντο μισθῶν καὶ προαγωγῆς, καὶ τοῦ εὐεργετικοῦ μέτρου τῆς συντάξεως, ἤρκοῦντο δὲ εἰς μόνην τὴν συντήρησίν των, κατείχοντο ὑπὸ τοῦ ἐνθέου ἐκείνου ξήλου, ὃ ὁποῖος εἶνε μόνος ἱκανὸς

νὰ ἀναπληρώσῃ πᾶσαν ἔλλειψιν. Τὸ κῦρος δὲ αὐτῶν παρὰ τοῖς μαθηταῖς ἦτο τόσον μέγα ὥστε πᾶν τὸ λεγόμενον ὑπὸ τοῦ διδασκάλου ἐθεωρεῖτο ὡς τις ἀπαράβατος νόμος, ἐν ᾧ οὐδεμία ἀντιλογία ἐχώρει.

“Ὅτε δὲ βραδύτερον μετὰ τοὺς μακροὺς ἀγῶνας τῶν ἡρώων τοῦ 1821 ἀπεδόθη ἡ ἐλευθερία εἰς τὴν μικρὰν ταύτην γωνίαν καὶ ἐθεωρήθη ἀναγκαία ἡ τελειότερα ἀνάπτυξις τοῦ παιδός, τὰς μὲν βάσεις τοῦ ἐκπαιδευτικοῦ συστήματος ἐθῆκεν ὁ ἀοίδιμος Καποδίστριας ἐτελειοποίησε δὲ ὁ αἰμύνηστος Βασιλεὺς “Ὁθων διὰ τοῦ προγράμματος τοῦ 1837, ὅπερ καὶ νῦν ἐτι χρησιμεύει ὡς ὑπόδειγμα πέραν τοῦ ὁποίου ἐν ταῖς γενικαῖς γραμμαῖς οὐδεὶς ἐξέρχεται ἀλλ’ ἐπιφέρει μόνον καινοτομίας καὶ βελτιώσεις συμφώνως ταῖς ἀπαιτήσεσι καὶ ταῖς προόδοις τῆς ἐπιστήμης.

Οἱ δὲ Μεγάλοι διδάσκαλοι τοῦ Γένους μετὰ τῶν πλειάδων τῶν γεραῶν διδασκάλων καὶ τῶν νέων τῶν παρεσκευασθέντων ἐν τοῖς σχολείοις τῆς Ἡπείρου καὶ ἀλλαχοῦ ἐχρησίμευον ὡς ἀπόστολοι τῆς Ἑθνικῆς Παλιγγενεσίας, ἀγόμενοι δὲ ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ ἐνθουσιασμοῦ, ὑπὸ τοῦ ὁποίου καὶ οἱ πρὸ αὐτῶν διατελέσαντες, παρή-

γαγον καταπληκτικὰ ὄντως ἀποτελέσματα καὶ ἔθεσαν τὰς βάσεις τῆς ἀνωτέρας μορφώσεως καὶ ἀληθοῦς ἐθνικῆς πνευματικῆς ἐξελίξεως τῶν νεωτέρων Ἑλλήνων.

Τὸ δὲ ἡμέτερον Πανεπιστήμιον ἐθεωρεῖτο ὡς ἡ κρηπίς τῆς ἀναπτύξεως καὶ ἐξάρσεως τοῦ ἔθνους καὶ ἐχρησίμευεν ἐπὶ μακρὰν σειρὰν ἐτῶν ὡς τὸ μοναδικὸν φυτώριον οὐ μόνον τῶν ἐν τῇ δούλῃ Ἑλλάδι ἐπιστημόνων ἀλλὰ καὶ πάντων τῶν Κρατῶν τοῦ Αἴμου, οὐδὲ ἐθεωρεῖτο ὡς ἀληθῆς ἐπιστήμων ὁ μὴ ἐφωδιασμένος ὑπὸ διπλώματος τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Ἑλλάδος (1).

Ἀλλ' ἤδη ἐπισκοπήσωμεν ἐν γενικαῖς γραμμαῖς τί συμβαίνει παρ' ἡμῖν.

Καίτοι τὰ μέσα πρὸς τελειότεραν ἐκπαίδευσιν εἶνε ἀφθονώτερα, ὑπάρχουσι δὲ ἐν πολλοῖς τῶν σχολείων πλούσιαι συλλογαὶ εἰκόνων καὶ ὀργάνων χρησιμευόντων διὰ τὰ διάφορα πειρά-

(1) Τὸ ἡμέτερον Πανεπιστήμιον πλουτισθὲν ἐσχάτως καὶ ἀνακαινιζόμενον ἐκ τῶν πόρων τοῦ Δομπολείου κληροδοτήματος ἔχομεν δι' ἐλπίδος ὅτι θέλει καὶ πάλιν ἀνταποκριθῇ ὡς ἀριστα εἰς τὰς σημερινὰς ἀνάγκας τῆς Ἐπιστήμης καὶ συμπληρώσει τάχιστα τὰς ἑδρας, αἱ ὁποῖαι εἶνε κεναὶ ἀπὸ μακροῦ χρόνου, καὶ θέλει εἰσαχθῇ ἡ εἰσιτήριος ἐξέτασις ἢ τόσον ἐπιβαλλομένη ὑπὸ τῶν πραγμάτων.

ματα τῆς Φυσικῆς καὶ Χημείας, σκελε-
τῶν ζώων, καὶ ὀρυκτῶν, καίτοι κατα-
βάλλεται δυνατὴ προσπάθεια ὅπως τὰ
ἐνοικιαζόμενα οἰκήματα τὰ μέλλοντα
νὰ χρησιμεύσωσιν ὡς σχολεῖα ἀνταπο-
κρίνονται κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον εἰς
τὰς ἀπαιτήσεις τῆς ὑγιεινῆς (εἰς πλεῖ-
στα μέρη τῆς παλαιᾶς Ἑλλάδος ἔχου-
σιν ἰδρυθῆ σχολεῖα δαπάναις τοῦ Κρά-
τους κατὰ τὰς ὑποδείξεις τῶν εἰδικῶς
πρὸς τοῦτο τεταγμένων), οὐδεμία ὥθη-
σις ἐγένετο εἰς τὴν ἐπὶ τὰ πρόσω ἀνά-
πτυξιν τὴν τε πνευματικὴν καὶ ἡθικὴν
τοῦ παιδὸς ὑπὸ τὴν ἀληθῆ ἔποψιν τοῦ
πράγματος.

Καὶ ἐν τούτοις κατεβλήθη μεγάλη
προσπάθεια ὅπως κατὰ δύναμιν βελ-
τιωθῇ ἡ ἐπὶ τὸ πρακτικώτερον διαρ-
ρύθμισις τοῦ προγράμματος, προσφέ-
ρεται δὲ δαψιλεστέρα παροχὴ γνώσεων
διὰ τὴν τελειοτέραν ἀνάπτυξιν τοῦ παι-
δός. Διὰ δὲ τῆς ῥοπῆς, τὴν ὁποίαν ἔ-
δωσαν πρὸς τὴν σπουδάζουσαν νεολαίαν
αἱ τε γυμναστικαὶ ἀσκήσεις καὶ αἱ παι-
διαί, ὁ προσκοπισμὸς, ὁ ἐνισχύων τὸ
πνεῦμα τῆς πειθαρχίας, ἡ ποδηλασία,
ἡ κωπηλασία, ἡ κολυμβητικὴ, καίτοι
ταῦτα πάντα συντελοῦν εἰς ἐπίρρυσιν
τῆς ὑγείας τοῦ σώματος οὕτως ὥστε νὰ
δύναται ὁ μαθητὴς νὰ εἶνε ἐπιδεκτι-

κὸς τελειοτέρας καὶ ἀφθονωτέρας μορφώσεως, καὶ διὰ τῆς ἐπὶ τὸ παιδαγωγικώτερον μορφώσεως τῶν νέων διδασκάλων, ἐν καὶ μόνον γενικῶς πιστεύεται ὅτι τὸ σχολεῖον χρησιμεύει ἀπλῶς ὡς ὄργανον, δι' οὗ δύναται τις ν' ἀποκτήσῃ προσόντα πρὸς εὗρεσιν θέσεώς τινος (δηλ. ὅτι γεννᾷ θεσιθήρας καὶ ἀργομισθοὺς), οἱ δὲ διδάσκαλοι ὡς ἐξυπηρετοῦντες τὰ σχέδια τῆς τοιαύτης καταστάσεως.

Ἡ διδασκαλία τῆς Ἀρχαίας γλώσσης ἀπέβη οὐ μόνον ἀκαρπὸς καὶ ἀηδὴς ἀλλὰ καὶ φορτικὴ, ἡ δὲ προσπάθεια τοῦ νέου προγράμματος, ὅπως ὁ μαθητὴς κατασταθῇ ἱκανὸς, ἵνα διὰ τῶν ιδίων αὐτοῦ δυνάμεων δυνηθῇ νὰ ἀπολαύσῃ τοῦ ἀρρήτου κάλλους τοῦ Ἑλληνικοῦ λόγου καὶ οὗτος κατασταθῇ κτῆμα τοῦτου οὐδὲν ἄξιον λόγου παρήγαγε. Δὲν θέλω κἂν νὰ κάμω λόγον περὶ τῶν αποτελεσμάτων, τὰ ὅποια ἀπεκόμισεν ἡ διδασκαλία τῆς Λατινικῆς γλώσσης, τοῦ σπουδαιοτάτου τοῦτου μαθήματος, τοῦ θεωρουμένου κυρίου καὶ ἔχοντος τὴν αὐτὴν βαθμίδα τῆς βαθμολογίας, ἣν ἔχει τό τε Ἑλληνικὸν μάθημα καὶ τὰ Μαθηματικά· διότι καὶ ἡμεῖς οἱ διδάσκαλοι κατεδικάσαμεν παρὰ τὴν σπουδαιότητα τοῦ μαθήματος τοῦτο ἐν τῇ συνειδή-

σει μας καὶ ὅταν ἐνίοτε κατὰ τὴν βαθμολογίαν τῶν ἐξετάσεων μαθητῆς τις κινδυνεύῃ νὰ ἀπολέσῃ τὸ ἔτος τοῦ ἐκ τοῦ κακοῦ βαθμοῦ τῶν Λατινικῶν, πάσῃ δυνάμει προσπαθοῦμεν νὰ παρακάμψωμεν τὸν σκόπελον τοῦτον, ὅταν ὁ καθηγητῆς τοῦ Λατινικοῦ μαθήματος δυστροπῶν ἐπιμένει εἰς τὸν δοθέντα βαθμὸν, λέγοντες ὅτι εἶνε ἄδικον ὁ μαθητῆς ἕνεκα τῶν Λατινικῶν νὰ στερηθῇ τοῦ εὐεργετήματος τῆς προαγωγῆς.

Κατὰ ταῦτα τὰ μόνα σχεδὸν ἐφόδια, πλὴν ἐξαιρέσεων, τὰ ὁποῖα ἀποκομίζουσι διὰ τὴν περαιτέρω ἐξέλιξιν οἱ πλεῖστοι τῶν ἀποφοίτων τῶν Γυμνασίων εἶνε τὰ ἑξῆς :

Τὸ πρῶτιστον πάντων εἶνε, ὅτι ἐξέρχονται ἄνευ οὐδεμιᾶς διαμορφώσεως τοῦ μέλλοντος χαρακτῆρος ἢ μᾶλλον στεροῦμενοι καὶ αὐτῶν τῶν στοιχείων τοῦ ἀνθρωπισμοῦ, δι' οὗ θὰ ἐξελιχθῶσιν ἐν τῇ κοινωνίᾳ. Οἱ πλεῖστοι δὲ τούτων στεροῦνται τοῦ πνεύματος τῆς πειθαρχίας, ὥς δύνανται νὰ μαρτυρήσωσιν οἱ ἐν τῷ στρατῷ κ. ἀξιωματικοὶ καὶ παύουσι καὶ αὐτὸν τὸν χαιρετισμὸν πρὸς τοὺς πρῶην διδασκάλους αὐτῶν. Τοῦναντίον τρέφουσι μεγίστην εὐγνωμοσύνην πρὸς ἐκείνους, οἱ ὁποῖοι παρὰ πάντας τὸν ὄρκον, ὃν ἔδωκαν πρὸς

τὴν πολιτείαν, κατ' ἀνοχὴν προήγαγον
τούτους ἀνικάνους ὄντας ἢ καὶ ἀπένει-
μον αὐτοῖς ἀπολυτήρια.

(Κατὰ γενικὴν ἀληθῶς ἀντίληψιν,
εἶνε τῷ ὄντι πικρὰ ἡ ἀλήθεια, ἡ ἐκπλή-
ρωσις τοῦ καθήκοντος θεωρεῖται παρά-
βασις τῆς ἐντολῆς, ἣν ἔχει ὁ διδάσκα-
λος. Γονεῖς δὲ καὶ μαθηταί, πρὸς ἀνα-
κούφισιν ἡμῶν ὑπάρχουσι καὶ
ὀλίγαι ἐξαίρεσεις, χαρακτηρίζουσι
τοὺς ἐργαζομένους συμφώνως τοῖς κει-
μένοις τοιοῦτους διδασκάλους ὡς ἀπαί-
σια καὶ ἀποτρόπαια ὄντα, προκαλοῦντα
τὸν τρόπον εἰς τὰ μαμμόθρεπτα τέκνα
των, τὰ παιδαγωγηθέντα διὰ τῶν
σταδίων τῆς κατωτάτης καὶ μέσης
ἐκπαιδεύσεως).

Δεύτερον οἱ ἀπόφοιτοι οὗτοι ἐξέρχον-
ται τοῦ σχολείου, οὐδαμῶς ἔχοντες τά-
σιν πρὸς τὴν ἐργασίαν, κινδυνεύουσι
δὲ ἐκ τούτου νὰ πάθωσι πάντα τὰ κακὰ
τὰ ἐκ τῆς ἀργίας ἀπορρέοντα.

Τρίτον κέκτηνται ἐπιπολαιότητα, ἰὸ
χαρακτηριστικὸν τοῦτο γνῶρισμα τῆς
ἡμιμαθείας, συνοδευομένην μετὰ θρα-
σύτητος ἐγωϊστικῆς πρωτοφανοῦς. Οἱ
δ' ἀμαθέστατοι τῶν μαθητῶν εἶνε οἱ
μάλιστα αἰσιόδοξοι πάντων διὰ τὴν
μέλλουσαν ἐξέλξιν αὐτῶν καὶ τὴν ἐ-
σφαλμένην ταύτην αὐτοπεποίθησιν με-

ταδίδουσι τοῖς γονεῦσιν, οἱ ὅποιοι καταφέρονται κατὰ τῶν σχολείων καὶ τῶν διδασκάλων, οἱ ὅποιοι ὑπετίμησαν τὴν ἀξίαν τῶν τέκνων αὐτῶν.

Καὶ ἤδη εἰσέλθωμεν εἰς τὰ καθ' ἑκαστα :

Κατὰ τὸ γενικῶς ἐν ἰσχύϊ πρόγραμμα, τὸ ὅποῖον συνετάχθη ὑπὸ τὴν ἐπήρειαν τοῦ νέου παιδαγωγικοῦ πνεύματος Σκοπὸς τῆς τῶν ἀρχαίων Ἑλληνικῶν ἐν τε τῷ Ἑλληνικῷ σχολείῳ καὶ Γυμνασίῳ διδασκαλίας ὀρίζεται ὁ ἑξῆς·

α') ἐξ ἰδίας ἀναγνώσεως ἱκανὴ καὶ βαθεῖα τῶν μαθητῶν κατανόησις τῶν ἐν τοῖς γυμνασίοις συνήθως ἐρμηνευομένων Ἑλλήνων συγγραφέων καὶ γνώσις τοῦ πολιτισμοῦ καὶ τοῦ βίου καθόλου τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων.

β') γλωσσικὴ καὶ λογικὴ παίδευσις τῶν μαθητῶν.

2) Τοσαύτη τῶν μαθητῶν γνῶσις τοῦ ἀρχαίου Ἑλληνος λόγου, ὥστε νὰ δύνανται οὗτοι κατὰ τὸ τέλος τῶν γυμνασιακῶν αὐτῶν σπουδῶν χωρὶα μὲν τῶν ἐν ταῖς δυσὶν ἀνωτέραις τάξεσι ἐρμηνευομένων Ἑλλήνων συγγραφέων ἀπηλλαγμένα πραγματικῶν μάλιστα δυσχερειῶν ἀνευ βοηθημάτων καὶ παρασκευῆς νὰ παραφράζωσι, κείμενον

δέ τι ἐν τῇ νέᾳ ἡμῶν γλώσση γεγραμμένον ἀλλ' οὐχὶ ἀφιστάμενον τῶν νοημάτων τῶν ἀρχαίων συγγραφέων νὰ μεταφέρωσιν εἰς τὸ ἀττικὸν ἰδίωμα ἄνευ ἀμαρτημάτων περὶ τὸ τυπικὸν καὶ τὴν σύνταξιν.»

Κατὰ τὴν ἤδη ἐπικρατοῦσαν μέθοδον, ἡ ὁποία ἐφαρμόζεται ἐν τοῖς σχολείοις ἀπὸ δεκαετίας περίπου, ὁ διδάσκαλος παραλαμβάνων τὸν μαθητὴν παιδαγωγικῶς πρὸς τοῦτο παρεσκευασμένον ἐκ τοῦ δημοτικοῦ σχολείου καθήκον ἔχει νὰ προπαρασκευάσῃ αὐτὸν γλωσσικῶς τοιοῦτον ὥστε ἐν μὲν τῷ ἑλληνικῷ σχολείῳ τέλειος γνώστης τοῦ τυπικοῦ τῆς Ἑλλ. γλώσσης νὰ ἀποβῇ, ἐν δὲ τῷ Γυμνασίῳ συμπληρῶν τὰς γνώσεις αὐτοῦ διὰ τοῦ δευτέρου μέρους τῆς Γραμματικῆς ἥτοι τοῦ συντακτικοῦ νὰ δυνηθῇ νὰ κατανοῇ τὸν Ἑλληνα λόγον. Ὁ δ' οὕτω παρεσκευασμένος μαθητὴς εὐλόγον εἶνε ὅτι θὰ δυνηθῇ νὰ ἀποκτήσῃ διαφέρον καὶ ἔρωτα διὰ τὴν ἀνάγνωσιν τῶν πνευματικῶν τοῦ ἔθνους θησαυρῶν, ἄνευ τῶν ὁποίων δύναται γενικῶς νὰ θεωρῇται πᾶς Ἑλλήν πνευματικῶς ἀνερμάτιστος καὶ ἀνίκανος οὐ μόνον ἀληθῆς ἐπιστήμων νὰ καταστή· ἀλλὰ καὶ καθόλου ἐν τῇ σημερινῇ ἐξελίξει τῶν ὁμόρων Βαλκανικῶν κρατιῶν

νὰ ἐπικρατήσῃ, ὅπως συμπληρώσῃ τὴν Ἑθνικὴν ἀποκατάστασιν.

Δυστυχῶς δ' ὅμως ἡ πείρα ἀπέδειξεν ὅτι οἱ ἐκ τῶν Ἑλλ. σχολείων ἐξερχόμενοι μαθηταὶ καίτοι ἀφθόνως παρέχεται αὐτοῖς ἡ διὰ τῶν νέων παιδαγωγικῶν ἀρχῶν διδασκαλία, καίτοι διὰ τῶν γνωστῶν σταδίων τοῦ συστήματος ἐξονυχίζονται καὶ αἱ ἐλάχισται λεπτομέρειαι αἱ ἀφορῶσαι τὰς δυσχερείας καθ' ὧν τυχὸν θὰ προσέκρουεν ὁ μαθητὴς διὰ τὴν τελείαν κατανόησιν τοῦ τυπικοῦ τῆς Ἑλληνικῆς γραμματικῆς καὶ τοῦ Ἑλληνικοῦ κειμένου, παρουσιάζουσιν τοιαύτην διαφορὰν ἐκ τῶν πρὸ τοῦ χρόνου τούτου ἀπολυομένων ἐκ τῶν Ἑλληνικῶν σχολείων ὥστε καταπλήσσει ταί τις.¹⁾

Οἱ παλαιοὶ ἄρα διδάσκαλοι, οἱ φέροντες ἀπλῶς πτυχίον τοῦ φιλολογικοῦ φροντιστηρίου δύνανται νὰ καυχῶνται

1) Ὅμιλοῦσιν οἱ διδάσκαλοι δικαιολογούμενοι διὰ τὴν οἰκτρὰν ταύτην κατάστασιν ὅτι ὑπαίτιον τῆς τοιαύτης παρατηρουμένης διαφορᾶς εἶνε τὸ περιβάλλον. Ἀλλ' ἐν τῇ δημοτικῇ σχολείῳ καὶ τῇ ἑλληνικῇ ἡ εὐπλαστός ἡλικία τῶν παιδῶν εὐρίσκεται ὡς εἰπεῖν ἐν ἐπωάσει καὶ οὐδὲν περιβάλλον ἐπιδοῦν τόσον ὅσον ἡ ἐπιτακτικὴ φωνὴ τοῦ διδασκάλου, τοῦ ἐμφυτεύοντος εἰς τὰς ψυχὰς τῶν μικρῶν μαθητῶν πάσας τὰς ἀρετάς, τὰς ὁποίας ἡ Νεωτέρα Ψυχολογία διδάσκει.

καίπερ ἀπαιδαγώγητοι ὄντες, καίτοι ὁ-
λως πενιχρῶς εἶχον μορφωθῇ καὶ περὶ
τὴν γλῶσσαν καὶ περὶ τὴν ἄλλην ἐγκύ-
κλιον παιδευσιν ὅτι παρήγαγον καλεί-
τερα ἀποτελέσματα.

Τὴν τοιαύτην δὲ περὶ τὰ γράμματα
μικρὰν ἐπίδοσιν τῶν μαθητῶν τῶν ἀπο-
λυομένων ἐκ τῶν Ἑλληνικῶν σχολείων,
ἂν καὶ οἱ πλεῖστοι τούτων κατὰ τὸ θέ-
ρος παρασκευάζονται διὰ τῶν φροντι-
στηρίων διὰ τὴν εἰσιτήριον εἰς τὰ Γυ-
μνάσια ἐξέτασιν, τολμῶσι νὰ καθιστῶσι
γνωστὴν τοῖς γονεῦσι καὶ κηδεμόσιν οἱ
διδάσκαλοι. Τότε δὲ συμβαίνει τι τὸ
παράδοξον ὅτι δηλ. οἱ γονεῖς ἐκλιπα-
ροῦσι τοὺς ἐν τῷ Γυμνασίῳ Καθηγη-
τὰς κατὰ τὸν χρόνον τῶν εἰσιτηρίων
ἐξετάσεων, διαθέτουσιν τοὺς φίλους αὐ-
τῶν, καταφεύγουσιν εἰς ἰσχυρότερα
μέσα, ὅπως τὰ τέκνα αὐτῶν γίνωσι δε-
κτὰ εἰς τὸ γυμνάσιον, ἐν ᾧ γνωρίζου-
σιν κατὰ πόσων δυσχερειῶν θὰ προσ-
κόπη ἢ περαιτέρω ἐξακολούθησις τῶν
σπουδῶν αὐτῶν εἰς τὸ γυμνάσιον ὑπὸ
τοιαύτας συνθήκας. "Οθεν ἡ εἰσιτή-
ριος ἐν τῷ Γυμνασίῳ ἐξέτασις ἀποκτᾷ
ἂν ὅχι μεγαλειτέραν τοῦλάχιστον τὴν
αὐτὴν σπουδαιότητα ὅσῃν καὶ ἡ ἀπό-
κτισις ἐνὸς ἀπολυτηρίου.

Δὲν θὰ πιστεύσητε, κ. συνάδελφοι, ὅτι ἐκ τῶν Γραπτῶν τῶν ὑποστάντων τὴν εἰσιτήριον ἐξέτασιν κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο ἐν τῷ Γυμνασίῳ ἡμῶν καὶ μετ' ἑμοῦ συμφωνεῖ ὁ ἕτερος τῶν συναδέλφων, ὁ ὁποῖος ὑπέβαλεν εἰς ἐξετάσεις τὸ ἕτερον τμήμα τῶν μαθητῶν καὶ ἐπὶ πᾶσιν ὁ κ. Γυμνασιάρχης, ἐν καὶ μόνον πρᾶγμα ἀριδῆλως καταδεικνύεται ὅτι ἀριθμοῦνται εἰς τὰ δάκτυλα οἱ μαθηταὶ ἐκεῖνοι οἱ ὁποῖοι ἡδυνήθησαν νὰ λύσωσί τινα ἐκ τῶν ἀπλουσιτάτων αὐτοῖς δοθέντων ζητημάτων ἐκ τοῦ τυπικοῦ τῆς γραμματικῆς, οἱ πλεῖστοι δὲ τούτων ἔλυσαν ἢ ἐν ἢ οὐδέν. Ἡ δὲ περὶ τὴν Ὁρθογραφίαν αὐτῶν ἱκανότης κατεφαίνεται μηχανικῶς παρεσκευασμένα καὶ ἐκ τοῦ μαθήματος τῶν Ἑλληνικῶν καὶ ἐκ τῆς Ἱστορίας, διότι οἱ μαθηταὶ ἐκθέτοντες περικοπὴν τινα γραπτῶς περιέπιπταν εἰς ἄπειρα χονδροειδῆ σφάλματα ἀποδεικνύοντα τὴν ἔλλειψιν στοιχειωδεστάτων γνώσεων τῆς Ἑλληνικῆς γραμματικῆς.

Τὴν τοιαύτην δὲ ἐλαχίστην ἐπίδοσιν τῶν μαθητῶν περὶ τὸ τυπικὸν τῆς Ἑλληνικῆς γραμματικῆς κατενόησαν πρὸ πολλοῦ οἱ παρ' ἡμῖν παιδαγωγοῦντες καὶ τί νομίζετε ὅτι φέρουσι πρὸς δικαιολογίαν τοῦ πράγματος; Ὅτι πταίει

τὸ Δημ. σχολεῖον, διότι ἐκεῖθεν δὲν ἐξέρχονται οἱ μαθηταὶ ἐπαρκῶς παρεσκευασμένοι ὥσάν νὰ μὴ εἶχον τὸ δικαίωμα οἱ κ. διδάσκαλοι νὰ ἀπορρίπτωσι μετ' ἐξέτασιν τοὺς ἐκ τῶν δημοτικῶν σχολείων ἀπολυομένους.

Ἄλλ' ἐν τούτοις κατὰ τὸ πρόγραμμα τοῦ 1837 οἱ ἀπολυόμενοι ἐκ τῶν Δημ. Σχολείων ἵνα εἰσέλθωσιν εἰς τὰ Ἑλληνικὰ σχολεῖα ἄνευ ἐξετάσεων ὠφείλον νὰ ἔχωσι μόνον τὰς ἐξῆς γνώσεις:

1) Ἀπλὴν ἀνάγνωσιν μετ' εὐχερείας καὶ

2) γνῶσιν τῶν τεσσάρων πράξεων τῆς Ἀριθμητικῆς. Κατὰ δὲ τὸ νέον πρόγραμμα ἡ εἰσιτήριος ἐξέτασις γίνεται ἔγγραφος καὶ προφορικὴ καὶ ἡ μὲν ἔγγραφος ἀπαιτεῖ ὀρθογραφίαν νεοελληνικοῦ κειμένου 5 - 8 στίχων ἐκ δεδιδασμένου βιβλίου τῆς Διαιτητικῆς. (Ἡ ὀρθογραφία ἐνταῦθα ἐννοεῖται στοιχειώδης καὶ περιστρεφόμενη περὶ ἐλαχίστους κανόνας τῆς Γραμματικῆς, ὧν ὑποτίθεται ὅτι ἔχει γνῶσιν ὁ ἐξεταζόμενος)· δεύτερον δὲ τὴν λύσιν δύο προβλημάτων ἐκ τῶν τεσσάρων ἀριθμητικῶν πράξεων τῶν ἀκεραίων ἀριθμῶν· ἡ δὲ προφορικὴ εἰς τὴν ἐξέτασιν τῆς γραμματικῆς τῆς

νέας Ἑλληνικῆς γλώσσης καὶ τῶν τεσσάρων πράξεων τῶν τε ἀκεραίων καὶ κλασματικῶν ἀριθμῶν.

Κατὰ δὲ ταῦτα ὁ μὲν νομοθέτης τοῦ διατάγματος τοῦ 1837 οὐδεμίαν ἀπαιτεῖ ἐξέτασιν διὰ τοὺς εἰσερχομένους εἰς τὴν πρώτην τάξιν τοῦ Ἑλλ. σχολείου, διότι δὲν φαντάζεται ποτε ὅτι ὁ ἀπολυόμενος ἐκ τῶν τάξεων τῶν Δημοτικῶν σχολείων δὲν ἔχει γνῶσιν τῆς ἀναγνώσεως, τῆς γραφῆς καὶ τῶν τεσσάρων πράξεων τῆς Ἀριθμητικῆς, οὐδὲ φαντάζεται ποτε ὅτι τοιοῦτος μαθητὴς εἶνε ἀνίκανος νὰ παρακολουθήσῃ τὰ μαθήματα τοῦ Ἑλληνικοῦ σχολείου ὑπὸ διδάσκαλον πεπειραμένον καὶ κοινὸν νοῦν ἔχοντα. Ἡ δὲ πείρα ἀπέδειξε τὴν ἀλήθειαν τοῦ πράγματος.

Κατὰ δὲ τὸ νεώτερον πρόγραμμα ὁ νομοθέτης ἐφρόντισεν ὅπως ὁ ἀπολυόμενος ἐκ τοῦ δημοτικοῦ σχολείου¹⁾ καὶ ἀρτιώτερον παρασκευάζεται καὶ ὑφίσταται εἰσιτήριοι δοκιμασίαν, ἐξ ἧς θὰ κριθῇ ἡ ἰκανότης αὐτοῦ περὶ τὰ στοιχεῖα τῆς γλώσσης, ἂν καὶ ἐν τῷ Ἑλ-

ΣΗΜ. 1. Τὸ δημοτικὸν σχολεῖον τοῦ ὁποίου αἱ παιδαγωγικαὶ βάσεις ἐτέθησαν κατὰ τὸ 1878 ἐν τῷ ἰδρυθέντι διδασκαλείῳ λειτουργεῖ ὑπὸ διδασκάλους παιδαγωγηθέντας συμφώνως τῇ νέᾳ μεθόδῳ.

ληνικῶ σχολείῳ συνεχίζεται ἡ διδασκαλία τῆς Νεοελληνικῆς γλώσσης ἐπὶ ἑξάμηνον καὶ ὁ μαθητὴς προπαρασκευάζεται θεόντως, ὅπως δυνήθῃ νὰ παρακολουθήσῃ τὴν διδασκαλίαν τῆς ἀρχαίας γλώσσης, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον δὲν συνέβαινε πρότερον. Ἐνταῦθα πρέπει νὰ σημειωθῇ ἰδιαζόντως ἡ μέριμνα, ἣν καταβάλλει ὁ νομοθέτης διὰ τὴν γνῶσιν τῆς ὀρθογραφίας, εἰδομεν δὲ ποίας ὀρθογραφικὰς γνώσεις κέκτηται ὁ ἀπολυόμενος ἐκ τοῦ Ἑλληνικοῦ σχολείου καὶ δὲν τολμῶ νὰ εἰπω πῶς ἀπολύονται οἱ μαθηταὶ ἐκ τῶν Γυμνασίων ὡς πρὸς τὸ θεμελιῶδες τοῦτο ζήτημα.

Ὅθεν ἀλλαχοῦ πρέπει νὰ ζητηθῶσιν αἱ εὐθύναι τῆς τοιαύτης καταστάσεως δηλ. ἐν ἡμῖν αὐτοῖς, οἱ ὁποῖοι ἐπιτασσόμενοι νὰ ἐφαρμόσωμεν τὸ νέον σύστημα ἐν τῷ συνόλῳ καὶ ταῖς λεπτομερείαις χρησιμεύομεν ὡς μηχαναί, αἱ ὁποῖαι μεταδίδουσιν τὴν κίνησιν ἀνευ ἐπιγνώσεως τοῦ σκοποῦ, δι' ὃν κινουνται, τοὺς δὲ μαθητὰς ἀνεξαρτήτως ἡλικίας, γνώσεων καὶ πείρας θεωροῦμεν πάντοτε κατόχους τῶν αὐτῶν δυνάμεων, ὅπως ἐμβάλωμεν αὐτοῖς τὰς γνώσεις διὰ τοῦ γνωστοῦ τύπου (καλουπιῶ).

Οἱ δὲ πλεῖστοι τῶν ἐντεταλμένων εἰς τὴν ἐπίβλεψιν ἡμῶν εἰς ἓν καὶ μόνον ἀποβλέπουσιν, ἂν τὸ καθιερωθὲν σύστημα ἐφαρμόξῃ πᾶς διδάσκαλος συμφώνως ταῖς ὁδηγίαις τὰς ὁποίας ἔλαβεν ἢ αἱ ὁποῖαι ἀναγράφονται ἐν βιβλίοις, τὰ ὁποῖα ἐδημοσιεύθησαν, καίτοι οἱ πλεῖστοι τούτων οὔτε ἐπαρκεῖς ὑποδειγματικὰς διδασκαλίας ἔκαμον συμφώνως τῷ ἄρθρ. 5 τοῦ Διατάγ. τῆς 5 Ἰουλίου τοῦ 1905 ἀλλ' οὔτε καὶ προὐκάλεσαν οἰανδήποτε ἐπ' αὐτῶν συζητήσιν, ὅπως αὕτη καθοδηγήσῃ ἡμᾶς πρὸς πληρεστέραν κατανόησιν τῆς τοιαύτης μεθόδου οὔτε ἡδυνήθησαν νὰ ἀποδείξωσι πῶς εἶνε δυνατόν πᾶν γλωσσικὸν μάθημα ἐντὸς 45 λεπτῶν τῆς ὥρας νὰ συντελεσθῇ, οὕτως ὥστε καὶ οἱ μαθηταὶ νὰ ἐξετασθῶσι καὶ ὁ διδάσκαλος νὰ διδάξῃ συμφώνως μὲ τὰ ὑποδεικνυόμενα στάδια, οὔτε πῶς εἶνε δυνατόν νὰ ἀντεπεξέλθῃ ὁ διδάσκαλος καὶ ἐπαρκέσῃ ἔχων τάξιν ἀποτελουμένην ἐξ 60 καὶ 100 ἐνίοτε μαθητῶν, ποῖα ἀληθῆς ἔγγραφος ἐν τῇ τάξει ἐργασία εἶνε τελεσφόρος ἐν τοιαύτῃ ὁγκῶδει συρροῇ μαθητῶν καὶ τόσα ἄλλα προβλήματα παρομαρτοῦντα ὑπὸ τοιαύτην κατάστασιν. Εἶνε δὲ λυπηρὸν ὅτι πολλάκις δὲν λαμβάνεται ὑπ' ὄψει πᾶ-

σα ἄλλη ἀρετὴ τοῦ διδάσκοντος, ἂν οὗτος διδάσκη τὸ π ρ ὠ τ ο ν ἢ ἐν ἐπα-
να λ ή ψ ε ι τὸ μάθημα, ἂν κέκτηται
τὴν ἱκανότητα νὰ φέρῃ τὰ προσδοκώ-
μενα ἀποτελέσματα, ἂν ἔχῃ ἡθὺς, τὰς
ἀναγκαίαις γνώσεις ἢ ὑπὸ κοινωνικὴν
ἐποψιν φέρῃ τὰ στοιχεῖα τοῦ ἀνθρω-
πισμοῦ, ἂν ἐμπνέται ὑπὸ τοῦ ἐνθέου
ἐκείνου ζήλου, τὸν ὅποτον ὀφείλει νὰ
ἔχῃ πᾶς διδάσκαλος, ὅπως ἐξυπηρετή-
σῃ τὴν πατρίδα διὰ τοῦ ἱεροῦ τούτου
ἐπαγγέλματος. ¹⁾ Ἦτοι ἐν τῷ συνόλῳ δὲν
μελετᾶται ὁ διδάσκαλος ἐν ταῖς λεπτο-
μερείαις ἀλλ' οὔτε κἂν ζητεῖται ποτε ἡ
γνώμη αὐτοῦ ἐπὶ τόσων ἀλύτων προ-
βλημάτων ἀφορώντων τὴν ἐπὶ τὰ πρό-
σω πρόοδον τοῦ ἔργου, ἐν διδασκα-
λικῷ συνεδρίῳ, ὥς συμβαίνει εἰς πάντα
τὰ Κράτη τῆς πεπολιτισμένης Εὐρώπης.
Ἡ δὲ τοιαύτη αὐτῶν ἐπίμονος περὶ
τοῦ συστήματος λεπτολόγος ἀπαιτήσις
οὐ μόνον πάντα πεπειραμένον καὶ ἀ-
ληθῆ λειτουργὸν τοῦ ὑψηλοῦ τούτου
ἐπαγγέλματος θεωρεῖ ἀ μέ θ ο δ ο ν καὶ
ἀ γ ρ ᾱ μ α τ ο ν ἀλλὰ κινδυνεύει νὰ
παραλύσῃ τέλεον τὴν λειτουργίαν τοῦ
νέου προγράμματος. ²⁾

ΣΗΜ. 1) Ἴδε Ἐξαρχόπουλον ἐν τῇ πραγμα-
τείᾳ «Ποῖος πρέπει νὰ εἶνε ὁ διδάσκαλος».

ΣΗΜ. 2) Παρὰ πλείστοιν συναδέλφων ἄλη-

Ἄλλ' ἐν τούτοις εἶνε ἀναμφήριστον ὅτι ἡ μεγάλη μορφὴ πεπειραμένου διδασκάλου ἢ λαξεύουσα καὶ διαπλάττουσα τὴν ψυχὴν τοῦ μέλλοντος πολίτου φέρει μεγαλείτερα ἀποτελέσματα πάσης ἄλλης μεθόδου ὥς πρὸς τὴν πνευματικὴν ἐξέλιξιν αὐτοῦ, οἱ δὲ μαθηταὶ οὐ μόνον κατὰ τὴν διδασκαλίαν ἐξαριῶνται ἐκ τῶν χειλέων αὐτοῦ ἀλλὰ καὶ τυφλῶς ἐκτελοῦσι τὰς παραγγελίας, ἃς ἐκάστοτε λαμβάνουσι παρ' αὐτοῦ, νομίζουσι δὲ πᾶν οἶονδ' ἢποτε ὑπ' αὐτοῦ διδασκόμενον μάθημα οὐ μόνον τερπνὸν ἀλλὰ καὶ ἀναπόσπαστον διὰ τὴν πνευματικὴν αὐτῶν ἀνακούφισιν. Εἶνε δὲ πρὸς τούτοις μεμαρτυρημένον ὅτι τινὲς τῶν μαθητῶν ἠκολούθησαν βραδύτερον ἐν τῇ Ἐπιστήμῃ τὴν κατεύθυνσιν, ἣν ἔλαβον παρὰ τοῦ διδασκάλου τοῦ διδάξαντος κατὰ πρῶτον τὸ μάθημα καὶ θέσαντος τὰ πρῶτα θεμέλια τῆς τοιαύτης τοῦ παιδὸς ἐπὶ τὰ πρόσω πορείας.

Ἐν τῇ « Ἀ γ ω γ ῇ » τῷ γνωστῷ περιοδικῷ τοῦ Ἐκπαιδευτικοῦ συνδέσμου ὁ Κος Λαμπράκης καθηγητῆς δημοσι-

θῶς ἐνδιαφερομένων διὰ τὸν κλάδον ἠκούσθησαν μετὰ πόνου ψυχῆς οἱ ἐξῆς λόγοι. Ἀφ' οὗ οὕτως ἔδοξεν οὕτω ἃς ἐργαζώμεθα ἄνευ ἀτομικῆς ἡμῶν εὐθύνης.

εὐεὶ μετάφρασιν τῆς Ρωμαϊκῆς λογοτ^ς
χνίας καὶ τῶν ἐν τοῖς σχολείοις διδα-
σκομένων Λατίνων συγγραφέων ὑπὸ
Fr. Leo (διασήμου Λατινιστοῦ). Οὗ-
τος δὲ λόγον ποιούμενος περὶ τοῦ τρό-
που τῆς διδασκαλίας ἦτοι τῆς μεθόδου
ἀποφαίνεται τὸ ἄλλως γνωστὸν τοῖς
πᾶσι καὶ ἀφ' ἑαυτοῦ πρόδηλον ὅτι

« Ἐκεῖνη ἡ διδασκαλία τῶν ἀρχαίων
συγγραφέων θὰ εἶνε ἀρίστη, κατὰ τὴν
ὁποῖαν ὁ κεκτημένος ἰδίαν ἐπιστημονι-
κὴν ὀντότητα (προσθετέον καὶ πεῖραν)
ἀδέσμευτος ἀπὸ τοῦ σχολι-
κοῦ κανόνα θὰ δύναται νὰ
ἐπιδρᾷ κατὰ τὴν διδασκαλίαν διὰ τῆς
προσωπικότητος αὐτοῦ » (ἴδε Ἀγωγῆς
Τόμ. Α'ον Τεῦχ. Γον καὶ Δον σελ. 193).

Ὁ Σεβαστὸς Γυμνασιάρχης ἡμῶν
κ. Γιαννοῦτσος ἐν μονογραφίᾳ δημοσι-
ευθείᾳ ἐν τῷ ἐβδόμῳ τόμῳ τοῦ Παι-
δαγωγικοῦ δελτίου τὸν λόγον ποιού-
μενος περὶ τοῦ τότε ἐν ἰσχύϊ προγράμ-
ματος (καὶ τὸ ἐν ἰσχύϊ πρόγραμμα δὲν
ἀφίσταται τοῦ παλαιοῦ ὥς πρὸς τὴν
διδασκαλίαν ὕλην, ἂν μὴ ὑπερέχῃ), ἀπορεῖ
πῶς εἶνε δυνατόν ἢ ἐν αὐτῷ ἀναγρα-
φομένη ὕλη ἦτοι 250 σελ. στερεοτύ-
που ἐκδόσεως νὰ διδαχθῇ ἐν τῷ χρονί-
κῳ διαστήματι τοῦ σχολικοῦ ἔτους,
ἐκτὸς ἐὰν ἀναγκάσῃ τὸν διδάσκοντα

καὶ λίαν ἀτελῶς νὰ ἐρμηνεύσῃ τὸ καθορισθὲν ἄνευ τῆς ἐπιμελοῦς ἐξετάσεως αὐτοῦ καὶ κατὰ τὰ ἄλλα καὶ κατὰ τὴν καλλολογικὴν αὐτοῦ μορφήν οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ νὰ ἐξαρθρώσῃ τὴν ὑπὸ πᾶσαν ἔποψιν τελείαν συνοχήν τοῦ κειμένου καὶ νὰ παραμελῇ καὶ αὐτὰς τὰς στοιχειώδεις ἀπαιτήσεις τῆς διδακτικῆς.

Ζητεῖ λοιπὸν τὴν ἐ λ ε υ θ ε ρ ί α ν, ἡ ὁποία τοσοῦτον ἐδεσμεύθη διὰ τῶν ἀπαιτήσεων τῆς διδακτικῆς, ἡ ὁποία ἡγάγε τινὰς (διορθωτέον πλείστους Σημ. Γράφοντος) ἐν τῷ ὑπερβολικῷ αὐτῶν ζήλῳ καὶ τῇ εὐλόγῳ ἀπειρίᾳ τοῦ προσηλύτου ἐλάχιστον μόνον τμήμα τῶν προγονικῶν θησαυρῶν νὰ γνωρίζωσι τοῖς μαθηταῖς ἀσυγκρίτως μικρότερον ἐκείνου, ὅπερ ἐπιβάλλουσι τοῦ σημερινοῦ προγράμματος αἱ ἀπαιτήσεις. Ὁ κ. Γιαννοῦτσος ἀποφαίνεται ὅτι τοιαύτη ἐρμηνεῖα παραμορφοῖ τὰς διδακτικὰς ἀρχὰς οὐδὲ πταίει ἡ τ α λ α ῖ π ω ρ ο ς π α ι δ α γ ω γ ι κ ῆ, ἡ ὅλως ἀθῶα, ἂν ἐπ' ὀνόματι αὐτῆς διαπραττώνται τὰ τοιαῦτα ὑπὸ ἀδεξίων καὶ ἄνευ τῆς ἀπαιτουμένης π ε ῖ ρ α ς ὁ παδῶν.

Ἄλλ' ἐν τούτοις μετὰ τὰς σοφὰς παρατηρήσεις λογίου καὶ πεπειραμένου συναδέλφου τὸ κακὸν οὐδόλως ἔστα-

μάτησε ἀλλ' ἐξηκολούθησαν νὰ δημοσιεύωνται διατριβαὶ καὶ βιβλία, ἐν οἷς οἱ γράψαντες προσπαθοῦν νὰ ἐκδηλώσωσι τὸν ἐνθουσιασμὸν αὐτῶν ὑπὲρ τῆς νέας μεθόδου καὶ προσφέρουσι ἐκάστοτε νέον τι, ὅπερ κατὰ τὴν ἀτομικὴν τῶν γνώμην θὰ συνετέλει εἰς τὴν τελειοτέραν ἐφαρμογὴν αὐτῆς, χωρὶς καὶ νὰ ληφθῶσιν ὑπ' ὄψει αἱ συνθηκαὶ ὑφ' ἃς εἶνε δυνατόν νὰ προσαρμοσθῇ ἡ νέα μέθοδος πρὸς τὰ πράγματα.

Ἐν τοῖς βιβλίοις τούτοις καταβάλλεται προσπάθεια ὅπως ὁ μαθητῆς δημιουργήσῃ μόνος κρίσεις καὶ σκέψεις δυσαναλόγους πρὸς τὴν μικρὰν ἡλικίαν του, ἐγνώρισamen δὲ ποίας γνώσεις καὶ γραμματικὰς δυνάμεις κατέχει οὗτος εἰσερχόμενος εἰς τὸ Γυμνάσιον, καὶ οὕτω καὶ οἱ διδάσκοντες πιστεύουσι ὅτι αἱ βαθεῖαι κρίσεις περὶ τοῦ πολιτεύματος, τῆς ἐπιδράσεως αὐτοῦ ἐπὶ τῆς ἀναπτύξεως ἐνὸς λαοῦ, αἱ συγκρίσεις μεταξὺ δύο πολιτευμάτων, οἱ χαρακτηρισμοὶ μεγάλων στρατηγῶν, πολιτικῶν ἀνδρῶν, ἱστορικῶν συγγραφέων, ἡ προνοητικότητα, ἣν πρέπει νὰ λάβῃ τις, ὅταν πρόκηται νὰ κάμῃ ἐκστρατείαν ὑπερπόντιον, μὴ παραλειπομένων καὶ τῶν ἐλαχίστων λεπτομερειῶν καὶ τῶν ἐνδεχομένων νὰ συμβῶσι, θεω-

ροῦνται καὶ πιστεύονται ὥς οὐχὶ καὶ σπουδαῖα πράγματα, ἂν οἱ μαθηταὶ ἐθισθῶσι περὶ τὸ ἐρευνᾶν καὶ τὸ κρίνειν παρὰ τὴν μικρὰν ἡλικίαν των ποικίλλουσιν ἀπὸ τοῦ 13ου—14ου ἔτους τῆς ἡλικίας.

Ὁ βαθὺς ἱστορικὸς Θουκυδίδης καὶ ὁ φιλόσοφος Πλάτων θὰ ἐφθόνουν βλέποντες τοὺς νεαροὺς εὐέλπιδας μαθητὰς λύοντας μετὰ τόσης εὐχερείας τὰ δυσκολώτατα τῶν προβλημάτων ἐν τῇ πολιτείᾳ, τῇ στρατηγικῇ τέχνῃ καὶ τῇ φιλοσοφίᾳ καὶ θὰ ἐπεθύμουν σφόδρα νὰ ἐτύγχανον τοιούτων παιδαγωγῶν, οἱ ὅποιοι, κύριος οἶδε, ποίαν μεταστροφὴν πνεύματος θὰ ἔκαμνον εἰς αὐτοὺς διὰ τῆς γνωστῆς μεθόδου. Ὁ δὲ Θεόφραστος, τοῦ ὁποίου ἀνεμνήσθη τὸ νεώτερον πρόγραμμα, καὶ ὑπ' αὐτῶν τούτων τῶν μαθητῶν θὰ θεωρῇται γελοῖος ἐν τῇ ἀναγραφῇ τῶν ἀτελῶς διασωθέντων παρ' ἡμῖν ἀλλὰ περιωνύμων *χ α ρ α κ τ ῆ ρ ω ν* του, ἀφ' οὗ οἱ χαρακτηρισμοὶ τῶν προσώπων καὶ γενικῶς αἱ ἀφηρημέναι ἔννοιαι τόσον εὐχερῶς δημιουργοῦνται καὶ κατανοοῦνται εἰς τὴν μικρὰν ταύτην ἡλικίαν. Τὸ γελοῖον ὅμως τῆς τοιαύτης δοξασίας παρὰ τοῖς τοιούτοις διδασκάλοις καταρρίπτεται ἐφ' ἑαυτοῦ, ἐάν τις ἐπε-

χείρει νὰ δώσῃ τοῖς οὕτω διδαχθεῖσι μαθηταῖς νὰ πραγματευθῶσι ἐκθεμά τι ἀναφερόμενον εἰς μίαν τῶν ἀφηρημένων ἐννοιῶν. Πεπείσμεθα ὅτι οἱ μαθηταὶ οὐδὲ δύο λέξεις θὰ δυνηθῶσι νὰ γράψωσι, πολλῶ δὲ μᾶλλον τὸν ὀρισμὸν νὰ διατυπώσωσι.

Ἐκ τούτων πάντων καταφαίνεται ὅτι οἱ τοιαῦτα διδάσκοντες, καίτοι καυχῶνται ὅτι εἶνε ψυχολόγοι, οὐδόλως ἐσπούδασαν τὴν παιδικὴν φύσιν καὶ δὲν κατενόησαν ὅτι τὸ παιδίον κέκτηται ἴδιον τρόπον τοῦ κρίνειν, συλλογίζεσθαι, καὶ συναισθάνεσθαι καὶ ὀρέγεσθαι καὶ ὅτι μόνον ὅταν τις ἐρευνήσῃ καὶ κατανοήσῃ τὴν παιδικὴν φύσιν καὶ προσαρμοσθῇ πρὸς ταύτην, τότε καὶ μόνον θὰ εἶνε δυνατὸν νὰ προαγάγῃ τὰς πνευματικὰς τούτου δυνάμεις οὐχὶ συμφώνως πρὸς τὰς ὁδηγίας τὰς ἀναγραφομένας ἐν τοῖς βιβλίοις ἀλλὰ συμφώνως πρὸς τοὺς φυσικοὺς νόμους τῆς ἀναπτύξεως τοῦ παιδός.

Ὁ Κος Γιαννοῦτσος φρονεῖ πολὺ δικαίως ὅτι ἡ διδασκαλικὴ πεῖρα παρέχει μεῖζον κῦρος εἰς τὰς ἀξιώσεις τῆς ἐπιστήμης ἀπὸ τὰς ἀπαιτήσεις τὰς ἐκ τῶν προτέρων γενομένας καὶ τῶν ὁποίων τὴν πραγματοποίησιν θὰ ἀπεδείκνυνεν ἀδύνατον.

Εἰς ἀπάντησιν δὲ τῶν διαβεβαιώσεων ἀξιολόγων συναδέλφων περὶ τῶν κατορθωμάτων, τὰ ὅποια ἐπιτυγχάνουσι διὰ τῆς νέας μεθόδου καὶ ὡς πρὸς τὸ ποσὸν τῆς διδακτέας ὕλης ἐπάγεται ὁ Κος Γιαννοῦτσος.

«Ἐπίσης ἐνίοτε δὲν ἀνεγινώσκομεν ὑποδείγματα ἐρμηνείας, μετὰ μικρολόγου εὐλαβείας περὶ πάντα τὰ εἰδολογικὰ στάδια χρονοτριβούσης καὶ εἴτα παρὰ τὰ ὑποδείγματα ταῦτα ἀσφαλεῖς βεβαιώσεις ὅτι διὰ τῆς τοιαύτης ἐρμηνείας δύναται τις ὑπέρμεγα ποσὸν ἐν ἐνὶ σχολικῷ ἔτει νὰ διέλθῃ; Νομίζω ὅτι τοιαύτας διαβεβαιώσεις δὲν θὰ ἐπέτρεπε μακρὰ διδακτικὴ πεῖρα καὶ οἱ κ. συνάδελφοι φρονῶ καλῶς ἔχουσι παρατηρήσει τοῦτο.»

Ὁ Κος Γιαννοῦτσος ὡς ἐκ τῆς μακρᾶς διδακτικῆς πείρας του διέγνωσε τὰ ἀτοπήματα, τὰ ὅποια ὁ ὑπερβολικὸς ζήλος ἐνίων συναδέλφων παρήγαγεν εἰς βάρος τῆς διδακτικῆς καὶ ἐν ὑποσημειώσει λέγει ὅτι ἡ τοσαύτης λατρείας τυγχάνουσα παρ' ἡμῖν mechanischer Schablone (μηχανικὸς τύπος, καλὸ ὕπιν) δὲν ἀριθμεῖ πολλοὺς θαυμαστάς οὐδ' ἐν αὐτῇ τῇ κοιτίδι τῆς παιδαγωγικῆς, τῇ Γερμανίᾳ καὶ δὴ ἐπιδεικνύονται

τρόποι δι' ὧν πρέπει τις νὰ ἀποφεύγῃ τὴν ἐν παντὶ μαθήματι ἐρμηνευτικῶν σχολαστικὴν κατὰ κεραίαν ἐφαρμογὴν τῶν Formalsstufen τῶν Herbart-Ziller. πβλ. P. Dettweiler didact. und Method der Griech. Unterr. 1898 σελ. 77. καὶ R. Bloch. ἐν Lehrpr und Lehrgänge ἔτος 1909 σελ. 393.»

Ἀλλὰ ὁ κυριώτατος λόγος δι' ὃν δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς ἐπιτυχὸν ἐν τῇ ἐφαρμογῇ ἐν σύστημα εἶνε ἡ ἀβίαστος ὁμολογία πάντων τῶν διδασκάλων ὅτι διὰ τοῦτου ἐπιτυγχάνονται τὰ καλεῖτερα ἀποτελέσματα ἐν τῇ διδασκαλίᾳ, ἐφ' ὅσον ὁμῶς ὑπάρχουσιν οἱ τολμῶντες νὰ ἀντιλέγωσιν εἴτε στηριζόμενοι εἰς τὴν πεῖραν, τὸν κυριώτατον ὁδηγὸν καὶ διδάσκαλον ἐν τούτοις, εἴτε εἰς τὰς καθόλου γνώσεις καὶ τὴν ἐπιστημονικὴν αὐτῶν ὑπόστασιν, δὲν ὑπάρχουσι δὲ θιασῶται καὶ ἐργάται ἐνὸς συστήματος εἰμὴ οἱ πτοούμενοι λόγῳ τῆς ἀδίκου ἐπιθέσεως τῶν ἰθυνόντων ἢ οἱ προσδοκῶντες ὠφελήματα ἐκ τῆς τυφλῆς αὐτῶν ὑπακοῆς εἰς τὰ κελεύσματα τούτων, οὐδέποτε θὰ δυνηθῇ νὰ λεχθῇ ὅτι τὸ σύστημα τοῦτο ἐκπληροῖ τὸν ἀληθῆ προορισμὸν τῆς ἀνορθώσεως τῶν παρ' ἡμῖν ἐν τῇ παιδείᾳ κακῶς ἐχόντων.

Τὰ δὲ αἰοπήματα τὰ προερχόμενα ἐκ τοιαύτης μηχανῆς διδακτικῆς τῆς παρ' ἡμῖν ἐπικρατούσης, τῆς βαθυτέρας ἐπεξεργασίας, τῶν ἐκάστοτε συναγομένων ἠθικῶν συμπερασμάτων καὶ μεθόδικῶν παραγγελμάτων¹⁾ εἶνε ἀφ' ἐαυτῶν φανερά: ἤτοι ὁ διδάσκαλος ὑποδουλοῦται τὴν τε ψυχὴν καὶ τὸ πνεῦμα καὶ ἐπόμενος τοῖς σχολικοῖς παραγγέλμασι καθίσταται ἄχρηστον σκεῦος καὶ κύμβαλον ἀλαλάζον, ἀνίκανος δὲ νὰ ἐκπληρώσῃ τὸν ὑψηλὸν αὐτοῦ προορισμόν. Ἄλλ' ὑπὸ τοιαύτας συνθήκας ἡ ἐπίδρασις τοῦ διδασκάλου εἰς τὴν διανοητικὴν ἀνάπτυξιν τοῦ παιδὸς ἀποβαίνει ὀλεθριωτάτῃ, ἡ δὲ διατυμπανιζομένη αὐτενέργεια αὐτοῦ, δι' ἧς οὗτος προκαλούμενος ὑπὸ τοῦ διδασκάλου δημιουργεῖ καὶ διανοεῖται ἀριστοτελικῶς, μίᾱ ὀνειρώδεως χίμαιρα, παραγνωρίζεται δὲ ἢ μᾶλλον ἀποπνίγεται ἢ αὐθόρμητος εὐφυΐα καὶ ἡ ἐλευθερία καὶ ἀβίαστος πνευματικὴ ἀνά-

1) Ἐκαστος ἐξ ὑμῶν δύναται νὰ κρίνῃ εἰς διδάσκαλος ἀσθενῇ τὴν κρίσιν ἔχων ὅποιαν διαστρέβλωσιν τῶν τοιούτων παραγγελμάτων δύναται νὰ κάμῃ, ὅταν προσπαθῇ ἐκάστοτε νὰ ἐξαγάγῃ συμπεράσματα, νὰ ἐμβαθύνῃ καὶ νὰ δημιουργῇ ἐν χωρίοις τῶν Ἑλλ. συγγραφέων ἐν οἷς οὐδὲν τούτων εἶνε δυνατόν. Ἀλλὰ καὶ τότε τὸ πρᾶγμα οὐδόλως θὰ διέφερε τοῦ γελοίου.

πτυξίς αὐτοῦ ἐν μέσῳ τῶν ἀκανθῶν καὶ τριβόλων τῶν σχολικῶν παραγγελμάτων.

Ἡ τοιαύτη ἄρα διδασκαλία μικρὸν διαφέρει τῆς στασιμότητος ἂν μὴ τῆς ὀπισθοδρομήσεως τῆς πνευματικῆς ἀναπτύξεως τοῦ ἔθνους, καθ' ὅσον οὐδεμία ἡλικία εἶνε προσφορωτέρα διὰ τὴν ἀνάπτυξιν καὶ ἐξέλιξιν τοῦ μέλλοντος τοῦ πολίτου ὅσον ἡ παιδική, ἐν τῇ ὁποίᾳ διεγείρεται καὶ προάγεται ἡ αὐτενέργεια τοῦ παιδὸς καὶ ὁ αὐθόρμητος εἰς τὴν ἐργασίαν ἔρως, τὰ δύο ταῦτα ἐρείσματα τῆς μελλούσης εὐδαιμονίας τοῦ ἀτόμου.

Ἐκ τούτων δὲ πάντων ἐν καὶ μόνον συνάγεται ὅτι τὸ ὑπάρχον σύστημα ἐν τε τῷ συνόλῳ καὶ ταῖς λεπτομερεῖαις δὲν ἐκπληροῖ τὸν σκοπὸν δι' ὃν ἐδημιουργήθη καὶ αὐτοὶ οὗτοι οἱ διδάσκαλοι οἱ διαπαιδαγωγηθέντες ἐν αὐτῷ εἶνε ἀνίκανοι νὰ παραγάγωσιν τι ἄξιον λόγου καὶ οὐ μόνον τὴν αὐτενέργειαν τοῦ παιδὸς νὰ προαγάγωσι δὲν δύναται ἀλλ' αὐτοὶ οὗτοι αὐτενεργοῦντες νὰ ὑποδείξωσιν ἡμῖν τὰ ἀποτελέσματα τῆς τοιαύτης ἐργασίας. Δὲν ὑπάρχει δὲ ἐνότης ἐν τῇ ἐργασίᾳ ἀλλ' ἄλλος κατ' ἄλλον τρόπον ἐφαρμόζει τὸ σύστημα, ὥς εἶνε τοῦτο γνωστόν.

Κατὰ τὸ παρελθ. ἔτος ὁ κ. ἐπιθεωρητῆς ἐν δυσὶν συνεδριάσεσι προὐκάλεσε τοὺς λειτουργοὺς τῆς μέσης ἐκπαίδευσεως νὰ πραγματευθῶσιν ἐν οἷον-δήποτε θέμα ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ ἰσχύοντος συστήματος καὶ ἂν ἐξαιρέσῃ τις τὴν ἀνακοίνωσιν τοῦ σεβασ. Γυμνασιάρχου ἡμῶν κ. Γιαννούτσου ὁ ὁποῖος περιποιεῖ τιμὴν εἰς τὸν διδασκαλικὸν κλάδον, περὶ τῆς διδασκαλίας ἐν τῇ Δι' Γυμνασίῳ τάξει δραμάτων τῆς νεοελληνικῆς φιλολογίας, οὐδείς ἕτερος ἐτιόλμησε νὰ πραγματευθῇ θέμα τι. Τοῦτο δὲ διότι ἄλλοι μὲν οἱ ὁπαδοὶ τῆς νέας μεθόδου, οἱ ἐχόμενοι στερεῶς ταύτης, στεροῦνται πρωτοβουλίας ἐν τῇ πραγματείᾳ οἰουδήποτε ζητήματος, ἕτεροι δὲ ἀνεργάτιστοι πνευματικῶς ὄντες λίαν ὀρθῶς ἀποφεύγουσι τὴν τοιαύτην αὐτῶν ἐν τῷ διδασκαλικῷ κόσμῳ ἐμφάνισιν, (ἔστι γὰρ καὶ σιγῆς ἀκίνδυνον γένος) ἕτεροι δὲ ἂν ἐπιχειροῦν συμφῶνως τῇ πείρᾳ, ταῖς γνώσεσι καὶ τῇ λογικῇ νὰ πραγματευθῶσι θέμα τι παρὰ τὰ παρηγγελμένα οὐδὲν ἄλλο θὰ ἐπετύγγανον εἰμὴ νὰ θέσωσιν ἔλαιον εἰς τὴν πυράν. Ὡστε δύναται τις νὰ εἴπῃ, ὅτι ἐπατήλθομεν εἰς τοὺς χρόνους τοῦ θεοκρατικοῦ πνεύματος τοῦ μεσαίωνος.

Ὁ ἀξιότιμος διευθυντὴς τοῦ διδασκαλείου τῆς Μέσης ἐκπαιδεύσεως Κος Γλυνὸς ἐν τῷ Βω τεύχει τῆς « Ἀγωγῆς » ὁμιλῶν περὶ τῆς ἀνάγκης ἐκπαιδευτικοῦ συνεδρίου ἐνεκὰ τῆς ὑπαρχοῦσης καταστάσεως ἐπάγεται « Μήπως ἐλύθησαν ὅλα τὰ προβλήματα τῆς Ἑλληνικῆς παιδείας, ἢ μὴ μήπως δὲν ὑπάρχουσι τοιαῦτα ;

Ὁ Κος Γλυνὸς ἀποδίδων τὴν αἰτίαν πάντων τούτων εἰς τὸν διδάσκαλον ἀναγνωρίζει ὅτι οὗτος φαίνεται πάσχων ἐκ τῆς γεννηθείσης μαρασμώδους καταστάσεως καὶ τῆς ἐλλείψεως γενικῶν ἐνδιαφερόντων, ὅτι ὑπάρχει ἐν αὐτῷ θλιβερὸς ἀτομικισμὸς, ὁ ὁποῖος περιορίζει καὶ τὸν καλύτερον εἰς ἀπλὴν ἐκτέλεσιν τῶν στενοτέρων καθηκόντων του. Ὁ ἀτομικισμὸς δ' οὗτος περιβάλλεται παρ' ἄλλοις μὲν τὴν μορφὴν ἀπαισιοδοξίας καὶ ἀπελπισμοῦ περὶ τῆς καταστάσεως, παρ' ἄλλοις δὲ τὴν μορφὴν καθαρᾶς συμφεροντολογίας. »

Ἐὰν ὁ κ. Γλυνὸς προσέθετεν ὅτι ἐν τῇ σημερινῇ βιοπάλῃ ὁ πτωχὸς διδάσκαλος λαμβάνει τὸν πρὸ ἐβδομήκοντα καὶ πέντε ἐτῶν καθιερωθέντα μισθὸν κριθέντα ἐπαρκῆ πρὸς τὰς τότε συνθήκας τοῦ βίου, οὐδεμιᾶς δὲ ἡθικῆς ἀμοι-

βῆς τυγχάνει παρὰ τῆς πολιτείας, μό-
λις ἀποζῶν, διὰ τῶν νέων δὲ ὁδηγιῶν
διδάσκει ἀνὰ 4 ὥρας καθ' ἑκάστην
καὶ πολιορκεῖται ὑπ' ὄγκου τετραδίων,
ἅτινα ὀφείλει νὰ διορθώῃ, ἀνευ δὲ
τοῦ προσδοκωμένου ἀποτελέσματος ὥς
ἐκ τῆς καθιερωθείσης διδακτικῆς
μεθόδου, τότε καὶ μόνον ἀντὶ νὰ τονίσῃ
τὴν λέξιν ἀτομικισμὸς θὰ ἔλεγε τὴν
καθ' ἁρὰν ἀληθεῖαν.

Ἄλλ' ἤδη ἤρξατο ἡ ἀντίδρασις καὶ
παρ' αὐτοῖς τοῖς φανατικοῖς ὁπαδοῖς
τῆς καθιερωθείσης μεθόδου.

Καὶ δὴ ὁ κ. Σ. Στουραῖτης, καθηγητὴς
τοῦ διδασκαλείου τῆς Μέσης Ἐκπαι-
δεύσεως ἐν τῇ « Ἀγωγῇ » τῷ γνωστῷ
περιοδικῷ τοῦ Ἐκπαιδευτικοῦ συνδέ-
σμου πραγματευόμενος περὶ ἐνὸς τμή-
ματος τῶν Σταδίων, ἥτοι περὶ τῆς λεξι-
λογικῆς παρασκευῆς τῶν μαθητῶν
ὥς πρὸς τὰ γλωσσικὰ μαθήματα τῶν
Ἑλληνικῶν καὶ Λατινικῶν καὶ παρα-
δεχόμενος τὰ τελευταῖα πορίσματα δια-
πρεπῶν γερμανῶν φιλολόγων δηλοῖ
ὅτι δὲν λαμβάνεται ἡ δέουσα πρόνοια
διὰ σκοπίμου ἐργασίας ὅπως οἱ
μαθηταὶ ἀποθησαυρίζωσι μέγα ποσὸν
λέξεων καὶ οὕτω ταχύτερον προχω-
ρῶσιν εἰς τὴν ἐκμάθησιν τῆς Ἑλληνι-
κῆς καὶ Λατινικῆς γλώσσης. Οἱ δὲ μα-

θηται τῶν ἀνωτέρων τάξεων ἀγνοοῦσι πολλάκις κοινὰς καὶ συνήθεις λέξεις, ὥς τοῦτο εἶνε εἰς πάντας γνωστόν, καί-
τοι αἱ λέξεις αὗται πολλάκις ἀνεγράφη-
σαν ἐν τοῖς τετραδίοις δις καὶ τρίς
(κατὰ τὰς γνωστὰς ἐντύπους ὁδηγίας
τὰς δοθείσας πρὸς μεθοδικὴν διδασκα-
λίαν ὑπὸ τοῦ ἐπιθεωρητοῦ κ. Ἀχ.
Τζαρτζάνου) καὶ ἀπηντήθησαν πολλά-
κις ἐν ταῖς κατωτέραις τάξεσι καὶ ἡρ-
μηνεύθησαν. Καὶ ἐπειδὴ ἐν ταῖς ἀνω-
τέραις τάξεσι τοῦ Γυμνασίου δὲν κρα-
τεῖται συνήθως λεξιλόγιον τῶν ἐρμη-
νευομένων συγγραφέων ἢ μετάφρασις
γίνεται ὅλως ὑποκειμενικὴ διατελοῦσα
ἐν ροῇ, ἄνευ τῆς δεούσης βαθείας ἐπι-
γνώσεως τῶν λέξεων.

Τὸ δὲ κακὸν τοῦτο λαμβάνει μεγαλει-
τέρας καὶ λίαν δυσαρέστους διαστάσεις
ἐν τῇ λατινικῇ γλώσσῃ, ἐνθα οἱ μαθη-
ταὶ στερούμενοι τοῦ λεξικολογικοῦ θη-
σαυροῦ ἀδυνατοῦσιν ὅλως νὰ ἐρμηνεύ-
σωσι καὶ ἀπλούστατον αὐτοῖς διδόμε-
νον τεμάχιον.

* Οὕτω δὲν εἶνε ὑπερβολὴ νὰ λεχθῇ ὅτι
αἱ συνθῆκαι αὗται δημιουργοῦν κίνδυ-
νον οὐ μόνον διὰ τὴν ψυχὴν τῶν μα-
θητῶν ἀλλὰ καὶ δι' αὐτὴν τὴν
ὑπόστασιν τῶν γυμνασίων καὶ
ἐν γένει τῶν κλασσικῶν σπουδῶν, ὧν

ἀναγκαίως ἀποθαρρύνουσι καὶ τοὺς
μᾶλλον ἐνθέρμους θιασώτας.

Ὁ κ. Στουραῖτης κατακρίνας τὸ σύ-
στημα τῆς προπαρασκευῆς τοῦ κειμένου
ἐν τῷ σχολείῳ ἀπὸ λεξικολογικῆς ἀπό-
ψεως δηλ. τῆς ἀναγραφῆς ἐν τῷ τετρα-
δίῳ τῶν ἀγνώστων λέξεων, διότι δι-
δονται εἰς τοὺς μαθητὰς ἔννοιαὶ καὶ
παραστάσεις μεμονωμέναι καὶ ὅλως διά-
φοροι ἀπ' ἀλλήλων ἀνευ ὑποστηρίγμα-
τος καὶ ἀνευ συνδέσεως, προτείνει νὰ
καθορίζηται ἡ σημασία τῶν λέξεων κατ'
αὐτὴν τὴν ἐρμηνείαν. Μετὰ δὲ τὸ πέ-
ρας τοῦ μαθήματος οἱ μαθηταί, ἐὰν
παρίσταται ἀνάγκη, νὰ ἐπαναλαμβάνωσι
τὰς ἀγνώστους ἢ δυσχερεῖς λέξεις, σχη-
ματίζονται δὲ καὶ φράσεις πρὸς βα-
θυτέραν ἐντύπωσιν μετὰ σχετικῶν ἐ-
φαρμογῶν. Ἐπ' ἴσης δὲ κατὰ τὰ αὐτὰ
πορίσματα κατακρίνει καὶ τὸ καθιερω-
θὲν σύστημα τῆς κατ' οἶκον λε-
ξικολογικῆς παρασκευῆς.

Ἐν Γερμανίᾳ ἐξακολουθοῦν ἀπὸ εἰ-
κοσαετίας καὶ πλέον αἱ συζητήσεις ἐὰν
ἡ ἐρμηνεία τῶν ἀρχαίων συγγραφέων
προάγεται διὰ τῶν γνωστῶν κατ' οἶ-
κον προπαρασκευῶν μᾶλλον
ἢ διὰ τοῦ Λεξικοῦ. Ἀλλ' ἀπό τι-
νος χρόνου ἡ φάλαγξ τῶν ὑποστηρι-
ζόντων τὴν χρῆσιν τοῦ λεξικοῦ ὑψήθη,

οὕτω δὲ ἡ ὑπεράσπισις τῶν προπαρασκευῶν ἤδη διεξάγεται σχεδὸν μόνον ὑπὸ τῶν ἐνδιαφερομένων.

Μακρὰ πεῖρα καὶ ἔρουναι πολυτεῖς διαπρεπῶν γυμνασιαρχῶν καὶ καθηγητῶν ἐν Γερμανίᾳ, ἀπηλλαγμένοι πάσης προκαταλήψεως ἐμόρφωσαν γνώμην ἀδιάσειστον κατὰ τῶν προπαρασκευῶν καὶ ὑπὲρ τῆς χρήσεως τοῦ Λεξικοῦ.

Ὡς κυριώτερα δὲ μειονεκτήματα τῶν προπαρασκευῶν ἀναφέρονται τὰ ἑξῆς:

Ἐν αὐταῖς, ὡς γνωστόν, σημειοῦται ὁ στίχος ἢ τὸ ἐδάφιον καὶ ὑποκάτω αἱ ἄγνωστοι λέξεις π.χ. δαῖς - contendo μετὰ τῆς σημασίας αὐτῶν καὶ οὐδὲν πλέον. Ἐπομένως αἱ λέξεις αὗται οὐδὲν ἔχουσιν ὑποστήριγμα, εἶνε μονήρεις καὶ ἀσύνδετοι καὶ ὡς τοιαῦται ταχέως ἐκτρίβονται ἐν τῇ συνειδήσει καὶ ἐξαφανίζονται.

Δεύτερον μειονέκτημα αὐτῶν εἶνε ὅτι σημειοῦται ἡ ζητουμένη σημασία τῆς λέξεως καὶ οὐχὶ ἡ ἀρχικὴ.

Καὶ τρίτον ὅτι αἱ λέξεις παρέχονται ὑπὸ τὸν στίχον ἢ τὸ ἐδάφιον ἔτι οἱ μ ο ι ἄνευ οὐδεμιᾶς προσπάθειας τῶν μαθητῶν πρὸς ἀνεύρεσιν αὐτῶν. Οὕτω δὲ οὐδεμία δίδεται ἀφορμὴ εἰς τοὺς μαθητάς, ὅπως ἀποκτήσωσιν τὴν ἰκα-

νότητα τοῦ ἐκζητεῖν, τοῦ ἐρευνᾶν, τοῦ καλῶς σκέπτεσθαι καὶ πᾶσα σκέψις τῶν μαθητῶν πρὸς εὐρεσιν τῆς ἀρμοζούσης σημασίας λέξεώς τινος εἶνε περιττή.

Δικαίως λοιπὸν ἐλέχθη ὅτι οἱ παραδίδοντες συνεχῶς εἰς τοὺς μαθητὰς προπαρασκευὰς συντελοῦσιν εἰς τὸ νὰ συνειθίζωσιν αὐτοὺς εἰς τὴν πνευματικὴν ραστώνην καὶ εὐμαρίαν, ἥ ὁποία μεγάλως θὰ δυσχεράνη τὴν μετέπειτα χρῆσιν τοῦ λεξικοῦ ἢ μᾶλλον θὰ ἀπαμβλύνη οὕτω τὸ ἐκζητητικὸν αὐτῶν ὥστε νὰ καταστήσῃ αὐτὴν ἀδύνατον.

Ἡ δὲ πνευματικὴ αὕτη ραστώνη καὶ εὐμαρία, ἡ δημιουργηθεῖσα διὰ τῶν σταδίων ἐγένετο ἀμέσως καταληπτὴ παρὰ τοῖς πλείστοις τῶν γονέων, οἱ ὅποιοι καθ' ἐκάστην σχεδὸν πολιορκοῦσι τοὺς διδασκάλους λέγοντες· ὅτι εἶνε ἀπορίας ἄξιον πῶς, ἀφ' οὗ τὰ τέκνα των ἔχουσι προβιβασίμους βαθμοὺς (πάντοτε σχεδὸν οὐχὶ ἀνωτέρους τοῦ 5), ταῦτα κατ' οἶκον οὐδόλως ἐργάζονται. Μετὰ δὲ ταῦτα καθικετεύουσιν αὐτοὺς ὅπως συντελέσωσιν εἰς τὴν ἄρσιν τοῦ παρατηρουμένου κακοῦ.

Ἡ κυρία ἄρα ἀφορμὴ τῆς ἐλλείψεως τοῦ ἐνδιαφέροντος τῶν μαθητῶν δὲν

εἶνε τὸ διαρκῶς ἐπαναλαμβανόμενον περιβάλλον ¹⁾ οὔτε ἡ ἀδιαφορία τῶν γονέων, ἣν διατυμπανίζομεν οἱ πλεῖστοι διδάσκαλοι, διότι τὸ μὲν περιβάλλον, ὡς τὸ ἐννοοῦμεν ἡμεῖς οἱ διδάσκοντες, εὐρίσκεται μόνον ἐν δυσὶν ἢ τρισὶν μεγαλοπόλεσι τοῦ Ἑλληνικοῦ Βασιλείου, ἐν δὲ ταῖς λοιπαῖς ἐπαρχίαις τοῦ Κράτους δὲν ὑπάρχει, πλὴν ἀλλ' ὅμως ἡ χαλάρωσις τῶν γυμνασιακῶν σπουδῶν ἐγενικεύθη πανταχοῦ τοῦ Κράτους καὶ πάντες ὁμολογοῦμεν ὅτι μόνον ἐν Τουρκίᾳ καὶ τῷ ἐξωτερικῷ, ἔνθα δὲν ὑπάρχει ἐν εὐρύτητι ἐφηρμοσμένον τὸ σύστημα τοῦτο, οἱ μαθηταὶ ἀριώτερον ἐκπαιδεύονται, ἢ δὲ ἀδιαφορία τῶν γονέων κατ' οὐσίαν δὲν ὑφίσταται ἢ μόνον ἐν ταῖς μεγαλοπόλεσι ἔνθα ὑπάρχει ἡ ἐπιτακτικὴ ἀνάγκη τῆς βιοπάλης.

Ἡ ραστώνη ἄρα καὶ ἡ εὐμαρεία ὑπῆρξαν ἡ κυρία ἀφορμὴ τῆς ἀθλίας καταστάσεως τῶν μαθητῶν, αὕτη δὲ ἐθίζουσα τούτους εἰς τὴν ἀργίαν, τὴν μητέρα πάσης κα-

1) Περὶ τοῦ περιβάλλοντος γίνεται λόγος ἐν τῇ ἐπιτυχεῖ μεταφράσει, ἣν δημοσιεύει ὁ κ. Γλυνός, τῆς πειραματικῆς παιδαγωγικῆς τοῦ κ. Meumann σ. 33.

κίας, προπαρασκευάζει τὴν μέλλουσαν δυστυχίαν τῆς πατρίδος. Πλείστοι γονεῖς ἀποσύραντες ἐγκαίρως τὰ τέκνα των ἐκ τῶν ἐν ταῖς μεγαλοπόλεσι γυμνασίων μεθ' ὅλον τὸ λεγόμενον περιβάλλον θεωροῦσιν ἑαυτοὺς εὐτυχεῖς, διότι ἔδωσαν εἰς αὐτὰ διὰ τῆς ἐγκαίρου ἀπομακρύνσεως ἐκ τῶν Γυμνασίων κατεύθυνσιν εἰς τὴν ὁδὸν τῆς προόδου καὶ τῆς μελλούσης εὐτυχίας αὐτῶν καὶ ἀποτινάζουσι τὸν κοινότοπον τῶν ὑποδημάτων των ἀπὸ τῆς δῆθεν γυμνασιακῆς μορφώσεως, ἣ ὁποία πάντως θὰ ἐξέλπειν, διαλυομένων τῶν γυμνασίων, ἐὰν ἡ πολιτεία δὲν ἐθεώρει τὸ ἀπολυτήριον ὡς προσὸν διὰ τὴν ἀπόκτησιν θέσεως!

Ἄλλ' ἤδη ὁ κ. Δαμπράκης ἐν τῷ ἐβδόμῳ τόμῳ Β' καὶ Γ' τεύχει τοῦ παιδαγωγικοῦ δελτίου ἐδημοσίευσε μετὰφρασιν ἐκ τοῦ Γερμανικοῦ τῆς πραγματείας τοῦ καθηγητοῦ Paul Wendland⁽¹⁾ «περὶ τῆς Ἑλληνικῆς φιλολογίας καὶ τῶν ἐν τοῖς σχολείοις διδασκομένων συγγραφέων»

(1) Ὁ κ. Paul Wendland, διάσημος φιλόλογος, εἶναι τακτικὸς καθηγητὴς τῆς κλασικῆς φιλολογίας τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Γοτtingης, καταλαβὼν τὴν ἑδραν, ἣν κατεῖχεν ὁ περίπτωτος κ. Wilamovitz μετακληθεὶς εἰς τὸ Πανεπιστήμιον τοῦ Βερολίνου.

καὶ ἐτέραν τοιαύτην ἐν τῇ Ἀγωγῇ τόμῳ Α' «περὶ τῆς κοσμοϊστορικῆς σημασίας τοῦ μακεδονικοῦ Ἑλληνισμοῦ καὶ τῆς γενέσεως καὶ ἐξελίξεως τοῦ κλασσικισμοῦ».

Ἐν ταῖς δυσὶν ταύταις πραγματείαις ὁ Wendland διὰ τῆς παρρησίας, ἣτις εἶναι φυσικὸν ἐπηκολούθημα τῆς εὐθύτητος καὶ τοῦ ἀληθοῦς ἐν διαφέρειοντος διὰ τὴν πρόοδον τῶν σπουδαστῶν ὡς πρὸς τὰς γνώσεις τῆς ἀρχαίας Ἑλληνικῆς γλώσσης γνωματεύει ὅτι

«οὐδεὶς νεώτερος φιλόλογος ἀρνεῖται ὅτι ὁ πολιτισμὸς τῆς τετάρτης πρὸ Χριστοῦ ἑκατονταερίδος κατὰ τὸν πλοῦτον τῶν πρωτοτύπων καὶ ὄντως δημοουργικῶν ἰδεῶν, κατὰ τὸ μεγαλεῖον τῶν πνευματικῶν αὐτοῦ ἡρώων εἶναι μοναδικός, ὅτι

ἐν τῇ διατυπώσει τῶν περὶ κόσμου θεωριῶν καὶ τῶν ἀντιλήψεων τοῦ βίου, ἐν τῇ διαμορφώσει τῶν καλλιτεχνικῶν εἰδῶν ἐδημιούργησεν ὅ, τι μέγιστον ὑπάρχει, ὅτι

ἀρχαῖος καὶ νεώτερος κλασσικισμὸς ἐκρίθησαν ἄξιοι τιμῆς ἐκ τούτου ὅτι διετήρησαν τὴν πολυτιμοτάτην ταύτην κληρονομίαν τῆς ἀρχαιότητος καὶ ἐδίδαξαν τὴν ἀνθρώπου πύξιν ἐκτιμᾶ τὴν αἰωνίαν αὐτῆς ἀξίαν.

τῆα δὲ ἐπάγεται τάδε :

**Καταργήσατε τὸ ὕπ' ἐμοῦ
χαρακτηρισθὲν εἶδος ΤΩΝ
ΠΡΟΠΑΡΑΣΚΕΥΩΝ** καὶ ἀντὶ τού-
του φροντίσατε, ὅπως ὁ
μαθητῆς εὐθὺς μετὰ τὴν ἐ-
ναρξιν τῆς διδασκαλίας τοῦ
Ξενοφώντος συνειθίξῃ νὰ
μεταχειρίζηται εὐχρηστόν
τις σχολικὸν Λεξικὸν ἵνα αἱ
ἀποχρώσεις τῆς σημασίας
τῶν λέξεων μὴ προσφύρω-
νται εἰς αὐτὸν **ΕΤΟΙΜΟΙ** ὑπὸ
τοῦ διδασκάλου ἀλλ' αὐτὸς
μάθῃ νὰ παράγῃ αὐτάς».

Ἐν τέλει δὲ ὁ σοφὸς Γερμανὸς προσ-
θέτει: «ὁ ἀρχαῖος Ἑλληνικὸς
πολιτισμὸς διὰ τῆς παραδό-
σεως, τῆς Ἱστορίας, τῆς
πρὸ τὰς καλαιοθητικὰς τά-
σεις συγγενείας ἀποτελεῖ διὰ τὸν ἐθνικὸν
ἡμῶν (τῶν Γερμανῶν) βίον ζωσαν δύ-
ναμιν. Τὸ νὰ παραμείνῃ δὲ οὗτος τοιαύ-
τη δύναμις ἐξαργυρᾶται κατὰ μέγα μέρος ἐκ
τοῦ Γερμανικοῦ γυμνασίου. Τὸ μέλλον
δὲ τούτου θὰ εἶναι μέγα, ἐὰν διὰ στενο-
τέρας συναφείας πρὸς τὸν ἀρχαῖον πο-
λιτισμὸν θὰ κατορθωθῇ νὰ ἐμπεδωθῇ
ἡ πεποίθησις, ὅτι ἡ ἱστορία τῆς ἀρ-
χαιότητος ἀποτελεῖ συγχρόνως τμῆ-

μα τῆς πνευματικῆς ἡμῶν
ἱστορίας καὶ τοῦ παρελθόν-
τος ἡμῶν.

“Ὡς ἐνισχύσωμεν τὴν πίστιν ἡμῶν
ἐπὶ τὸ μέλλον τοῦ Γυμνασίου. Διότι ἡ
πίστις ἡμῶν ἔχει πάντοτε νικηφόρον
καὶ καταβάλλουσαν τὰς ἀντιστάσεις δύ-
ναμιν.

“Ὡς μὴ ἀποκάμωμεν ἐργαζόμενοι,
ὅπως διατηρήσωμεν τὸ κληρονομηθὲν
ἐκ τῆς ἀρχαιότητος καὶ ἔσασι ἀποκτιῶ-
μεν νέον, ὅπως ἐξεγείρωμεν αὐτὸ ἐν
τῇ ψυχῇ τῶν μαθητῶν εἰς δύναμιν
ζωογόνον.

Τότε δὲ πρὸς τὴν ἀλαζονείαν τοῦ
αὐτόχθονος νεωτεριστοῦ, ὅστις τὴν ἱ-
στορίαν καὶ τὸ παρελθὸν αἰ-
σθάνεται ὡς πιέζον βάρος καὶ νομίζει
ὅτι ἀνυψώνεται ὑψηλότερον, ἂν ἀπο-
σείσῃ αὐτά, θὰ ἀντιταχθῇτε μὲ τὸ αἰ-
σθημα τοῦ Γκαίτε ψάλλοντος :

“Ἐλέγε τις δὲν ἀνήκω εἰς οὐδεμίαν σχολήν.
Οὐδεὶς διδάσκαλος εἶνε ἀντίχρῳ μου
καὶ περὶ τῶν νεκρῶν οὐδέποτε ἠθέλησα
οὐδὲ τὸ ἐλάχιστον νὰ μάθω.
Τοῦτο δὲ σημαίνει, ἂν καλῶς τὸν ἐνόησα
ὅτι εἶνε ἡλίθιος, διότι οὕτως ἀρέσκει εἰς αὐτόν.”

Καὶ ἐν ᾧ τοιαῦτα λέγονται παρὰ σοφοῦ
ἀνδρὸς Γερμανοῦ διὰ Τυρρενικῆς σάλ-
πιγγος κηρύττοντος πολύτιμον τὴν κλη-

ρονομίαν τῆς κλασσικῆς ἀρχαιότητος καὶ εὐτυχῇ τὰ ἔθνη ἐκεῖνα, αἵτινα παρέλαβον καὶ καλλιεργοῦσι ταύτην, ἐξ ἧς ἐκάστοτε δύνανται νὰ παραλαμβάνωσιν τι πρὸς ἀνύψωσιν καὶ κραταίωσιν τοῦ μεγαλείου των, ἐν ᾧ κάλλιστα διέγνωσεν οὗτος τὴν διαστρέβλωσιν, ἣν λαμβάνει τὸ πνεῦμα τοῦ τροφίμου καθιστάμενον ἄτονον καὶ ἀνίκανον πρὸς πραγματικὴν δημιουργίαν πνευματικῆς ἐπιρρώσεως καὶ ἐνισχύσεως καὶ ζητεῖ τὴν κατάργησιν τῶν προπαρασκευῶν καὶ τὴν χρῆσιν τοῦ Λεξικοῦ, ἡμεῖς διαρκῶς ἐν μέρει μὲν κοπτόμεθα ὅτι οὐδόλως πταίει ἡ παιδαγωγικωτάτη κατεύθυνσις τῆς διδασκαλίας ἀλλὰ τὸ περιβάλλον καὶ μόνον τοῦτο, ἐν μέρει δὲ σιωπηρῶς ἀνεχόμενοι τὴν διάλυσιν τοῦ Γυμνασίου ὥς πρὸς τὰς κλασσικὰς σπουδὰς, καίτοι λεγόμεθα Ἕλληνες καὶ καυχώμεθα ὅτι ἔλκομεν τὴν καταγωγὴν ἐκ τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων, διακηρύττομεν εἰς σύμπασαν τὴν ὑφήλιον τάδε :

ἡ παιδεία ἡμῶν εἶνε πεπαλαιωμένη, ἀφρονημάτιστος, ἀνεπαρκής, διότι διαρκῶς εἶνε ἐστραμμένη πρὸς ἰδεώδη νεκρωθέντα πλέον καὶ ὑπὸ τοῦ χρόνου ἐπισκιασθέντα, οἱ δὲ τεθνηκότες δὲν ἐπα-

νέρχονται ἐκ τοῦ τάφου εἰς τὴν ζωὴν,
ὅθεν

ἃς διαρρήξωμεν τὰ δεσμὰ τὰ προση-
λοῦντα ἡμᾶς ὡς Ἑλληνας εἰς τὸ πα-
ρελθόν,

ἃς ἀποσείσωμεν τὴν κραιπάλην, ὑφ'
ἧς κατελήφθημεν ἀνασκαλεύοντες τὰς
παλαιὰς καὶ ἀπηρχαιωμένας ἰδέας,
ἃς ἀντλήσωμεν δυνάμεις ἐκ τοῦ μεγά-
λου ἀναστήματος τῆς σήμερον καὶ ἀνα-
δείξωμεν τὸ ἀνάστημα τῆς αὔριον διὰ
μόνου τοῦ ἑαυτοῦ μας, διὰ τοῦ παρόν-
τος, διὰ μόνον τῶν πνευματικῶν καὶ ὑ-
λικῶν δυνάμεων μας ! ! !

Καὶ ὕστερον ἀπὸ αὐτὰ διατείνονται
τινες ὅτι δὲν παρεφρονήσαμεν.

Μετὰ τὰ ἀνωτέρω λεχθέντα οὐδεὶς
φρονοῦμεν ὑπάρχει ὁ ἀμφιβάλλων ὅτι
ἐὰν θέλωμεν νὰ ἔχωμεν Γυμνάσιον
μετὰ ἀληθοῦς μορφώσεως τῶν ἐν αὐτῷ
σπουδαζόντων πρέπει νὰ ἐπανέλθωμεν
πλησίιστιοι εἰς τὴν παλαιὰν μέθοδον
τῆς χρήσεως τοῦ Λεξικοῦ, τῆς σω-
τηρίας ταύτης σανίδος, τῆς πολυτίμου
ταύτης διδασκάλου πρὸς τὴν πνευμα-
τικὴν ἐνίσχυσιν τοῦ μαθητοῦ, ἐξ ἧς
τόσον ἐπιπολαίως ἐξήλθομεν καὶ περὶ
ἧς ἄλλοτε γενικώτερον καὶ διεξοδικώτε-
ρον θὰ γείνη λόγος.

Καὶ ἐν τῇ γυμνασιακῇ παί-

δαγωγικῇ τῇ δημοσιευθίσῃ τῷ 1889 ὁ πρὸ πολλοῦ μεταστὰς Ἰ. Πανταζίδης, Καθηγητὴς τοῦ Πανεπιστημίου πλείστας κατέλιπε τοῖς διδασκάλοις καὶ παιδαγωγοῖς ὑποθήκας, ὧν ἄλλαι μὲν ἀντεγράφησαν ὑπὸ τῶν παρ' ἡμῖν παιδαγωγικῶν, ἄλλαι δὲ σπουδαιόταται δὲν ἐκρίθησαν ἄξιοι προσοχῆς.

Καὶ δὴ ἐν τῷ προλόγῳ του λέγει γενικῶς διὰ τὸν διδάσκαλον: «Εἶνε βέλαιον, ὅτι διδάσκαλος μὴ κατέχων τὴν ἀρίστην μέθοδον μὴδὲ παιδαγωγικῆς παιδείας ὅλως μεταλαβὼν δύναται νὰ εἶνε χρήσιμος εἰς τὸ ἔργον του, ἐὰν ἐκ φύσεως ἔχῃ πρακτικὸν νοῦν καὶ ἡλὸν πρὸς τὸ ἐπάγγελμα.

Πρὸς τοὺς παιδαγωγοὺς τοὺς μέλονται νὰ μεταρρυθμίσωσι τὰ τῆς παιδείας ἀπευθυνόμενος παρενείρει τάδε:

«Ὁ ἀοίδιμος Κοραῆς μαθὼν ὅτι ἐπρόκειτο νὰ εἰσαχθῇ εἰς τὴν Ἑλλάδα ἡ μέθοδος τοῦ Πεσταλότση εἶπεν: Εἶνε καὶ τῆς θρησκείας καὶ τῆς Φιλοσοφίας παράγγελμα: «Πάντα δοκιμάζεστε, τὸ καλὸν κατέχετε»

Ἐν τῷ προλόγῳ του σελ. 16 ἐπαναλαμβάνει καὶ πάλιν ὅτι:

«Ὁ ἱκανὸς διδάσκαλος εἶναι ὁ ἀποκτήσας τὴν σπανίαν τέχνην τοῦ νὰ μεταχειρίζηται τὰς φιλολογικὰς αὐτοῦ

γνώσεις οὕτως ὥστε διδάσκων νὰ ἐπι-
δρᾷ εἰς τὴν βαθμιαίαν καὶ κα-
νονικὴν ἀνάπτυξιν τοῦ πνεύ-
ματος καὶ εἰς τὴν ὁρθὴν διὰ-
πλασιν τοῦ ἡθους τοῦ μα-
θητοῦ ».

Ὁ κ. Πανταζίδης ὁμιλῶν περὶ τοῦ
τύπου τῆς διδασκαλίας ἦτοι τῶν δια-
φόρων τρόπων τῆς ὑπὸ τοῦ διδασκάλου
μεταδόσεως καὶ ὑπὸ τῶν μαθητῶν
ἐκμαθήσεως τῶν ἅπαξ ὁρισθεῖσων ἐξ
ἐκάστης ἐπιστήμης γνώσεων διαιρεῖ
τούτους εἰς τέσσαρας.

1) εἰς τὴν παράδοσιν. 2)
εἰς τὴν ἐξέτασιν. 3) εἰς τὴν
ἐπανάληψιν. καὶ 4) εἰς τὴν
ἀπαίτησιν τῆς μελέτης ἢ
προπαρασκευῆς τοῦ μαθητοῦ
πρὸς ἐξέτασιν εἴτε προφορικὴν εἴτε
γραφικὴν (θέματα, γυμνάσματα, μετά-
φρασιν) ἡγουν τὴν κατ' οἶκον ἐρ-
γασίαν.

Παρατρέχων τὰς τρεῖς πρώτας βαθ-
μίδας τοῦ τρόπου τῆς διδασκαλίας εἰ-
σέρχομαι εἰς τὴν τετάρτην τὴν καὶ σπου-
δαιοτάτην.

Κατὰ τὸν κ. Πανταζίδην σκοπὸς τῶν
κατ' οἶκον ἐργασιῶν τοῦ μαθητοῦ εἶνε
ἡ συμπλήρωσις τῆς ἐν τῷ σχολείῳ δι-
δασκαλίας εἴτε πρὸς αὕξησιν τῶν γνώ-

σεων, εἴτε ὡς πρὸς τὴν ἔντασιν τῆς αὐτενεργείας καὶ ἱκανότητος τοῦ μαθητοῦ: Ἡ δὲ μελέτη τῶν μαθητῶν ὅσον καὶ ἂν γίνεται μακρὰν τοῦ σχολείου καὶ τοῦ διδασκάλου ἐξαρτᾶται ἐντελῶς κατὰ τὴν ὁρθὴν μέθοδον ἐκ τοῦ σχολείου καὶ τοῦ διδασκάλου. Ταύτην δὲ ὀφείλει νὰ κανονίσῃ ὁ διδάσκαλος διὰ τῶν ἀπαιτήσεων αὐτοῦ ἀλλὰ καὶ διὰ προφορικῶν ὁδηγιῶν.

Ὁ διδάσκαλος ὀφείλει νὰ ὑποβοηθῇ τὸν μαθητὴν κατὰ πάσας αὐτοῦ τὰς οἰκιακὰς ἐργασίας ὑποδεικνύων εἰς αὐτὸν τὰ δυσκολώτερα τῶν χωρίων ἢ ἐφιστῶν τὴν προσοχὴν εἰς τινὰ σημασίαν σπανίαν, ἣν ἴσως δὲν εὕρισκει οὗτος ἐν τοῖς Λεξικοῖς αὐτοῦ.

Ἄλλ' ἐννοεῖται ὅτι αἱ τοιαῦται προπαρασκευαὶ τῆς μελέτης πρέπει νὰ γίνωνται μόνον ἐν τοῖς κατωτέροις τάξεσιν, ὅπου οἱ μαθηταὶ εἶναι ὀλιγώτερον ἐξησκημένοι καὶ ὀλιγώτερον αὐτενεργοὶ καὶ μᾶλλον εὐπερίσπαστοι.

Ἄλλ' ἡ σπουδαιότερα κατ' οἶκον ἐργασία τοῦ μαθητοῦ εἶνε ἡ γραπτή: ἐν Γερμανίᾳ κατενοήθη ὅτι ὁ μαθητὴς, ἵνα ἀποκτήσῃ ἀσφαλεῖς γνώσεις, ἵνα ἐντυπωθῶσι εἰς τὸ πνεῦμά του ὅσα

μανθάνει καὶ ἵνα ἀποκτήσῃ ἰδίαν ἱκανότητα καὶ αὐτενέργειαν πρέπει νὰ γράφῃ πολλά.

Ἐκ τούτου δὲ συμβαίνει ὥστε οἱ μαθηταὶ τῶν Γερμανικῶν Γυμνασίων τὴν μὲν μητρικὴν τῶν γλῶσσαν πολλά ἔτη πρὶν ἀπολυθῶσιν νὰ γράφωσιν ἀπταιστως, εἰς δὲ τὴν Ἑλληνικὴν καὶ Ἀστικὴν νὰ εἶνε ἱκανοὶ νὰ γράφωσι μακρὰ θέματα καὶ λόγους ρητορικοὺς (σελ. 63) (1).

Αἱ κατ' οἶκον γραφαὶ ἐργασίαι ἔχουσι σκοπὸν μᾶλλον τὴν βαθυτέραν ἐντύπωσιν καὶ ἐμπέδωσιν τῶν ἐκ τῆς διδασκαλίας προσγινομένων γνώσεων ἢ τὴν συσσώρευσιν αὐτῶν ἀλλὰ μάλιστα καὶ κυριώτατα τὴν ἐλευθέραν ἀσκήσιν τῶν πνευματικῶν δυνάμεων τοῦ μαθητοῦ ἐν τῷ κύκλῳ τῶν ἐκ τῆς διδασκαλίας γνώσεων διότι διδασκαλία, ἥτις θεωρεῖ τὸν μαθητὴν, ὡς ἀπλοῦν δοχεῖον, ὅπερ ἀνάγκη νὰ πληρωθῇ,

(1) Οἱ Ἀγγλοὶ ἐν τοῖς σχολείοις τοῖς ἐξόχως καλλιεργοῦσι τὴν κλασσικὴν ἐκπαίδευσιν ἀπαιτοῦσι τὴν Ἑλληνικὴν στιχοποιγίαν, οἱ δὲ Ἕλληνες μαθηταὶ οἵτινες κατὰ τὰς παρελθούσας γενεὰς διεκρίνοντο καὶ κατὰ τοῦτο κατασκευάζοντες στίχους ἐξαμέτρους, ἡρωελεγεία ἢ ἱαμβεῖα, σήμερον οὐδὲ ἓνα στίχον ἐξαμέτρον ἢ ἱαμβικὸν εἶνε ἱκανοὶ νὰ γράφωσι.

εἶνε διδασκαλία ἄκαρπος, ἄγονος, νεκρά.
Ὁ διδάσκαλος δηλ. πρέπει νὰ κα-
τεργασθῇ τὸ πνεῦμα καὶ τὴν βούλησιν
τοῦ μαθητοῦ πρὸς ἐλευθέραν ἐνέργειαν,
πρὸς αὐτενέργειαν διὰ τῆς κατ' οἴ-
κον ἐργασίας καὶ τῆς ἰδίας
τέρας μελέτης τοῦ μαθη-
τοῦ. Ἐὰν ὁ μαθητὴς εἶνε προω-
ρισμένος εἰς τὸ νὰ μανθάνῃ μόνον ὅσα
ἤκουσε παρὰ τοῦ διδασκάλου, προσθε-
τέον καὶ ὅσα ἐκβιαστικῶς διὰ τῆς λεγο-
μένης μαιεύσεως (ἐπαγωγικῆς ἢ ἀπα-
γωγικῆς μεθόδου) ἐξήχθησαν ἐκ τοῦ
στόματος τοῦ μαθητοῦ χωρὶς ὑπὸ τού-
του νὰ ληφθῶσιν ὑπ' ὄψει αἱ ἀναλογοῦ-
σαι πρὸς τὴν ἡλικίαν τοῦ παιδὸς πνευ-
ματικαὶ δυνάμεις) χωρὶς ὁ μαθητὴς οὗ-
τος νὰ δύναται νὰ κάμῃ καὶ ἰδίαν καθ'
ἑαυτὸν χρῆσιν τῶν γνώσεων τούτων,
εἰς οὕτως εἰπεῖν εἶνε δεδεμένος εἰς τὴν
φάτην, θὰ μάθῃ μὲν ὀλίγα τινὰ καὶ
ἀτελῆ ὁ ὑπομενετικώτερος ἀλλὰ καὶ
οὗτος εἶνε ἀδύνατον νὰ μὴ ἀπαλλαγῇ
ποτε τῆς ἐξαρτήσεως ταύτης διὰ νὰ
τραπῇ κύριος οἷδε ποίαν ὁδόν. Ἐὰν
δὲ μείνῃ ἀπαράσκευος καὶ ἀ-
χειραγώγητος πρὸς τὴν ἐ-
λευθέραν χρῆσιν τῶν πνευ-
ματικῶν του δυνάμεων, τότε κατὰ φυ-
σικὴν ἀκολουθίαν θὰ ἐπιδοθῇ εἰς ἰδίαν

αὐτενέργειαν, ἢ ὅποια συνήθως περιορίζεται εἰς ἀνάγνωσιν μυθιστορημάτων, ὧν τοιαύτη πληθώρα καὶ χρήσις γίνεται παρ' ἡμῖν. Ἡ δὲ κακὴ χρήσις αὕτη τῆς αὐτενεργείας τῶν μαθητῶν προῆλθεν παρ' ἡμῖν ἐκ τῆς ἀμελείας καὶ ἀδιαφορίας τῶν γυμνασίων πρὸς ἀσκήσιν ὁρθήν καὶ σκόπιμον τῆς αὐτενεργείας αὐτῶν.⁽¹⁾

Ὁ γυμνασιόπαις ἐν Γερμανίᾳ δὲν εὕρισκει καιρὸν ὅπως ἐπιδοθῇ εἰς ἰδίαν αὐτενέργειαν καὶ ἀνάγνωσιν μυθιστορημάτων, διότι ὁ διδάσκαλος παρέχει αὐτῷ πολλὰς ἀφορμὰς εἰς ἀσκήσιν τῶν ἐν τῷ κύκλῳ τῶν γυμνασιακῶν γνώ-

(1) Οἱ τόσον παρ' ἡμῶν τῶν διδασκάλων ψεγόμενοι διὰ τὴν ἀδιαφορίαν αὐτῶν γονεῖς βλέποντες τὴν κατωφερῇ ὁδόν, ἣν τρέπονται τὰ τέκνα αὐτῶν ἀπὸ τῆς δευτέρας τοῦ Γυμνασίου προσκολλῶσι ταῦτα εἰς τὰ πεπληρωμένα μαθητῶν Φροντιστήρια τῶν Μαθηματικῶν καὶ καταβάλλουσι δίδακτρα πεντήκοντα δραχμὰς κατὰ μῆνα καθ' ἅπασας τὰς γυμνασιακὰς αὐτῶν σπουδὰς ἄνευ γογγυσμοῦ, διότι, ἐν ᾧ γνωρίζουσιν ὅτι μόνον ἐλάχιστοι ἐξ αὐτῶν θὰ εἰσεέλθωσιν εἰς τὰς σχολὰς, βλέπουσιν ὅτι περιορίζονται δύο καὶ τρεῖς ὥρας καθ' ἑκάστην καὶ τοῦλάχιστον ὥς πρὸς τὰ μαθηματικά, ἔχουσι προβιβάσιμον βαθμὸν, ἀναστέλλουσι δὲ οὕτω μέχρι τοῦ πέρατος τῶν Γυμνασιακῶν σπουδῶν τὴν ἐκ τῶν προπαρασκευῶν προσγινομένην εἰς αὐτὰ ὁρστώνην καὶ εὐμάρειαν.

σεων, ἄλλοτε μὲν ἀπαιτῶν ν' ἀναγνώσῃ κατ' ἰδίαν τὸ δεῖνα κεφάλαιον ἐκ τοῦ δεῖνα "Ελληνος ἢ λατίνου συγγραφέως ἢ τὸ δεῖνα ποίημα τοῦ ἐθνικοῦ ποιητοῦ, ἄλλοτε δὲ νὰ γράψῃ περὶ τούτου ἢ ἐκείνου τοῦ θέματος ἐκ τῆς ἱστορίας, τῆς γεωγραφίας, ἐκ τῆς ἱστορίας τῆς ἐθνικῆς λογοτεχνίας ἢ μετάφρασιν ἢ περίληψιν δοκίμου τινὸς ἔργου τῆς κλασσικῆς ἢ ἐθνικῆς λογοτεχνίας, ἄλλοτε δὲ νὰ συντάξῃ σύνθεσιν τινα περὶ οἴουδ' ἴποτε θέματος ἠθικοῦ, ἱστορικοῦ κτλ. κτλ.

Διὰ τούτου τοῦ τύπου τῆς διδασκαλίας ἔνθεν μὲν ἀποτρέπεται ὁ μαθητὴς τῆς εἰκαίας καὶ ὥς ἐπὶ τὸ πολὺ ἐπιβλαβοῦς χρήσεως τῆς ἰδίας αὐτοῦ ἐνεργείας, ἔνθεν δὲ καθοδηγεῖται εἰς τὴν ὀρθὴν αὐτῆς χρῆσιν καὶ παρασκευάζεται εἰς τὸ νὰ μεταχειρίζεται ὀρθῶς καὶ σκοπίμως τὴν ἐλευθερίαν, ἣν μέλλει νὰ ἀποκτήσῃ εἴτε ἐν τῷ πρακτικῷ βίῳ εἴτε ἐν τῇ πολιτείᾳ. Οὕτως τῷ ὄντι χαλεμεύεται ἡ ψυχὴ τοῦ μαθητοῦ.

Θὰ εἶνε δὲ αἰσχρὸς εἰς τὸν "Ελληνα δαπανῶντα πλείοτερον χρόνον εἰς τὴν σπουδὴν καὶ ἔχοντα ὥς ἐφόδιον τὴν μητρικὴν γλῶσσαν νὰ μὴ δύναται νὰ παραβληθῇ πρὸς τὸν "Αγγλον ἢ Γερμανόν, ὅστις ἐξερχόμενος τοῦ Γυμνα-

σίου κατέχει τὴν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν οὕτως ὥστε ἐννοεῖ πάντα συγγραφέα καὶ ποιητὴν, ἀνέγνωσε δὲ τοὺς κρατίστους αὐτῶν κατὰ μέγα μέρος.

Ὁ κ. Πανταζίδης ὁμιλῶν περὶ τῶν μαθητῶν τοῦ Ἑλλην. σχολείου γράφει ἐν σελ. 132 ὅτι πρὸς πλειότερον ἀποθησαυρισμὸν πλούτου λέξεων παραγῶγων καὶ συνθέτων συστηματικῶς δύναται ἀπὸ τοῦδε νὰ κάμῃ χρῆσιν τοῦ Λεξικοῦ, ὅπερ διόλου δὲν βλάπτει. ἐν δὲ τῇ σελ. 137 προσθίεται

Ἡ χρῆσις τοῦ Λεξικοῦ, ἣτις ἤρχισεν ἀπὸ τοῦ παρελθόντος ἔτους (δηλ. τῆς Γ' τάξεως τοῦ Ἑλλ. σχολείου) πρέπει ἐν τῇ πρώτῃ τάξει τοῦ Γυμνασίου νὰ προαχθῇ. Διὰ τοῦτο πρέπει ὁ διδάσκαλος κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο νὰ ὀδηγῇ τοὺς μαθητὰς εἰς τὴν τελειότεραν αὐτοῦ χρῆσιν, νὰ ἀπαιτῇ αὐτὴν καὶ νὰ δοκιμάξῃ, ἂν ὀρθῶς γίνεται. Εὐτυχῶς, λέγει, ὑπάρχουσι παρ' ἡμῖν πρόχειρα Λεξικά ἱκανὰ τοῦλάχιστον διὰ ταύτην τὴν βαθμίδα.

Διὰ δὲ τὴν μελέτην τοῦ Ὅμηρου συνιστᾷ τὸ Ὅμηρικὸν Λεξικόν, προσθέτων ὅτι οἱ μαθητοὶ τῆς Δ' τάξεως δύνανται ἄνευ τῆς βοήθειας τοῦ διδασκάλου καὶ μόνον διὰ τοῦ Λεξικοῦ τὰ προ-

βῶσιν εἰς περαιτέρω ἀνάγνωσιν τοῦ ποιητοῦ.

Ἡ δὲ χρῆσις τοῦ Λεξικοῦ ἐπιβάλλεται καὶ διὰ τὰς ἑτέρας ἐν τῷ Γυμνασίῳ διδασκομένας γλώσσας ἥτοι τὴν Λατινικὴν καὶ τὴν Γαλλικὴν.

Ἄλλ' ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον ἐτόνισε κυρίως ὁ ἀοίδιμος ἀνὴρ εἶνε ἡ ἡλικία τοῦ παιδός. Κατὰ τὸν κ. Πανταζίδην πρακτικώτερα σκεπτόμενον καὶ ἀγνοοῦντα τὰ πορίσματα τῆς πειραματικῆς Ψυχολογίας οὐδέποτε πρέπει νὰ γίνηται δεκτὸς εἰς τὸ Γυμνάσιον μαθητὴς πρὶν ἢ συμπληρώσῃ τὸ 14ον ἔτος τῆς ἡλικίας του, οὕτως ὥστε νὰ μὴ ἀπολύηται τοῦ Γυμνασίου νεώτερος τοῦ 18ου ἢ 19ου ἔτους τῆς ἡλικίας. Καὶ ἰδιαίτητα τονίζει τὸ κεφάλαιον τοῦτο: πάντες δ' ἡμεῖς ἀντιλαμβανόμεθα τὰ ἀτοπήματα, τὰ ὁποῖα γεννῶνται ἐκ τῆς ἀνισότητος τῆς ἡλικίας ἐν τῇ διδασκαλίᾳ».

Τοιαῦτά τινα ἀναγράφει ἐν τῇ Γυμνασιακῇ Παιδαγωγικῇ του ὁ τὰ μάλιστα παιδαγωγικὸς καὶ ἐν πείρᾳ ἐγγηράσας ἀνὴρ, ὁ διαπλάσας τὴν ψυχὴν, τὸν νοῦν καὶ τὴν καρδίαν καὶ σφυρηλατήσας τὸν χαλύβδινον χαρακτῆρα τοῦ στρατηλάτου Βασιλέως ἡμῶν Κωνσταντίνου τοῦ ΙΒ'.

Καὶ τοῦ μὲν Ἑλλήν. σχολείου καὶ Γυμνασίου ἡ νεωτέρα ἐξέλιξις εἶνε τοι-

αὕτη, οἷαν ἀνεγράψαμεν ἀνωτέρω :
 Δυστυχῶς δ' ὅμως ἢ κακῶς ἐρμηνευ-
 θεῖσα Παιδαγωγικὴ ἐπέδρασεν ὀλε-
 θρώως καὶ ἐπὶ τοῦ μοναδικοῦ μας ἰδρύ-
 ματος, τοῦ Ἀρσακείου παρθεναγωγείου :
 Εὐθὺς δηλ. ἀπὸ τῆς πρώτης ἐμφανί-
 σεως τῶν νεωτέρων παιδαγωγῶν εἰς
 τὴν Ἑλλάδα τὸ ἀξιότιμον Συμβούλιον
 ἐθεώρησε σκόπιμον νὰ προσλάβῃ τοι-
 ούτους καὶ ἐν τῷ Ἀρσακείῳ. Ἡ δὲ δι-
 εϋθυνσις ἐφρόντισεν ὅπως εἰς πάσας
 τὰς τάξεις τοῦ τε προτύπου καὶ τοῦ δι-
 δασκαλείου εἰσαχθῇ ἡ νέα μέθοδος καὶ
 πᾶσα δυνατὴ βελτίωσις ἐπιτευχθῇ,
 μηδεμιᾶς πρὸς τοῦτο φεισθεῖσα ὁπά-
 νης, πρὸς τὸν σκοπὸν τῆς πλήρους
 διαμορφώσεως καὶ ἐπὶ τὸ παιδαγωγι-
 κώτερον ἀναπτύξεως τῶν μαθητριῶν.

Ἀλλὰ δυστυχῶς οὐδὲν μέχρι τοῦδε ἐ-
 γένετο, ὅπερ νὰ μαρτυρήσῃ τὴν ἀποτε-
 λεσματικὴν ἐπίδρασιν τῆς νεωτέρας
 Παιδαγωγικῆς, ὡς παρ' ἡμῖν ἐφαρμό-
 ζεται, καὶ αἱ νέαι διδασκάλισσαι οὐ-
 δόλως δύνανται νὰ συγκριθῶσι πρὸς
 τὰς παλαιότερας.

Στεροῦνται δὲ οὐ μόνον ἐνθουσια-
 σμοῦ διὰ τὸν μέγαν προορισμὸν, δι' ὃν
 προετοιμάζονται, ἤτοι τὴν διαπαιδα-
 γώγησιν τῶν μελλουσῶν μητέρων, αἱ
 ὅποίαι θὰ ἐνισχύσωσι τὰς ἀρετὰς τῆς

παρ' ἡμῖν πατροπαραδότου οἰκογενείας ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν εἶνε αἱ πλεῖσται τελείως ἀκατάρτιστοι.

Τὰς οὐσιωδεστάτας ταύτας ἐλλείψεις ἀντελήφθημεν καὶ ἡμεῖς, ὅτε πρὸ διεντίας εἰχομεν μετὰσχει ἐνὸς τμήματος τῆς ἐξεταστικῆς ἐπιτροπείας, τῆς μελλούσης μετ' ἐξέτασιν νὰ ἀπονεύμῃ διπλώματα εἰς τὰς ἀποφοίτους τοῦ Ἀρσακείου. Αἱ δὲ ἐλλείψεις αὗται κατέστησαν ἔτι αἰσθητότεραι ὅταν παρεβάλομεν τὰς μαθητρίας ταύτας πρὸς τὰς ἐν τῷ διδασκαλείῳ τοῦ Ἡρακλείου τῆς Κρήτης, τὰς ὁποίας ἐπίσης ὑπεβάλομεν εἰς ἐξέτασιν. Τότε δὲ δι' ὑπομνήματος ἐγγχειρισθέντος πρὸς τὸν πρόεδρον τῆς ἐπιτροπείας ὑπεδείξαμεν ὅτι ἔδει πᾶσαι αἱ ἀπόφοιτοι τοῦ διδασκαλείου τῆς Κρήτης νὰ τύχωσι τοῦ πρωτοβαθμίου διπλώματος, αἱ δὲ τοῦ ἐνταῦθα Ἀρσακείου κατωτέρου.

Τοιαύτη ὑπῆρξεν ἡ διαφορὰ ὡς πρὸς τὰς γνώσεις τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης μεταξὺ τῶν δύο διδασκαλείων. Καὶ ἡμεῖς δὲ ἐτονίσαμεν ὅτι θὰ καθίστατο ἀδύνατον εἰς τὰς οὕτω ἀπολυνομένας νὰ ἀντλῶσιν ἐκάστοτε ἐκ τοῦ Εὐαγγελίου γεγραμμένου εἰς τὴν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν διδάγματα καὶ νὰ ἐρμηνεύωσι

περικοπὰς, ὅπως ἐνισχύσωσι τὸ ὁρη-
σνευτικὸν αἰσθημα.

Εἶνε δὲ τοῖς πᾶσι γνωστὸν ὅτι τὸ
Εὐαγγέλιον, ἡ κιβωτὸς αὕτη τῶν Ἑλ-
ληνικῶν παραδόσεων καὶ τὸ ὁποῖον
τὸ Σύνταγμα ἐθέσπισεν ἱερὸν καὶ ἀπα-
ραβίαστον ἀπὸ πάσης μεταφραστικῆς
ἱεροσυλίας, εἶνε τὸ τὰ μάλιστα παιδα-
γωγικὸν βιβλίον, ἐξ οὗ ὥς ἐξ ἀενάου
πηγῆς δύναται νὰ ἀντλήῃ ἡ διδάσκαλος
ζῶσαν πνευματικὴν δρόσον, ὅπως κα-
ταρδεύῃ τὴν διάνοιαν τῶν μαθητριῶν
καὶ ἐνισχύῃ τὰς ἀρετὰς, δι' ὧν θὰ στη-
ρίξῃ τὰ θεμέλια τῆς Ἑλλην. οἰκογενείας
διὰ τῶν μελλουσῶν μητέρων. Ἀλλ' οὐ-
τως ἀνατρέπεται αὕτη αὕτη ἡ οἰκο-
γένεια, ὁ στυλοβάτης οὗτος τῆς Ἑλλη-
νικῆς ὑπάρξεως, εἰς τὴν ὁποίαν ὀφεί-
λει τὸ Ἑλληνικὸν ἔθνος τὴν ἐκ τῆς
τέφρας ἀνάστασίν του.

Κύριοι συνάδελφοι,

Ἐπιτρέπατέ μοι νὰ ἐκφράσω τὴν βε-
θεῖαν θλίψίν μου, ὅταν σκεφθῶ ὅτι
μετὰ τὸν διπλασιασμὸν τῆς Ἑλλάδος
καὶ τὰ ἐν τῇ Νέᾳ Ἑλλάδι λειτουργοῦντα
σχολεῖα, ὧν ἦσαν γνωστοὶ οἱ καρποί,
ὅτε διετέλουν ὑπὸ τὸν τουρκικὸν ζυγὸν,
θὰ ἀφομοιωθῶσι πρὸς τὰ τῆς παλαιᾶς
Ἑλλάδος καὶ θὰ ὑποστῶσι καὶ ταῦτα

τὸν αὐτὸν πνευματικὸν κλονισμόν. Ἐπικαλοῦμαι τὴν φιλοπατρίαν ὑμῶν ὡς καὶ πάντων τῶν συναδέλφων ἐπὶ τοῦ σπουδαιοτάτου τούτου ζητήματος καὶ καθικετεύω ὅπως δι' ὑπομνήματος τονισθῇ ἡ ἐπείγουσα ἀνάγκη διδασκαλικοῦ συνεδρίου, ἐν ᾧ δέον νὰ συζητηθῶσι τόσα θέματα δυστυχῶς ἅλυστα μέχρι σήμερον μετὰ βίον ἐλεύθερον ὀγδοήκοντα καὶ πέντε ἐτῶν.

Ὅτε εἶχεν ἀρχίσῃ νὰ ἐφαρμόζεται τὸ νέον σύστημα οἱ παιδαγωγοὶ ἐτόνιζον διαρκῶς ὅτι ἡ νέα μέθοδος ἀποβλέπει πρωτίστως εἰς τὴν ἀποφυγὴν τῆς πνευματικῆς κοπώσεως τῶν μαθητῶν ἐν τῷ σχολείῳ καὶ τῷ οἴκῳ καὶ πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον παρεσκευάσθησαν τὰ στάδια, ὅπως διὰ τοῦ διδασκάλου καὶ μόνον δι' αὐτοῦ καὶ ἐν συνεργασίᾳ μετὰ τῶν μαθητῶν προσφέρεται τοῖς μαθηταῖς τὸ νέον ἐν τῷ σχολείῳ ἀλλ' ὑπὸ τύπον μηδεμίαν κόπωσιν πνευματικὴν γεννῶντα ἀλλὰ τοῦναντίον εὐαρέσκειαν, ἀφ' οὗ οἱ τρόφιμοι τοιαῦτά τινα δημιουργοῦσιν αὐτενεργοῦντες ἐν τῷ σχολείῳ. Ἐπὶ τῇ βάσει δὲ τῶν τοιούτων σκέψεων ἐκανονίσθησαν καὶ τὰ διδασκτικὰ βιβλία καὶ δὴ ἡ Γραμματικὴ, ἣτις ἔδει νὰ ἔχῃ ὅσον τὸ δυνατὸν τύπον ἀπλούστερον, νὰ εἴνε

εὐσύννοπος, νὰ περιέχῃ μόνον συνή-
θεις τύπους, νὰ ἀπλοποιηθῶσι τὰ τῶν
ῥημάτων οὕτως ὥστε ἐλάχιστα τούτων
καὶ τὰ συνήθη μόνον νὰ εὐρίσκωνται
ἐν τῇ γραμματικῇ, ὁλόκληρα ἄλλα τμή-
ματα νὰ παραληφθῶσι, τὰ δὲ περὶ πα-
ραγωγῆς, τοῦ σπουδαιοτάτου τούτου
συντελεστοῦ τῆς ὀρθογραφίας καὶ τῆς
σημασίας τῶν λέξεων καὶ τὰ περὶ συν-
θέσεως περιληπτικώτατα νὰ διατυπω-
θῶσι καὶ ταῦτα πάντα ἵνα μὴ ὑπερπλη-
ρῶται ὁ ἐγκέφαλος τῶν μικρῶν μαθη-
τῶν διὰ πραγμάτων, ἅτινα ὀλίγον θὰ
συντελέουν εἰς τὴν κατάληψιν τοῦ τυ-
πικοῦ μέρους τῆς Γραμματικῆς!

Καὶ ἐὰν μὲν ἐπρόκειτο νὰ διδάσκη-
ται πλήρης ἡ γραμματικὴ ἐν τῷ Γυμνα-
σίῳ θὰ εἶχέ τινα λόγον τὸ πρᾶγμα ἀλλὰ
νὰ ἀποκοπῶσι πλεῖστα μέρη τῆς Γραμ-
ματικῆς ἄνευ ἐλπίδος ὅτι ὁ μαθητὴς
θὰ δυνήθῃ ποτε νὰ ἐκμάθῃ ταῦτα,
τοιούτον τι οὐδέποτε διὰ τ ε λ ε ί α ν
κατάληψιν γλώσσης τινὸς
ἀπὸ καταβολῆς κόσμου οὐ-
τε συνέβη οὔτε συμβήσε-
ται οὐδαμοῦ ἀλλαχοῦ ἢ μό-
νον κατὰ τὴν διδασκαλίαν τῆς γραμ-
ματικῆς τῆς βασιλίδος τῶν
γλωσσῶν παρ' ἡμῖν τοῖς νεω-
τέροις "Ελλήσι!

Ἄλλ' ἐν ᾧ τοσοῦτον φειδωλοὶ ἐφαί-
νοντο εἰς τὴν πληρεσιέραν κατανόησιν
τοῦ τυπικοῦ μέρους τῆς Γραμματικῆς,
παρείχεται διὰ τοῦ κειμένου λεπτομερε-
στάτη λεξικολογικὴ παρασκευὴ καὶ ἐν
τῷ σχολείῳ καὶ πρὸς ἐκμάθησιν ἐν
τῷ οἴκῳ καὶ ἐπιστεύετο ὅτι διὰ κα-
νόνων καὶ διὰ παρατηρήσεων τῇδε κα-
κεῖσε ἄνευ μεθοδικῆς σειρᾶς ἐν τῇ
γραμματικῇ διατετυπωμένων θὰ ἦτο
δυνατὸν νὰ ἐμπεδωθῇ ἡ τελεία γνῶ-
σις τῶν γραμματικῶν τύπων διὰ τοῦ
κειμένου μόνον ὥς ἂν εἰ ἐδιδάσκετο
τοσαύτη ὕλη ἑλληνικοῦ κειμένου ἐν
τῷ σχολείῳ, ὥστε πᾶς μαθητῆς θὰ
ἠδύνατο διὰ τῆς ἀφθόνου παροχῆς
ὀλικοῦ λέξεων νὰ σχηματίσῃ ἐν ἑ-
αυτῷ ἱκανὴν γνῶσιν τοῦ τυπικοῦ τῆς
ἀρχαίας γλώσσης (¹).

Ὅτι δὲ διὰ τῆς προφορικῆς διδασκα-
λίας καὶ ἄνευ συστηματικῆς καὶ διὰ τοῦ
βιβλίου τοιαύτης οὐδὲν κατορθοῦται
μαρτυρεῖ τὸ ἐξῆς ἀναμφίλεκτον πᾶθη-
μα: Διὰ τοῦ νέου προγράμματος κανο-
νίζεται ἐν τοῖς ἑλληνικοῖς π ρ ο φ ο ρ ι -

(1) Περί τοῦ σπουδαιότητος τούτου τμήματος
τοῦ ἀφορῶντος τὴν διδασκαλίαν τῆς Γραμματι-
κῆς ἐπιρρασθείσης καὶ ταύτης ὑπὸ τῆς Νέας
μεθόδου θέλει γείνη λεπτομερεστάτη ἐρευνα
ἐν καιρῷ.

κ ἢ διδασκαλία τοῦ συντακτικοῦ ὁλῶς πρακτικῶς,

ἐν μὲν τῇ πρώτῃ τάξει τοῦ Ἑλλην. σχολείου: προφορικὴ διδασκαλία τῆς ἀπλῆς καὶ συνθέτου προτάσεως, τῶν κυρίων καὶ ἐξηρημένων προτάσεων, τῆς συμφωνίας τοῦ κατηγορουμένου πρὸς τὸ ὑποκείμενον, τῆς ὀργανικῆς δοτικῆς, τοῦ ἀντικειμένου, τοῦ εἰδικοῦ καὶ τελικοῦ ἀπαρεμφάτου, τοῦ ὑποκειμένου τοῦ ἀπαρεμφάτου,

ἐν δὲ τῇ δευτέρᾳ τάξει τοῦ Ἑλλην. Σχολείου, προφορικὴ διδασκαλία τοῦ διορισμοῦ τοῦ οὐσιαστικοῦ καὶ τοῦ ἐπιθέτου, τοῦ ποιητικοῦ αἰτίου, τῆς τροπῆς τῆς ἐνεργητικῆς συντάξεως εἰς παθητικὴν, τοῦ τρόπου τῆς ἀναλύσεως τῶν μετοχῶν, τῆς γενικῆς ἀπολύτου, τῆς δοτικῆς τοῦ αἰτίου καὶ τῆς αἰτιατικῆς τῆς ἀναφορᾶς, τῆς εὐκτικῆς καὶ ὀριστικῆς τῶν ἱστορικῶν χρόνων μετὰ τοῦ ἂν, τῶν προθέσεων μετὰ μιᾶς τῶν πλαγίων πτώσεων συνητασσομένων,

ἐν δὲ τῇ τρίτῃ τάξει προφορικὴ διδασκαλία τῆς συμφωνίας τοῦ κατηγορουμένου καὶ τοῦ ῥήματος πρὸς δύο ἢ πλείονα ὑποκείμενα, τῆς συντάξεως τῶν παραθετικῶν, τῶν ἐπιρρηματικῶν διορισμῶν, τοῦ συστοίχου ἀντικειμένου.

τῆς χρήσεως τῶν ἐγκλίσεων ἐν ἀπολύ-
τῳ καὶ ἐξηρημένῳ λόγῳ, τῆς εὐκτι-
κῆς τοῦ πλαγίου λόγου, τῶν ἀπροσώ-
πων ῥημάτων, τῶν ἀποφατικῶν μο-
ρίων, τῆς συντάξεως τοῦ ἀπαγορευτι-
κοῦ μὴ, τοῦ ἐνάρθρου ἀπαρεμφάτου
τῶν προθέσεων μετὰ δύο ἢ τριῶν πτώ-
σεων συντασσομένων.

Καὶ ἐν ᾧ προφορικῶς καὶ δι' ἀσκή-
σεων ἀλλ' ἄνευ βιβλίου δι-
δάσκεται οὕτως διὰ τῆς νέας μεθό-
δου ὁλόκληρον σχεδὸν τὸ συντακτι-
κὸν οἱ ἐν τῷ Γυμνασίῳ κατατασσό-
μενοι μαθηταὶ ἀδυνατοῦσι καὶ αὐτὸ τὸ
ὑποκείμενον νὰ εὕρωσι πολλῶ ὀλιγώ-
τερον φράσεις ἐκ τοῦ ἀπλοῦ εἰς τὸ ἀρ-
χαῖον νὰ κατασκευάσωσι, ὥς κατωτέρω
λέγομεν.

Ἄλλ' οὔτε ἐκ τῶν χασμάτων τούτων
οὔτε ἐκ πασῶν τῶν λοιπῶν ἀνωμαλιῶν,
δι' ὧν κατορθώθη οἱ μαθηταὶ εὐθὺς
ἀπὸ τῶν πρώτων βάσεων νὰ ἀγνοῶσι
καὶ τύπους καὶ ὀρθογραφίαν καὶ ἐλά-
χιστα νὰ δύνωνται νὰ ἐρμηνεύωσι καὶ
οὐδὲ κατὰ διάνοιαν νὰ μεταφέρωσι ἐκ
τοῦ καθ' ἡμᾶς ἰδιώματος εἰς τὸ ἀρ-
χαῖον ἀπλᾶς φράσεις καὶ εἶτα νὰ συν-
τάττωσι θέμα ἀνάλογον πρὸς τὴν τάξιν
εἰς ἣν ἀνήκουσιν, καίτοι πρὸς τοῦτο
παρασκευάζονται ἐπὶ ἐπταετίαν ὁλό-

κληρον, ἥτοι ἀπὸ τῆς πρώτης τάξεως τοῦ Ἑλλην. σχολείου οὔτε ἐκ πασῶν τῶν ἄλλων παρατηρουμένων ἐλλείψεων ὥς καὶ ἐκ τοῦ τρόπου τῆς διδασκαλίας τῶν συνθέσεων, περὶ ὧν ἄλλοτε γενήσεται λεπτομερέστατος λόγος, οἱ μαθηταὶ ἡ δ υ ν ἡ θ ἡ σ α ν νὰ ἀποφύγωσι τὴν πνευματικὴν κόπωσιν χάριν τῆς ὁποίας τοιαῦτά τινα ἐδημιουργήθησαν.

Καὶ πρῶτον ἄτοπον τοῦ ὁποίου μερίστη κατάχρησις γίνεται μέχρι σήμερον εἶνε ἡ παραμέλησις ὀρθοτάτης ὑπὸ τοῦ Νόμου διατάξεως ὀριζούσης τὴν ἡλικίαν τῆς φοιτήσεως τῶν μαθητῶν ἐν τῷ Ἑλληνικῷ σχολείῳ καὶ εἶτα ἐν τῷ γυμνασίῳ. Πόσα ἄτοπα εἶνε δυνατόν νὰ γεννηθῶσιν ἐκ τοῦ συγχρωτισμοῦ παίδων ἡλικίας ἑνδεκα ἢ δώδεκα ἐτῶν ἐν τῷ Γυμνασίῳ μετὰ μαθητῶν δεκαπενταετῶν ἐν τῇ αὐτῇ τάξει καὶ καθ' ὅλου ἐν τῷ Γυμνασίῳ δέκα καὶ ὀκτὼ ἐτῶν ἢ καὶ μεγαλειτέρων θεωρῶ περιττὸν νὰ καταριθμήσω.

Δεύτερον ἄτοπον εἶνε ὁ συγχρωτισμὸς τοῦ ἄρρενος μετὰ τοῦ θήλεος φύλου ἐν τῷ αὐτῷ σχολείῳ : Διότι ἐκτὸς τῶν ἄλλων τῶν δημιουργουμένων ἐκάστοτε ἐν τοῖς Γυμνασίοις εἶνε ἀποδεδειγμένον διὰ τῶν νεωτέρων ἐρευνῶν, ὅτι ἐ-

πειδὴ ὁ χρόνος τῆς ἡβης ἐμφανίζεται εἰς μὲν τὰ θήλεα κατὰ τὸ δωδέκατον ἔτος τῆς ἡλικίας των, εἰς δὲ τὰ ἄρρενα κατὰ τὸ δέκατον πέμπτον ἔτος, αἱ μὲν ἀξιώσεις πρὸς πνευματικὴν ἐνέργειαν διὰ μὲν τὰ θήλεα δέον νὰ εἴνε μεγαλύτεραι τῶν ἀρρένων ἀπὸ τοῦ δωδεκάτου μέχρι τοῦ δεκάτου πέμπτου ἔτους τῆς ἡλικίας, ὡς καὶ αἱ ἀξιώσεις πρὸς πνευματικὴν ἐνέργειαν θὰ ἦσαν μεγαλύτεραι διὰ τὰ ἄρρενα ἀπὸ τοῦ δεκάτου πέμπτου μέχρι τοῦ δεκάτου ἐβδόμου. Ἔνεκα δὲ τῆς ἀνισότητος ταύτης τῶν πνευματικῶν δυνάμεων τῶν παρυτηρουμένων κατὰ τὸν χρόνον τοῦτον μεταξὺ τοῦ ἄρρενος καὶ θήλεος φύλου ἐπιβάλλεται ὁ ἀποχωρισμὸς ἐν τῇ διδασκαλίᾳ τῶν τε ἀρρένων καὶ θηλέων ἐν τοῖς σχολείοις τῆς μέσης ἐκπαιδεύσεως.

Ἐν τοῖς σχολείοις ἄρα ἐδημιουργήθησαν ἀνισότητες πνευματικῶν δυνάμεων ὡς πρὸς τὴν ἡλικίαν, ἀνισότητες πνευματικῶν δυνάμεων ὡς πρὸς τὴν διαφορὰν τοῦ φύλου. Ἐκαστος ἤδη φαντάζεται πῶς θὰ κατορθώσῃ διδάσκαλος νὰ δημιουργῇ ἐν τῇ διδασκαλίᾳ ἔχων ἐνώπιόν του παῖδα ἐνδεκαετῆ συνδιδασκόμενον μετὰ δεκαπενταετοῦς καὶ κοράσια, ὧν ἤδη ἡ ὠριμότης πρὸς εἰσδοχὴν γνώ-

σεων καὶ δημιουργίαν εἶνε τελεία.

Μετὰ τῶν τριῶν δὲ τούτων ἀνίσων κατὰ τὴν πνευματικὴν ἀνάπτυξιν δυνάμεων ὀφείλει νὰ συνεργάζεται ὁ διδάσκαλος καὶ διὰ τῆς γνωστῆς μεθόδου νὰ ἀποφεύγῃ τὴν κόπωσιν !

Ἄλλ' ἐκτὸς τῆς κοπώσεως τῆς προερχομένης ἐκ τοῦ δυσαναλόγου τῆς ἡλικίας καὶ ἡ ὁποία παρατηρουμένη κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς παραδόσεως ὑπὸ τοῦ διδασκάλου γεννᾷ πλείστας ὅσας παρεξηγήσεις καὶ ἐπεισόδια, μεταβαίνομεν εἰς ἑτέραν κόπωσιν ἢ μᾶλλον ὑπερκόπωσιν γεννωμένην ἐν αὐτῇ ταύτῃ τῇ διδασκαλίᾳ ἀσχέτως τῶν εἰδικῶν τούτων περιπτώσεων.

Ἐν τοῖς σχολείοις δηλ. τῆς μέσης Ἐκπαιδεύσεως διὰ τῆς θέσεως τοῦ λεγομένου σκοποῦ εὐθύς ἀπὸ τῆς πρώτης στιγμῆς τῆς διδασκαλίας καὶ διὰ τῶν ἀλλήλοις ἀκολουθούντων σταδίων ὁ διδάσκαλος διὰ τῆς λεγομένης ἐξελικτικῆς μεθόδου ἐν κυρίως σκοπεῖ, τίνι τρόπῳ νὰ συγκερατῇ τὸν μαθητὴν εἰς ἐντεταμένην προσοχὴν καὶ τοιαύτην ὥστε ἡ διάνοια αὐτοῦ ἐκφιαστικῶς ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ νὰ δημιουργῇ, νὰ κρίνῃ, νὰ συνδέῃ πράγματα, ὧν ἐκείνην τὴν στιγμὴν λαμβάνῃ γνῶσιν ἀπὸ τοῦ στόματος τοῦ διδασκάλου, νὰ ἴσταται δὲ

ἀκίνητος καὶ ὠρισμένην ἔχων κατεύ-
θυνσιν καὶ τοῦ βλέμματος καὶ τοῦ σώ-
ματος. Πάντες δὲ γνωρίζομεν ὅτι ὑπάρ-
χουσι καὶ διδάσκαλοι, οἱ ὅποιοι τὴν
τοιαύτην ἀπαίτησιν τῆς διδακτικῆς με-
θόδου ἐπιβάλλουσι παρὰ τοῖς παισὶ
καὶ διὰ τοῦ τρόμου.

Ἀλλὰ κατὰ τὰς νεωτέρας πειραματικὰς
ἐρεῦνας τῶν παιδαγωγῶν ἡ τοιαύτη ἐπί-
μονος ἀπαίτησις ὅπως οἱ μαθηταὶ ἐπὶ
τέσσαρας καὶ ἐνίοτε πέντε ὥρας καθ'
ἐκάστην ἀκίνητοι, ἐν συνωστισμῷ καὶ
κακῶς ἀεριζομένῳ δωματίῳ διαρκῶς
προσηλῶνται εἰς τὴν διάνοιαν τοῦ διδα-
σκάλου γεννᾷ μεγίστην πνευματικὴν
ὑπερκόπωσιν.

Παρ' ἡμῖν δὲ τρεῖς περιπτώσεις δια-
κρίνονται κυρίως :

Καὶ ἐν μὲν τῇ πρώτῃ περιπτώσει ἐν
τῇ λεγομένῃ διὰ τῶν σταδίων ἐξε-
λικτικῇ διδασκαλίᾳ ἀλλ' ἐν πλήρει
ἐλευθερίᾳ ἐνεργείας ὑπάρχει ὄντως ἀ-
ληθῆς προπαρασκευὴ ἐκ μέρους δι-
δασκάλου πεπροικισμένου διὰ τῆς
φύσεως ὑπὸ δημιουργικοῦ πνεύματος
καὶ τρέφοντος ἀληθῆ ἔρωτα πρὸς τὸ
ἐπάγγελμα καὶ ἀληθῆς ἐντατικὴ προσή-
λωσις ἐκ μέρους ἐλαχίστων μαθητῶν,
σπανίας καὶ προνομιούχου φύσεως ὄν-
των καὶ αἰσθανομένων ἀληθῆ χαρὰν διὰ

τὸ ἐκάστοτε ὑπ' αὐτῶν ἀνευρισκόμενον τῇ βοήθειᾳ τοῦ διδασκάλου νέον, ὅπερ οὗτοι αἰσθάνονται ἑαυτῶν δημιουργημα καὶ ἐξαγόμενον διὰ τῆς αὐτενεργείας αὐτῶν.

Ἐν τῇ ἐξαιρετικῇ δὲ ταύτῃ περιπτώσει ἔαν πραγματικὴ συνεργασία γίνῃ μεταξὺ διδασκάλου καὶ μαθητῶν, τότε ἐντὸς τὸ πολὺ μιᾶς ἐβδομάδος ὁ μὲν διδάσκαλος θὰ ὑποστῇ τελείαν πνευματικὴν ὑπερκόπωσιν, οἱ δὲ μαθηταὶ θὰ διακόψωσι τὰ μαθήματα καὶ θὰ προσκληθῇ ἰατρὸς φρενολόγος πρὸς ἐξέτασιν τῆς παθήσεως, ἣν ὑπέστησαν ἐν τῷ σχολείῳ συνεπείᾳ τοῦ ἐκβιαστικοῦ πνευματικοῦ κλονισμοῦ τοῦ δυσαναλόγου πρὸς τὴν ἡλικίαν των. Παρόμοιά τινα ὑφίστανται καὶ οἱ ἐκβιαστικῶς ἐκγυμναζόμενοι παῖδες εἰς γυμνάσια μὴ ὑπαγορευόμενα ὑπὸ τῆς ὑγιεινῆς ἔνεκα τῶν ὁποίων ὑφίστανται μυϊκὴν ὑπερκόπωσιν δηλητηριάζουσιν τὸν ὀργανισμόν καὶ τὰ ὅποια πρὸς τοῖς ἄλλοις κωλύουσι καὶ τὴν σωματικὴν ἀνάπτυξιν. Τοῖς πᾶσι δὲ εἶνε γνωστὰ τὰ συμβαίνοντα παρὰ τοῖς προσκόποις μετὰ μακρὰν πορείαν : Οἱ πρόσκοποι δηλ. προσβάλλονται ὑπὸ σφοδροῦ πυρετοῦ μέχρι 40 βαθ. ἀνευ ἐντοπισμοῦ διαρκοῦντος πολλάκις ἐπὶ μίαν ἐβδομάδα.

Ἐν δὲ τῇ δευτέρᾳ περιπτώσει συμβαίνει μέσον τι : ἦτοι ὁ μὲν διδάσκαλος ἔχων ἀνὰ χεῖρας ἢ ὑπ' ὄψει τὸν γνωστὸν τύπον διδάσκει, ὁ δὲ μαθητῆς ἄλλοτε μὲν προσέχει, ἄλλοτε δὲ ἀπροσεκτεῖ ὑπὸ τῆς φύσεως ὠθοόμενος, ἢ ὁποῖα παρέχει εἰς τὸν ὅλον σωματικὸν καὶ πνευματικὸν ὀργανισμόν καὶ στιγμὰς ἀναπαύσεως χάριν τῆς ἀντιδράσεως καὶ τῆς ἀναπληρώσεως τοῦ ἀπολεσθέντος ὕλικου.

Ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ δευτέρᾳ ταύτῃ περιπτώσει κατὰ τὰς νεωτέρας ἐπιστημονικὰς ἐρεῦνας ἐπέρχεται μετὰ ὠρισμένου χρονικὸν διάστημα πνευματικὴ κόπωσις εἰς τοὺς μαθητάς. Οὗτοι δὲ οὐ μόνον οὐδεμίαν εὐαρέσκειαν δὲν αἰσθάνονται διὰ τὰ δῆθεν ὑπ' αὐτῶν μηχανικῶς διὰ τῶν ἐκβιαστικῶν καὶ παραπειστικῶν ἐρωτήσεων τοῦ διδασκάλου δημιουργούμενα ἀλλ' ἀδημονοῦσι καὶ κατεξανίστανται μετ' ἀγωνίας ἀναμένοντες τὴν κροῦσιν τοῦ κώδωνος, ὅπως ἀπαλλαγῶσι τοῦ πιέζοντος αὐτὰ βάρους.

Μεταβαίνοντες δὲ εἰς τὸν οἶκον οὐ μόνον εἰς οὐδεμίαν προπαρασκευὴν ἔστω καὶ ἀτελῇ δὲν εἶνε διατεθειμένοι νὰ ἀσχοληθῶσι (ἢ τοιαύτη συνήθως γίνεται ἐν τῷ σχολείῳ ὀλίγα λεπτὰ προ

τῆς εἰσόδου τοῦ διδασκάλου) ἄλλ' ἐξηγ-
τλημένοι καὶ κατάκοποι ἄλλοι μὲν ἀσθε-
νικῆς φύσεως ὄντες ἐπιδιώκουσι τὴν
ἀνάπαυσιν καὶ τὸν ὕπνον, ἕτεροι δὲ λαμ-
βάνουσιν ἰδίαν κατὰ τὸ δοκοῦν κατεύ-
θυνσιν καὶ αὐτενέργειαν ψυχολογικὴν
πρὸς ἀντίδρασιν τῆς παρατηρηθείσης
κοπώσεως.

Καὶ τὰ μὲν σωματικὰ φαινόμενα τῆς
δημιουργηθείσης τοιαύτης παρὰ τῆς
παισὶ καταστάσεως εἶνε σφοδραὶ κε-
φαλαλγίαι, ὑπερνευρικότητες, ἀνησυ-
χίαι, ἐξάψεις, τὰ δὲ φυσιολογικὰ ἀνα-
πτύσσουσι παρ' αὐτοῖς δηλητηριώδεις
οὐσίας καὶ βιαίαν ἀφαίρεσιν τῆς ζωτι-
κῆς ὕλης τοῦ κεντρικοῦ συστήματος
τῶν νεύρων δυσκόλως ἀντικαθισταμέ-
νης, ἐξ ἧς ἐπέρχονται ψυχικαὶ δυσθυ-
μίαι, ὧν τὰς διαφορὰς φάσεις ὀφείλει
νὰ ἐξετάζη καὶ παρακολουθῇ ὁ παιδα-
γωγὸς ἱατρός.

Καὶ ὥς νὰ μὴ ἤρκει ἡ πνευματικὴ
αὕτη κόπωσις ἡ προξενουμένη διὰ τῆς
τοιαύτης μεθόδου παρὰ τοῖς παισὶ, ἥδη
ἐπέρχεται τοιαύτη καὶ παρὰ τῷ διδα-
σκάλῳ καὶ ἰδίᾳ ὅταν ἡ τάξις εἶνε πολυ-
πληθὴς ὡς συμβαίνει εἰς τὰ πλεῖστα
Γυμνάσια τοῦ Κράτους. Ὁ διδάσκαλος
τότε ὀφείλει νὰ ἐντείνῃ τὴν φωνὴν του
ὅπως γίνηται ἀκουστὸς εἰς πάντα, νὰ

ἔχῃ διαρκῶς ἐστραμμένην τὴν προσοχήν
 του πρὸς τοὺς μαθητὰς, νὰ προλαμβάνῃ
 πάντα τὰ ἄτοπα τὰ γεννώμενα ἐκ τοῦ
 συνωστισμοῦ καὶ συγχρωτισμοῦ ἀνίσου
 ἡλικίας μαθητῶν, νὰ παρακολουθῇ τού-
 τους διὰ τοῦ βλέμματός του, συγχρόνως
 δὲ νὰ διδάσκῃ ἐπὶ τέσσαρας ὥρας
 καθ' ἑκάστην καὶ εἰτα νὰ καταπονῇται
 ἐν τῷ οἴκῳ πλὴν τῆς προπαρασκευῆς,
 ἣν ὀφείλει νὰ κάμῃ, καὶ διὰ τῆς γνω-
 στῆς διορθώσεως τῶν τετραδίων. Ἀλλὰ
 διδάσκαλος καὶ σιδηρᾶν ὑγείαν ἔχων
 καὶ ἀκμαίας σωματικὰς δυνάμεις εἶνε
 ἀδύνατον νὰ βαστάσῃ τοιοῦτον βάρος
 καὶ νὰ μὴ ὑποστῇ πνευματικὴν ὑπερ-
 κόπωσιν, ἀνίαν καὶ ἀδιαφορίαν διὰ τὸ
 ἔργον, ἐξ ἧς γεννῶνται ἕτερα ἄτοπύματα.

Ἄλλ' ὑπάρχει καὶ τρίτη τις περι-
 πτωσις, ἡ ὁποία εἶναι συνηθεστάτη
 καθ' ἣν οἱ μὲν μαθηταὶ μηχανικῶς κι-
 νοῦντες τὰς χεῖρας θὰ ἀποκρίνωνται
 εἰς τὰς τυπικὰς ἐρωτήσεις τοῦ διδασκά-
 λου, εἰθισμένοι διὰ τῆς λεγομένης βα-
 θυτέρας ἐπεξεργασίας καὶ λογικῆς τοι-
 αύτης καὶ θὰ ἐπαναλαμβάνωσι μ ο ν ο -
 τ ὄ ν ω ς καὶ τ υ π ι κ ὤ ς πᾶν ὅ, τι ἐρρή-
 θῃ μυριάκις εἰς τοιοῦτον εἶδους ἐξέλιξιν
 καὶ θὰ ἀναμασῶσι τὰ αὐτὰ ἐξαγόμενα,
 ὅτε διαρκῶς θὰ ἔχωσιν τὴν προσοχήν
 των ἐστραμμένην πανταχοῦ ἄλλαχοῦ

καὶ τὴν φαντασίαν τῶν περιπλανωμένην
τῇδε κἀκεῖσε μειδιῶντες σατανικῶς
διὰ τὸ δῆθεν ὑπ' αὐτῶν εὐρυσκόμενον
νέον. Καὶ τοῦτο μὲν ὑπὸ τοῦ διδασκά-
λου θὰ θεωρῇται ἢ θὰ πιστεύηται εὐά-
ρεστον συναίσθημα, οὗτος δὲ θὰ ἐξα-
κολουθῇ μετὰ τῆς αὐτῆς δυνάμεως
τὴν ἐξελικτικὴν μέθοδον καὶ θὰ θέλῃ
να πιστεύῃ ὅτι δημιουργεῖ τι νέον καὶ
ὅτι οὕτως προπαρασκευάζει τὴν αὐτε-
νέργειαν εἰς τοὺς τοιούτους μαθητάς.

Ἐν τῇ τρίτῃ ταύτῃ περιπτώσει δη-
μιουργεῖται σιωπηρὰ τις συνθήκη με-
ταξὺ διδασκάλου καὶ μαθητοῦ, ἐν ᾗ ἁμ-
φότεροι συνεννοοῦμενοι νοερῶς εὐχαρι-
στοῦνται διὰ τὴν κοινὴν συνεργασίαν χαί-
ροντες διὰ τὰ ἐπερχόμενα ἀποτελέσματα
καὶ ὁ μὲν διδάσκαλος διὰ νὰ μὴ θιχθῶσι
τὰ στάδια ὁμιλεῖ περὶ τῶν ἀποτελεσμά-
των ἐνθουσιωδῶς, οἱ δὲ μαθηταί, ἅτε
δεινοὶ ψυχολόγοι ὄντες, ἐπειδὴ κατενόη-
σαν ὅτι ἡ ἐν τῷ σχολείῳ ἐργασία δὲν
εἶνε σοβαρὰ καὶ κατ' οἶκον οὐδόλως
προπαρασκευάζονται καὶ οὕτως τρέ-
πονται εἰς αὐτενέργειαν αὐτόβουλον
ἀτομικὴν, ἥς τὰ ἀποτελέσματα πάντες
αἰσθανόμεθα.

Ἄλλ' οὕτω συμβαίνει ἐν τῷ σχολείῳ
θεαματικὴ τις παράστασις μεταξὺ δι-
δάσκοντος καὶ διδασκομένων πόρρω

ἀπέχουσα τῆς σοβαρότητος τοῦ σκοποῦ καὶ τῆς ὁποίας τὰ ἀποτελέσματα τόσον ὀδυνηρὰ βλέπομεν διὰ τὴν μέλλουσαν τῆς πατρίδος ἐξέλιξιν.

Πρὶν ἢ εἰσέλθω εἰς τὸ τελευταῖον κεφάλαιον τῆς παρούσης μελέτης ὀφείλω νὰ καταστήσω γνωστὴν τὴν γνώμην περὶ τοῦ διέποντος συστήματος τριῶν κορυφῶν τῆς Ἐπιστήμης παρ' ἡμῖν ἦτοι τοῦ σεβ. Καθηγητοῦ τοῦ Πανεπιστημίου κ. Ἀνδ. Σκιᾶ, τοῦ ὁποίου αἱ γνώμαι ἔχουσι πάντοτε ἀναμφισβήτητον κύρος, τοῦ διαπρεποῦς φιλοσόφου Θεοφίλου Βορέα καὶ τοῦ ἐπιφανοῦς Καθηγητοῦ τῆς Παιδαγωγικῆς κ. Νικ. Ἐξαρχοπούλου.

Καὶ ὁ μὲν κ. Ἀνδ. Σκιᾶς ἐν τῇ ἐκθέσει τῇ δημοσιευθείσῃ ἐν τῷ Βω τεύχει τῆς Ἐφημερίδος τῆς Κυβερνήσεως τῷ 1912 ἐν ἀρ. 10 λέγει τὰδε :
« ἡ διδακτικὴ μέθοδος ἡ ὑποστηριζομένη ὑπὸ τῶν παιδαγωγῶν μας, καίπερ ὑπὸ ἐπιφανῶν ἀνδρῶν ἐξευρημένη, ἀμφιβάλλω ἂν εἶνε τελεσφόρος, ἐπειδὴ ἐὰν ἐφαρμοσθῇ ἀκριβῶς, καθιστᾷ τὰς παραδόσεις ὑπὲρ πᾶν ἄλλο σχοινοτενεῖς καὶ περιπλόκους, ὥστε οἱ μαθηταὶ δὲν δύνανται νὰ διδαχθῶσιν εἰμὴ ἐλάχιστα· ἐὰν δὲ δὲν ἐφαρμόζηται ἀκριβῶς, ὅπερ ἀναπό-

φευκτον, δὲν θὰ ἔχη πλέον τὴν θεωρητικὴν αὐτῆς βάσιν»⁽¹⁾.

Ὁ δὲ κ. Θεόφιλος Βορέας ἐν διατριβῇ δημοσιευθείσῃ ἐν τῇ Μελέτῃ φύλλῳ 7-8 καὶ ἐπιγραφομένη «περὶ πειραματικῆς παιδαγωγικῆς» λέγει τάδε:

«Ἡ δογματικὴ παιδαγωγικὴ μαιοῖ ἀείποτε μᾶλλον ἢ ἥτιον τὴν αὐτενέργειαν τοῦ παιδαγωγοῦ, ὅστις ἀγνοῶν τὸν λόγον τῶν ἑαυτοῦ ἐνεργειῶν δὲν ἐννοεῖ πόσον ἐπιτρέπεται αὐτῷ ἐν τοῖς ἐπὶ μέρους νὰ ἐκκλίνῃ τῶν παιδαγωγικῶν παραγγελμάτων. Ἐκ τούτου δὲ οἱ σταθεροὶ καὶ ἀμετάβλητοι τύποι ἐν τῇ παιδαγωγίᾳ καὶ τὰ σταθερὰ καὶ ἀπαράβατα σχήματα ἐν τῇ διδασκαλίᾳ τῶν ἐπὶ μέρους μαθημάτων. Ἡ παιδαγωγικὴ τοῦ Ἐρβάρτου ὑπεδούλωσε τὴν παιδαγωγίαν εἰς γενικοὺς τινες ὅρους οἷον «βαθυτέρα ἐξέτασις» «ἰσόρροπον ἐνδιαφέρον» καὶ ἄλλους, πρὸς δὲ τούτοις εἰς μεθοδικὰς ὑποτυπώσεις εἰς μέρος τέλειον παλαιωθείσας ἤδη, οἷα μάλιστα τὰ λεγόμενα «στάδια τῆς διδασκαλίας». Τὰ περὶ σταδίων τῆς διδασκαλίας διδάγματα πάντων μάλιστα

(1) Πλείονα ἐν λεπτομερείᾳ βλέπει τις ἐν τῷ εἰρημένῳ φύλλῳ ἔνθα παρατέμπομεν τὸν ἀναγνώστην.

προϋνάλεσαν ἀπαράβατα διδασκαλίας σχήματα, ἅπερ, καθ' ἣν ἔχομεν νῦν γινώσιν τῆς λειτουργίας τῆς ἀντιλήψεως τοῦ παιδίου, ὀφείλομεν νὰ χαρακτηρίσωμεν ὡς ἀτοπίαν παιδαγωγικήν. Ἡ ὑποδούλωσις τοῦ παιδαγωγοῦ εἰς μεθοδικὰ παραγγέλματα ἐπιδρᾷ ὀλεθρῶς ἐπὶ τὴν ὅλην διδασκαλίαν καὶ τὸν διανοητικὸν βίον τῶν παίδων. Οὕτω δὲ ἡ ὅλη διδασκαλία νῦν ἐλάχιστα προκαλεῖ τὴν διανοητικὴν αὐτενέργειαν τῶν μαθητῶν, ἐπειδὴ οὐδ' αὐτῇ τῇ αὐτονόμῳ καὶ συντόνῳ εὐφυῖα παρέχει τὴν προσήκουσαν ἀφορμὴν εἰς ἐλευθέραν ἀνάπτυξιν ἀλλ' ἀποπνίγει τὸ αὐθόρμητον τῶν παίδων, ἅτε ἀπαρεγκλίτως τοῖς σχολικοῖς παραγγέλμασιν ἀκολουθοῦσα».

Ὁ δὲ κ. Νικόλαος Ἐξαρχόπουλος, Καθηγητὴς τῆς Παιδαγωγικῆς ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ, ἐξήνεγκεν τὴν τελευταίαν λέξιν ἀπὸ τοῦ βήματος τῆς Ἀρχαιολογικῆς σχολῆς καὶ ταύτης δημοσιεύομεν τὰ κυριώτερα μέρη :

Ὁ Κος Ἐξαρχόπουλος, ἔχων ὡς θέμα τὴν σωματικὴν καὶ ψυχικὴν ἐξέλιξιν τοῦ ἀνθρώπου ὠμίλησε

α) περὶ τῆς παιδικῆς ἡλικίας καὶ τοῦ σκοποῦ αὐτῆς:

Περὶ τοῦ νεογνοῦ, λέγει, ὅτι τοῦτο ἔρχεται εἰς τὸν κόσμον ἀτελέστατα παρεσκευασμένον διὰ τὸν ἀγῶνα τοῦ βίου. Δὲν δύναται νὰ περιπατήσῃ οὐδὲ νὰ ποιήσῃται χρῆσιν τινὰ τῶν μελῶν καὶ τῶν αἰσθησέων. Δὲν βλέπει, δὲν ἀκούει, ἔτη ὀλόκληρα μετὰ τὴν γέννησιν αὐτοῦ ὁ ἄνθρωπος εἶνε οὕτω ἀτελὴς σωματικῶς καὶ ψυχικῶς, ὥστε ἀποβαίνει αὐτῷ ἀδύνατον νὰ διατηρηθῇ ἄνευ ξένης βοήθειας.

Τὸ στάδιον τοῦτο τῆς ἀνικανότητος τοῦ ἀνθρώπου χαρακτηρίζεται ὡς ἡ παιδικὴ αὐτοῦ ἡλικία ἐν τῇ εὐρυτάτῃ ἐννοίᾳ αὐτῆς. Ἀλλ' ὅμως τὸ ἄτομον καίτοι εἶνε οὕτως ἀτελῶς διαπεπλασμένον ἐν τῇ περιόδῳ ταύτῃ εἶνε τὰ μάλιστα ἐπιδεκτικὸν μορφώσεως καὶ τείνει διαρκῶς εἰς τὴν τελειοποίησιν. Ἡ περιεργία αὐτοῦ εἶνε τοῖς πᾶσι γνωστή· περὶ πάντων ἐρωτᾷ, ἐπιθυμεῖ τὰ πάντα νὰ μάθῃ καὶ φθάνει μέχρι τῶν ἀκροτάτων αἰτίων τῶν γενομένων. Προσπαθεῖ δὲ νὰ ἀγάγῃ εἰς πλήρη ἐξέλιξιν τὰς

ἐν λανθανούσῃ καταστάσει εὕρισκομένας ιδιότητας αὐτοῦ καὶ ἐθίζον καὶ μιμούμενον καὶ πειραματιζόμενον.

Κατ' ἀκολουθίαν κύρια τοῦ παιδὸς γνωρίσματα εἶνε οὐ μόνον ἡ ἀτέλεια ἀλλὰ καὶ ἡ τάσις εἰς τελειοποίησιν, οὐ μόνον ἡ ἄγνοια ἀλλὰ καὶ ἡ μεγάλη εἰσδεκτικὴ δύναμις, οὐ μόνον ἡ ἀδυναμία ἀλλὰ καὶ ἡ ἱκανότης πρὸς κτῆσιν τῆς δυνάμεως. Ἀλλ' ἡ ἐξέλιξις τῶν σωματικῶν καὶ ψυχικῶν δυνάμεων τοῦ ἀνθρώπου εἶνε τόσον βραδεῖα ὥστε μέχρι οὗ προσλάβῃ τὸν τέλειον ἀνθρώπινον τύπον ἀπαιτεῖται τὸ τρίτον τοῦ ὅλου ἀνθρώπινου βίου. Διότι εἶνε ἀποδεδειγμένον διὰ τῆς Βιολογίας ὅτι ὅσῳ ὑψηλότερα τυγχάνει ἡ βαθμὶς τῆς ἐξέλιξεως, ἣν ὄν τι κατέχει ἐν τῷ βασιλείῳ τῶν ζώων, τοσοῦτ' μακροτέρα ἀποβαίνει ἡ παιδικὴ αὐτοῦ ἡλικία. Τοῦτο δὲ ἰσχύει καὶ περὶ ἐνὸς ἐκάστου ἰδιαιτέρως ἐκ τῶν ὀργάνων τοῦ σώματος ὡς καὶ περὶ πάσης τῆς ἐπὶ μέρους σωματικῆς καὶ ψυχικῆς λειτουργίας ὅσῳ τελειότερον εἶνε τὸ ὄργανον καὶ ὅσῳ ἀνωτέρα ἡ λειτουργία, τοσοῦτ' καὶ ἡ ἐξέλιξις ἀποβαίνει μακροτέρα.

Ἀλλ' εἶνε ἀποδεδειγμένον ὅτι καὶ ἡ ἐξέλιξις αὕτη καὶ παρ' αὐτοῖς τοῖς τελειοτάτοις τῶν ζώων συντελεῖται ἐν

βραχεῖ σχετικῶς χρόνῳ, ἐν ᾧ παρὰ τῷ ἀνθρώπῳ αὐτῇ, ὡς εἵπομεν, τελεῖται βραδύτατα καταναλίσκουσα τὸ τρίτον τῆς ζωῆς.

β) περὶ τῆς ἐξελέξεως τοῦ παιδός

Ἡ θεωρία ὅτι ὁ παῖς οὐδὲν ἄλλο εἶνε ἢ ἄνθρωπος ἐν σμι-
κρῷ, (homunculus) κεκτημένος ἅ-
παντα τὰ ὄργανα τῶν ἐνηλί-
κων, διαφέρων δ' αὐτῶν μόνον
κατὰ τὸ μέγεθος τῶν ὀργά-
νων καὶ τὴν ἔντασιν τῶν
λειτουργγιῶν καὶ ὅτι αἱ ψυ-
χικαὶ αὐτοῦ λειτουργίαι
εἶνε αἱ αὐταὶ πρὸς τὰς τοῦ
ἐνηλίκου, διαφέρουσιν δὲ μό-
νον ὡς πρὸς τὴν ἔντασιν καὶ
ὅτι δηλ. καὶ ἡ ψυχικὴ ἐξέλι-
ξις εἰς οὐδὲν ἄλλο ἐθεω-
ρεῖτο συνισταμένη ἢ εἰς
κανονικὴν αὐξήσιν κατὰ
ποσὸν τῶν λειτουργγιῶν,
κατερρίφθη ὑπὸ τῶν νεω-
τέρων ἐρευνῶν. Αἱ νεώτεραι
δηλ. ἐρευναι ἀποδεικνύουσιν ὅτι ὁ παῖς
εἶνε ὃν sui generis, ὅπερ συγκρινόμενον
πρὸ τοῦ ἐνήλικον ἐμφανίζει σπου-
δαιοτάτας διαφορὰς ἀνα-
τομικὰς καὶ ψυχικὰς οὐ

μόνον κατὰ ποσὸν ἀλλὰ καὶ κατὰ ποιόν.

Πολυπληθεῖς μετρήσεις τῶν ὁργάνων τοῦ σώματος καὶ ἐνδελεχῆς ἐξέτασις τῶν λειτουργιῶν αὐτῶν ἀπέδειξαν ὅτι τὸ σῶμα τοῦ παιδὸς οὐσιωδῶς διαφέρει τοῦ τελείως διαπεπλασμένου ἀνθρώπου, ἡ δὲ ἐξέλιξις αὐτοῦ συνίσταται εἰς ποικίλας ἀλλοιώσεις τῶν τε ὁργάνων καὶ τῶν λειτουργιῶν αὐτῶν: ὡς ὀρθότατα λέγει ὁ Manouvrier, ἂν ἡ αὐξήσις τοῦ σώματος τοῦ ἐμβρύου ἢ καὶ τοῦ νεογνοῦ συνίστατο εἰς κανονικὴν μεγέθυνσιν τῶν διαστάσεων αὐτοῦ, ἀντὶ ἀνθρώπων θὰ παρήγοντο τέρατα.

Δὲν θὰ παρακολουθήσωμεν τὸν Καθηγητὴν εἰς τὰ ἐξαγόμενα τῶν πορισμάτων τῶν τοιούτων μετρήσεων οὔτε τὴν ἐξέλιξιν τῶν φυσιολογικῶν λειτουργιῶν τοῦ παιδὸς ἀλλὰ θὰ περιορισθῶμεν εἰς τὴν ψυχικὴν ἐξέλιξιν τοῦ παιδός, τῆς ὁποίας ὁ καθορισμὸς παρέχει πολὺ μείζονας δυσχερείας ἢ ὁ τῆς σωματικῆς, διότι τὰ ψυχικὰ φαινόμενα ὑπόκεινται πολὺ δυσχερέστερον εἰς τὴν πειραματικὴν ἔρευναν ἢ τὰ σωματικά, πλὴν δὲ τούτων εἶνε καὶ αἱ σχέσεις αὐτῶν πολὺ πολυπλοκώτεραι ἢ αἱ σωματικά.

Ἡ ψυχικὴ ἐξέλιξις τοῦ ἀνθρώ-

που κατὰ τὴν ἐπιτυχῇ παρομοίωσιν μεγάλου τῆς παιδικῆς ψυχῆς ἔρευνητοῦ, τοῦ Preyer, ὁμοιάζει πρὸς τὴν πορείαν ὁρμητικοῦ ποταμοῦ. Ἀπὸ τῶν πηγῶν τούτου μέχρι τῶν ἐκβολῶν παρατηρεῖ τις ροήν, μεταβολήν, αὐξήσιν. Ἐκπηγάζει ἀνεξερευνήτος ἐκ σκοτεινοῦ βάθους καὶ ἐμφανίζεται κατ' ἀρχὰς ὡς διαυγῆς πηγὴ, ἐξ ἧς ἀραιὸν ῥέει ὕδωρ, σχηματίζον μικρὰ ρυάκια. Διαρκῶς ὁμῶς προστίθενται νέα στοιχεῖα, ἅτινα ἐνούμενα μετὰ τῶν παλαιῶν δὲν δύνανται νὰ διακριθῶσιν ἀπ' αὐτῶν, αὐξάνουσι δὲ μόνον τὴν ὁρμὴν καὶ τὸν ὄγκον, τοῦ ποταμοῦ παραμένοντος τοῦ αὐτοῦ καὶ διαρκῶς χωροῦντες ἐπὶ τὰ πρόσω.

Τὰ αὐτὰ δὲ παρατηροῦνται καὶ κατὰ τὴν πορείαν τοῦ ψυχικοῦ βίου. Ἀπὸ τῆς γεννήσεως δηλ. μέχρι τοῦ θανάτου συμβαίνουνσι προσθῆκαι, συγχωνεύσεις, μεταλλάγαι δυσπρόσιτοι εἰς τὴν ἔρευναν, ἐν ᾧ ἡ προσωπικότης παραμένει πάντοτε ἡ αὐτή. Διὰ τοῦτο, ἂν καὶ γενικῶς ἀναγνωρίζεται ὅτι ὁ ψυχικὸς βίος τοῦ ἀνθρώπου σὺν τῇ προόδῳ τῶν ἐτῶν ὑφίσταται μεταβολάς, διαρκῶς ἐξελισσόμενος καὶ τελειοποιούμενος, οὐχ ἥττον δὲν κατωρθώθη ἀκόμη μετ' ἀσφα-

λείας νὰ καθορισθῇ εἰς τί συνίσταται ἡ ἐξέλιξις αὐτοῦ.

Τὴν ψυχικὴν ἐξέλιξιν δέον νὰ νοήσωμεν πολυμερῇ. Αὕτη δηλ. εἶνε τὸ σύνολον τῶν ποικίλων ἐπὶ μέρους μεταβολῶν. Ἐν δὲ τῶν γνωρισμάτων αὐτῆς ἀποδεχόμεθα τὴν διαδοχικὴν ἐμφάνισιν τῶν διαφορῶν ψυχικῶν δεξιότητων. Δὲν ἀναφαίνονται δὲ αὗται ἅπασαι ταυτοχρόνως παρὰ τῷ παιδί, ἀλλ' ἡ μία μετὰ τὴν ἄλλην. Τὴν πορείαν δὲ καὶ τὸν χρόνον τῆς ἐμφανίσεως ἐκάστης τούτων ὁρίζει ἡ οἰκονομία τοῦ βίου. Ὅσω δηλ. σπουδαιότερα εἶνε λειτουργία τις διὰ τὸν περὶ ὑπάρξεως ἀγῶνα, τοσοῦτ' ἐνωρίτερον ἐμφανίζεται.

Ἡ ἀνωτέρω ὁμῶς ἐκδοχὴ δὲν πρέπει νὰ ἀγάγῃ εἰς τὴν ὑπόθεσιν ὅτι ὁ παῖς στερεῖται λειτουργιῶν, ἃς ὁ ἐνήλικος ἔχει, διότι εἶνε ἀσφαλὲς ὅτι λίαν ἐνωρὶς, ἤδη κατὰ τὸ 7ον ἔτος, εἶνε ὁ παῖς κάτοχος πασῶν τῶν δεξιοτήτων, ἃς παρὰ τῷ ἐνηλίκῳ παρατηροῦμεν, εἰ καὶ αἱ πλεῖσται τούτων ὑπάρχουσι παρ' αὐτῷ ἐν ἀσθενεστέρα καταστάσει καὶ ἀτελεστέρα μορφῇ. Οὕτω λ. χ. αἰσθήματα, ἀντιλήψεις, παραστάσεις, ἐπιθυμίας, πάθη, βουλευτικὰς ἐκδηλώ-

σεις κτλ. συναντῶμεν παρὰ τε τῷ παιδί καὶ τῷ ἐνηλίκῳ.

Οὐδ' εἶνε ἡ διαδοχικὴ τῶν ψυχικῶν δεξιοτήτων ἐμφάνις τὸ μόνον γνώρισμα, τὸ τὴν ψυχικὴν ἐξέλιξιν χαρακτηρίζον. Ἐτερον ταύτης γνώρισμα εἶνε ἡ βαθμιαία κατὰ ποσὸν αὐξήσις τῶν δεξιοτήτων. Ἡ τούτων ἔντασις παρ' αὐτῷ εἶνε κατωτέρα ἢ παρὰ τῷ ὀρίμῳ ἀνθρώπῳ, ὅστις διὰ τοῦτο δύναται ἐργαζόμενος διανοητικῶς καὶ πλείονα καὶ τελειότερα ἢ ὁ παῖς νὰ παράγῃ.

Ὑπάρχουσιν ὁμῶς λειτουργίαι τινές, ὧν ἡ πορεὶα δὲν σημειοῖ πάντοτε αὐξήσιν τῆς ἐντάσεως. Οὕτω λ. χ. ιδιότητές τινες τῆς μνήμης, τῆς φαντασίας, τῆς κατ' αἴσθησιν ἀντιλήψεως εἶνε ἰσχυρότεραι παρὰ τῷ παιδί ἢ παρὰ τῷ ἐνηλίκῳ.

Ἐτερον οὐσιῶδες γνώρισμα εἶνε ὅτι ἡ πορεία τῆς ἀναπτύξεως δὲν βαίνει μετὰ τῆς αὐτῆς πάντοτε ταχύτητος. Τοῦναντίον δὲ αὕτη εἶνε ἀκανόνιστος. Διακρίνονται δηλ. περίοδοι συμπίπτουσαι πρὸς ὥρισμένα ἔτη τοῦ βίου, καθ' ὧς ἡ αὐξήσις ἐπιβραδύνεται ἢ καὶ ἀποβαίνει σχεδὸν στάσιμος. Αὗται δ' αἱ περίοδοι τῆς προόδου καὶ τῆς στασιμότητος διαδέχονται ἀλλήλας. Ἐ-

πομένως ἂν θελήσωμεν διὰ γραφικῆς παραστάσεως νὰ εἰκονίσωμεν τὴν πορείαν τῆς ἐξελίξεως, ἡ γραμμὴ, ἡ ταύτην δεικνύουσα, δὲν θὰ εἶνε εὐθεῖα ἀλλὰ καμπύλη.

Τὸ γνῶρισμα τοῦτο εἶνε κοινὸν τῇ τε σωματικῇ καὶ τῇ ψυχικῇ ἐξελίξει. Οὕτω λ. χ. ἂν θελήσωμεν νὰ παρακολουθήσωμεν τὴν κατὰ μῆκος αὐξήσιν τοῦ σώματος, θὰ ἴδωμεν ὅτι δὲν βαίνει αὕτη κανονικῶς καὶ ὁμοιομόρφως ἀλλὰ τελεῖται κατὰ τρόπον περιεργον καὶ ἀκανόνιστον. Ὑπάρχουσι δηλ. κατὰ τὴν περίοδον τοῦ παιδικοῦ βίου τρεῖς ἐποχαὶ ἀποτόμου καὶ γοργῆς αὐξήσεως, εἶνε δὲ αὗται ἡ τοῦ 1ου ἔτους τοῦ βίου τοῦ παιδός, ἡ μεταξὺ τοῦ 5ου καὶ τοῦ 7ου καὶ ἡ περίοδος τῆς ἡβης τ. ἔ. μεταξὺ τοῦ 12 καὶ 15ου παρὰ τοῖς ἄρρεσι καὶ τοῦ 11ου καὶ 13ου παρὰ τοῖς θήλεσι. Αἱ διαδεχόμεναι τὰς περιόδους ταύτας ἐποχαὶ εἶνε ἐποχαὶ στασιμότητος. Καὶ ἐν τῇ αὐξήσει τοῦ βάρους τοῦ σώματος ὥς καὶ ἐν τῇ ἐκάστῳ τῶν ὀργάνων αὐτοῦ βλέπομεν τοιαύτας περιόδους δράσεως καὶ ἀναπαύσεως κανονικῶς διαδεχομένας ἀλλήλας. Τοιαύτη ἐναλλαγὴ συμβαίνει ὡσαύτως κατὰ τὴν ἐξέλιξιν τῶν ψυχικῶν δεξιότητων.

Τοῦ περιεργωτάτου τούτου φαινομένου ὅπερ ἔρχεται νὰ καταρρίψῃ τὸ ὥς ἀξίωμα θεωρούμενον: *natura non facit saltus*: πιθανὸν αἷτιον εἶνε τόδε:

Ἐν τῷ ὁργανισμῷ ἐκάστου παιδὸς ὑπάρχει ἀποταμίευμα ἐνεργείας, ἣν οὗτος χρησιμοποιοεῖ πρὸς ἰδίαν σωματικὴν καὶ ψυχικὴν ἐξέλιξιν. Αὕτη δ' ὅμως δὲν εἶνε ἀνεξάντλητος ὥστε νὰ δύναται νὰ ἐπαρκῇ πρὸς διαρκῶς γοργὴν ἐξέλιξιν ἀλλ' εἶνε περιορισμένη καὶ ἐξαντλεῖται εὐχερῶς. Διὰ τοῦτο μεθ' ἐκάστην γοργὴν αὐξησης ἐν τῷ ὁργανισμῷ ἐπακολουθεῖ ἀναποδράστως στασιμότης, ἣτις δηλοῖ περισυλλογὴν αὐτοῦ· αὕτη εἶνε περίοδος ἀναπαύσεως καὶ ἀναπληρώσεως τῆς καταναλωθείσης ἐνεργείας.

Καὶ τὸ ἐξῆς ἀκόμη παρατηρεῖται:

Αἱ περίοδοι τῆς γοργῆς ἀναπτύξεως καὶ τῆς στασιμότητος τῶν διαφορῶν ὁργάνων δὲν συμπίπτουσιν ἀλλ' ἐν ᾧ αὐξάνεται τὸ ἓν, ἄλλα διέρχονται περίοδον στασιμότητος, κ.ο.κ. Οὕτω δὲ καθ' ἃς ἐποχὰς αὐξάνεται τὸ μῆκος τοῦ σώματος, διατελεῖ στάσιμος ἢ αὐξησις αὐτοῦ κατ' ὄγκον καὶ ἀντιστρόφως.

Καὶ τὸ φαινόμενον τοῦτο δύναται πιθανῶς νὰ ἐξηγηθῇ: Τὸ ἀποταμίευμα τῆς τοῦ παιδὸς ἐνεργείας δὲν ἐπαρκεῖ πρὸς ταυτόχρονον καὶ ἐξ ἴσου γοργὴν

ἐξέλιξιν ἀπάντων τῶν ὀργάνων καὶ ἀ-
πασῶν τῶν λειτουργειῶν.

Διὰ τοῦτο καθ' ἣν ἐποχὴν ὠρισμένα
ὄργανα καὶ ὠρισμέναι λειτουργίαι ἐξε-
λίσσονται μετὰ μεγάλης ταχύτητος, χρη-
σιμοποιεῖται πρὸς τοῦτο τὸ μέγιστον
μέρος τῆς ἀποτεταμιευμένης ἐνεργείας,
ὥς ἐκ τούτου ἀδρανοῦσιν ἢ μᾶλλον ἐξε-
λίσσονται ἐν ῥυθμῷ βραδυτάτῳ ἄλλα.
Ἰνα ὅμως ἡ ὅλη τοῦ παιδὸς αὐξήσις
ἀποβαίνει σύμμετρος καὶ ἀρμονικὴ, ἡ
ζωτικὴ αὕτη ἐνέργεια ἐκ περιστροφῆς
χρησιμοποιοῦται ὅτε μὲν ὑπὲρ τούτου,
ὅτε δὲ ὑπὲρ ἐκείνου τοῦ ὀργάνου.

Ἡ ἐναλλαγὴ δ' αὕτη καθίσταται
καταφανεσιάτῃ ἐν τῷ ἀνταγωνισμῷ,
ὅστις κρατεῖ μεταξὺ τῆς σωματι-
κῆς καὶ τῆς ψυχικῆς ἐξελίξεως. Κατὰ
τὰς περιόδους δηλ. ζωηρᾶς αὐξήσεως
τοῦ σώματος, ἰδίᾳ τοῦ μεγέθους καὶ τοῦ
ὄγκου αὐτοῦ, παρατηρεῖται στασιμότης
ἐν τῇ ἐξελίξει τῶν ψυχικῶν δεξιοτήτων
καὶ ἀδράνεια αὐτῶν. Ἐναργῇ τοῦτου
παραδείγματα παρέχει καθ' ἑκάστην
ὁ σχολικὸς βίος. Συχνό-
τατα παῖδες διακρινόμε-
νοι ἐπὶ ἐπιμελείᾳ καὶ ἐρ-
γατικότητι καὶ εὐφυΐᾳ, ἀ-
ποχαυνοῦνται ἀποτόμως,
ἀποβαίνουσιν ἀμελεῖς, νω-

θροοὶ τὴν σκέψιν, ἀδυνα-
τοῦντες νὰ ἐκπληρώσωσι
τὰς σχολικὰς αὐτῶν ὑπο-
χρεώσεις, σχεδὸν ἡλίθιοι,
μέχρι βαθμοῦ κινουῦντος
τὴν ἐκπληξιν καὶ τὴν ἀγα-
νάκτησιν τοῦ ἀπαιδαγω-
γῆτου διδασκάλου, ὅστις
ἀδυνατεῖ νὰ εὕρῃ τὸ ἀλη-
θὲς τῆς μεταβολῆς αἷτιον
καὶ ἀποδίδων ταύτην εἰς
ἀμέλειαν καὶ διαφθοράν
τῶν μαθητῶν, ζητεῖ νὰ θε-
ραπεύσῃ αὐτὴν δι' ἐπιβο-
λῆς ποινῶν καὶ προσθέ-
των ἐργασιῶν.

Ὁ λόγος τῆς ἀποτόμου μεταβολῆς
οὐδεὶς ἄλλος εἶνε ἢ ὅτι ὁ παῖς εἰσῆλθεν
εἰς περίοδον γοργῆς σωματικῆς αὐξή-
σεως, δι' ἣν εἶνε ἠναγκασμένος νὰ δια-
θέσῃ τὴν ἐν ἑαυτῷ ἐνυπάρχουσαν
ἐνέργειαν, ὥς ἐκ τούτου δὲ αἱ νοητικαὶ
αὐτοῦ δεξιότητες, καταπίπτουσιν εἰς
ἀδράνειαν. Παρελθούσης δὲ τῆς κρί-
σεως ἐπανευρίσκομεν τὸν αὐτὸν ἐπι-
μελῆ, ἐργατικὸν εὐφυᾶ παῖδα.

Διὰ τοῦτο δὲ θεωρεῖται ἀπαραίτητον,
ὅπως ὁ διδάσκαλος γινώσκῃ
τὰς ἐποχὰς ταύτας καὶ νὰ μὴ
ἐπιβαρύνῃ τοὺς παῖδας ΕΝ

**ΤΩ ΣΧΟΛΕΙΩ ΔΙ' ΥΠΕΡΟΓΚΩΝ
ΝΟΗΤΙΚΩΝ ΕΝΑΣΧΟΛΗΣΕΩΝ.** Διὰ
τὸν αὐτὸν λόγον συνιστᾶται καὶ κατὰ
τὸν καθορισμὸν τοῦ ἀριθμοῦ τῶν τά-
ξεων ἐκάστου εἵδους σχολείου νὰ λαμ-
βάνηται πρόνοια, ὅπως μὴ συμπίπτῃ
πρὸς τὰς περιόδους τοιούτων σωματι-
κῶν κρίσεων ἢ μετάβασις μαθητῶν
ἀπὸ τοῦ ἐνδὸς εἵδους σχολείου εἰς ἕτερον
ἀνωτέρου τύπου τ. ἔ. ἀπὸ τοῦ δημο-
τικοῦ εἰς τὸ ἐλληνικὸν ἢ ἀπὸ τούτου
εἰς τὸ Γυμνάσιον».

Ἐτερον γνῶρισμα καὶ δὴ τῶν κυρι-
ωτάτων τῆς ψυχικῆς ἐξελιξεως εἶνε καὶ
τοῦτο. Παρατηρεῖται δηλ. ὅτι ἐκάστη
ψυχικὴ δεξιότης, ἥτις μέχρι τινὸς ὑπο-
δεεστέραν ἢ ἀσήμαντον ἐκέκτητο ση-
μασίαν, καθ' ὥρισμένην ἐποχὴν ὑφί-
σταται τόσον ἀπότομον καὶ ἰσχυρὰν
ὑψωσιν, ὥστε δεσπόζει τοῦ ὅλου ψυ-
χικοῦ βίου τοῦ παιδός, ὀρίζουσα τὴν
ὅλην αὐτοῦ κατεύθυνσιν καὶ δρᾷσιν.
Βραδύτερον ἢ δεξιότης αὕτη ὑποχωρεῖ
εἰς τὴν ἐμφάνισιν ἄλλης κ. ο. κ. Οὕτω
συμβαίνει ὥστε δεξιότητες κυριαρχοῦ-
σαι πορὰ τῷ ἐνηλίκῳ, νὰ εἶνε ὑποδεε-
στέρας σημασίας παρὰ τῷ παιδί καὶ
ἀντιστρόφως δεσπόζουσι τοῦ ψυχικοῦ
βίου τοῦ παιδὸς δεξιότητες, αἵτινες
βραδύτερον ἀποβαίνουν δευτερευούσης

σημασίας διὰ τὸν ψυχικὸν βίον τοῦ ὠρίμου ἀνθρώπου (πβλ. Meumann ἔ. ἄ. 1. 6. 115 κ. ἔ.).

Τοῦτο δὲ τὰ μάλιστα συμβάλλεται, ὥστε ὁ ψυχικὸς βίος τοῦ παιδὸς νὰ δεικνύῃ σειρὰν διαδεχομένων ἀλλήλας μεταμορφώσεων. Ἡ ἐξέλιξις αὐτοῦ ἀποτελεῖ σειρὰν περιόδων, αἵτινες δὲν διακρίνονται ἀλλήλων μόνον κατὰ ποσὸν ὥς ἐκ τῆς προοιούσης αὐξήσεως τῶν ψυχικῶν δεξιότητων, ἀλλὰ καὶ κατὰ ποιὸν ὥς ἐκ τῆς διαφόρου ψυχικῆς δεξιότητος, ἥτις ἐκάστοτε ἀποτελεῖ τὸν πυρῆνα.

Ἐπὶ τῇ βάσει δὲ τοῦ φαινομένου τούτου ἐπιζητεῖται ἡ διαίρεσις τοῦ ψυχικοῦ βίου τοῦ παιδὸς εἰς ὠρισμένας βαθμίδας(¹) χαρακτηριζομένας διὰ τῶν δεξιότητων ἐκείνων, αἵτινες ἐμφανίζονται ἐν τῇ ὑψίστῃ αὐτῶν ἐντάσει. Οὕτω διακρίνουσι περίοδον τῆς γλώσσης, περίοδον τῆς ἀρχούσης ἀντιλήψεως, ἄλλην τῆς φαντασίας, ἄλλην, καθ' ἣν κυριαρχεῖ ἡ μηχανικὴ μνήμη, ἄλλην, καθ' ἣν δεσπόζουσιν θέσιν ἔχουσιν αἱ ἀνώτεραι τῆς διανοίας λειτουργίαι κτλ.

Καὶ δὲν περιορίζεται εἰς μόνον τὰ ἀ-

(1) Πρβλ. Joh. Kretschmar, Entwicklungspsychologie und Erziehungs wissenschaft σ. 22. κ. ε.

νωτέρω γνωρίσματα ή έννοια τής ψυχικῆς εξέλιξεως. Παραλλήλως πρὸς τήν προϋούσαν αὐξησιν τῶν ψυχικῶν δεξιότητων, ὑφ' ὃ πνεῦμα ἀνωτέρω κατεδείχθη, δέον τὰ νοήσωμεν συνισταμένην τήν εξέλιξιν καί ἐν τῇ προϋούσῃ ὑψώσει τής συνειδήσεως τοῦ ατόμου. Ἐν τούτῳ δ' ἐνορῶσι πολλοὶ τὸ κυριώτατον τής εξέλιξεως γνώρισμα καί τὸν πυρῆνα αὐτῆς, δῆλον ὅτι ἐν τῇ προόδῳ ἀπὸ τοῦ ἀσυνειδήτου ψυχικοῦ βίου εἰς ὅλοῦν ὑψηλοτέρας συνειδητὰς σφαίρας.

1) Ἡ συνείδησις εἶνε ή ἐστία τοῦ ψυχικοῦ βίου καί ὑπὸ τοῦ βαθμοῦ τής συμμετοχῆς αὐτῆς ὀρίζεται ή ἀξία τοῦ ὅλου παραστατικοῦ, συναισθηματικοῦ καί βουλευτικοῦ βίου.

Ἐπομένως τὸ ἄτομον θὰ θεωρῇται εὐρισκόμενον ἐν ὑψηλῇ βαθμίδι ψυχικῆς εξέλιξεως ὃ μόνον ὅταν τὸ συναισθημα αὐτοῦ ἐμφανίζεται ἰσχυρότερον καί εὐγενέστερον, ή βούλησις τελειότερα, αἱ παραστάσεις σαφέστεραι, ή διανόησις ἀνωτέρα, ἀλλὰ καί ὅταν αἱ ἐν αὐτῇ συντελούμεναι λειτουργίαι καθίστανται αὐτῷ συνειδηταὶ καί διευθύ-

(2) Ἡβλ. Joh. Kretschmar, Entwicklungspsychologie und Erziehungswissenschaft σελ. 15-17 Leipzig 1912.

νονται ὑπὸ τῆς συνειδήσεως αὐτοῦ. Καὶ ὁ παῖς θεωρεῖται ὡς ἰσotάμενος εἰς τὴν ταπεινοτέραν βαθμίδα ψυχικῆς καταστάσεως ἢ ὁ ἐνήλικος, οὐ μόνον διότι αἱ ψυχικαὶ δεξιότητες ὑπολείπονται τό τε ποῖον καὶ τὴν ἔντασιν ἀλλὰ καὶ διότι δὲν καθίστανται αὐταὶ συνειδηταὶ αὐτῷ, οὐδὲ διευθύνονται ὑπὸ τῆς συνειδήσεως αὐτοῦ, ἐν ᾧ μέτρῳ συμβαίνει τοῦτο παρὰ τῷ ἐνηλίκῳ.

Ἐν τῷ σημείῳ δὲ τούτῳ παρατηρεῖται ἀναλογία μεταξὺ τῆς ψυχικῆς ἐξελίξεως τῶν ατόμων καὶ τῶν λαῶν. Ἐν τούτῳ δὲ ἐνορῶσιν ἐπιφανέστατοι ἐρευνῆται τῆς τοῦ ατόμου καὶ τῆς τοῦ λαοῦ ψυχῆς μίαν τῶν σπουδαιοτάτων διαφορῶν, αἵτινες οὐ μόνον διακρίνουσι τὸν παῖδα ἀπὸ τοῦ ἐνηλίκου ἀλλὰ καὶ τὸν πρωτογενῆ λαὸν ἀπὸ τὸν πεπολιτισμένον. Οὕτω κατὰ τὸν μέγαν ἱστοριοδίφην Lamprecht⁽¹⁾ ἡ πρόοδος τῆς τοῦ λαοῦ ψυχῆς συνίσταται εἰς τοῦτο, ὅτι τὰς περιόδους δεσμευμένου ψυχικοῦ βίου δια-

(1) Lamprecht die Kulturhistorische Methode σελ. 28. τοῦ αὐτοῦ. Moderne Geschichtswissenschaft σελ. 22 γ. ἔ.

δέχονται περίοδοι βίου ψυχικοῦ ἐλευ-
θέρου. Καὶ ὁ F. Schulze ⁽¹⁾ ἀνακηρύττει
ὡς σπουδαιοτάτην διαφορὰν μεταξὺ
τοῦ κατὰ φύσιν καὶ τοῦ πεπολιτισμέ-
νου λαοῦ ὅτι ἀπὸ τοῦ πρώτου ἔλλεί-
πουνσι συνειδηταὶ δράσεις, ἐξ ἀντιθέτου
δ' ὑπερβάλλει παρ' αὐτῷ ὁ μηχανισμὸς
τῶν ψυχικῶν λειτουργιῶν, ἡ συνειδη-
σις τοῦ ἐγὼ εὐρίσκεται παρ' αὐτῷ εἰς
ταπεινὴν βαθμίδα καὶ ἡ προσοχή καὶ
ἡ ἀφομοίωσις διατελοῦσιν ἀκόμῃ ἐν
σταδίῳ παθητικῆς καταστάσεως.

Πάντα τὰ μέχρι τοῦδε ρηθέντα ἀνα-
φέρονται εἰς τὰς μεταβολὰς, αἵτινες λαμ-
βάνουσι χώραν κατὰ τὴν παιδικὴν ἡ-
λικίαν καὶ αἵτινες χαρακτηρίζουσι τὴν
ἐξέλιξιν. Αὗται δεικνύουσι τὸ περιε-
χόμενον, τὴν οὐσίαν τῆς ἐξελίξεως.

Ὑπολείπεται ἀκόμῃ τὸ ἐρώτημα,
τίνα τὰ αἷτια τῆς ἐξελίξεως, οἱ ὅροι,
ἐξ ὧν αὕτη ἐξαριτᾶται, ἄνευ τῆς γνώ-
σεως τῶν ὁποίων δὲν εἶνε δυνατὸς ὁ
σχηματισμὸς πλήρους ἐννοίας αὐτῆς.

Ἐν τῇ Βιολογίᾳ ἡ ἄρχουσα σήμερον
θεωρία περὶ τῆς γενέσεως τῶν ὄντων
εἶνε ὅτι δύο παράγοντες ὀρίζουσι ταύ-
την, ἡ κληρονομικότης καὶ ἡ
προσαρμογή· ἀφ' ἐνὸς δηλ. ἡ κλη-
ρονομικὴ προδιάθεσις καὶ ἀφ' ἑτέρου

(1) Psychologie der Naturvölker.

αἱ ἐξωτερικαὶ συνθῆκαι, αἱ ἐπὶ τὸ ὄν ἐπενεργοῦσαι ἅμα τῇ ἀρχῇ τοῦ βίου αὐτοῦ καὶ πρὸς ἃς τοῦτο προσαρμόζεται. Ἡ διαμόρφωσις τοῦ ὁργανισμοῦ τοῦ ὄντος ὁρίζεται ἐν πρώτοις ὑπὸ παραγόντων, οὓς δέον νὰ ἀναζητήσῃ τις ἐν τῇ φύσει αὐτοῦ. Τὸ σπέρμα τοῦ ἀνθρώπου ὄντος ὡς καὶ τὸ σπέρμα πάντων τῶν ζώων καὶ τῶν φυτῶν ἀναπτύσσεται ἀκολουθοῦν πάντοτε ὁδὸν καθωρισμένην καὶ παράγον ὁργανισμόν ὅμοιον πρὸς τὸν τῶν γεννητόρων, παράγον ὃν ἀνῆκον εἰς τὸ εἶδος, εἰς ὃ καὶ ἐκεῖνοι ἀνήκουσιν. Ἐἴνε νόμος ἀπολύτου κύρους καὶ κοινὸς διὰ πάντα ζῶντα ὁργανισμόν· ἕκαστον ὃν γεννᾷ ὅμοιον ἑαυτῷ, οὐδεμία δ' ἐξωτερικὴ ἐπίδρασις δύναται νὰ ἐπιτύχῃ, ὥστε ἐκ τοῦ σπέρματος νὰ παραχθῇ ὃν ἀνῆκον εἰς ἄλλο εἶδος.

Ἀφ' ἑτέρου ὅμως ἐπὶ τὴν διάπλασιν τοῦ ὁργανισμοῦ σπουδαιοτάτην ἐξασκοῦσιν ἐπίδρασιν οἱ ἐξωτερικοὶ ὅροι, ὑφ' οὓς τοῦτο ζῇ καὶ ἀυξάνεται. Ἐκαστον ὄν, φύσει εὐμετάβολον προσαρμόζεται πρὸς τοὺς ἐξωτερικοὺς ὅρους, ὑφ' οὓς ζῇ, ὡς ἐκ τούτου δὲ ὑφίστανται μεταπλασμοὺς τὰ τε ὅργανα αὐτοῦ καὶ αἱ λειτουργίαι των.

Οὕτως ἡ διαμόρφωσις τοῦ ὁργανι-

σμοῦ εἶναι ἀποτέλεσμα συνεργασίας τῶν ἐν τῷ ἀρχικῷ σπέρματι ὑπαρχουσῶν προδιαθέσεων καὶ τῶν ἐξωτερικῶν ἐπιδράσεων.

Τὰ δὲ αἷτια τὰ ὀρίζοντα τὴν ψυχικὴν ἐξέλιξιν δὲν προέρχονται οὔτε ἀποκλειστικῶς ἐκ τῆς φύσεως ἐκάστου ἀνθρώπου, ἐκ τῶν ἐπ' αὐτῇ ὑπαρχουσῶν προδιαθέσεων, ὡς πολλοὶ δοξάζουσιν, οὔτε εἶναι ἀποκλειστικὸν γέννημα ὄρων ἐξωτερικῶν καὶ δὴ τῶν ἐπιδράσεων τοῦ περιέχοντος, ὡς δοξάζουσιν οἱ ἐμπειρικοί. Κατὰ τὴν ἀρχουσαν ἀντίληψιν ἡ ψυχικὴ ἐξέλιξις οὔτε ἔσωθεν ὑπὸ τῆς φύσεως τοῦ ἀνθρώπου μονομερῶς ὀρίζεται, οὔτε ἀποκλειστικὸν γέννημα τῶν ἐξωτερικῶν ἐπιδράσεων εἶναι ἀλλὰ προέρχεται ἐξ ἀμφοτέρων. εἶναι δηλ. ἀπόρροια κοινῆς συνεργασίας τῶν ἐν τῇ φύσει τοῦ ἀτόμου ὑπαρχουσῶν προδιαθέσεων, τῶν κληρονομικῶς αὐτῇ μεταδοθεῖσῶν καὶ τῆς ἔξωθεν ἐπιδράσεως. Ἡ ψυχικὴ προδιάθεσις, εἶναι ὁ πρῶτος παράγων, ἡ βάσις τῆς ἐξελίξεως. Τὰ δὲ ἔξωθεν προερχόμενα ἐρεθίσματα ὑποβοηθοῦσι τὴν προδιάθεσιν, ὅπως ἐλευθερωθῇ ἀπὸ τῆς λανθανούσης καταστάσεως, ἐν ᾗ ἀρχικῶς εὐρίσκεται καὶ ὀρίζουσι μέχρι

τινός καὶ τὸν τρόπον τῆς ἐξελίξεως αὐτῆς.

Κατὰ ταῦτα περὶ ἐκάστης λειτουργίας ἢ ιδιότητος ψυχικῆς δὲν πρέπει νὰ ἐξετάζωμεν, ἂν προέρχεται ἐκ τῆς φύσεως τοῦ ατόμου ἢ ἐξ ἐπιγενεστέρων ἐπιδράσεων ἀλλὰ νὰ ἀναζητῶμεν, τί ἐξ αὐτῆς προέρχεται ἐκ προδιαθέσεως καὶ μέχρι τίνος βαθμοῦ ἐπενήργησαν ἐπὶ τὴν διαμόρφωσιν αὐτῆς ἐξωτερικοὶ ὄροι.

Ὁ ὕτως ὁ ψυχικὸς βίος τοῦ παιδὸς εἶνε οὐσιωδῶς διάφορος ἀπὸ τοῦ ψυχικοῦ βίου τοῦ ἐνηλίκου καὶ δὴ ὥς πρὸς τὴν ἰσχύν, τὸ ποιόν, τὸν χαρακτῆρα, τὴν κατανομήν τῶν ψυχικῶν δεξιοτήτων. Καὶ ἡ πορεία δὲ τῆς καθόλου ἐξελίξεως αὐτοῦ ἐμφανίζει σειρὰν μεταβαλλομένων σχέσεων καὶ ἀλλεπαλλήλων μεταμορφώσεων. Ὡς καὶ ἀνωτίρῳ ἐρρήθη, ἀπὸ τῆς ἀρχῆς μέχρι τοῦ πέρατος αὐτῆς συμβαίνουνσι προσθῆκαι, συγχωνεύσεις, μεταλλαγαὶ δυσπρόσιτοι. εἰς τὴν ἔρευναν, ἐν ᾧ ἡ προσωπικότης παραμένει πάντοτε ἡ αὐτή.

Αἱ φάσεις αὗται τῆς ἐξελίξεως τοῦ

ἀνθρώπου ἀμέριστον ἤρξαντο ἀπὸ
τινος προσελκύουσai τὸ ἐνδιαφέρον
τοῦ Ἀνθρωπολόγου, τοῦ Ψυχολόγου,
τοῦ Βιολόγου, τοῦ Κοινωνιολόγου, τοῦ
Παιδαγωγικοῦ. Λέγω δὲ ἀπὸ τινος,
διότι δυστυχῶς ἡ Ἐπιστήμη βραδέως
ἐσκέφθη νὰ περιλάβῃ ἐν τῷ κύκλῳ
τῶν ἐρευνῶν αὐτῆς τὸν παῖδα. Ὁ ἀν-
θρώπινος δηλ. νοῦς ἐστράφη καὶ εἰς
τὰ ἀπώτερα ἄκρα τοῦ κόσμου, ἐξήτησε
δὲ νὰ εἰσδύσῃ καὶ εἰς τὰ παραμικρό-
τερα τῆς φύσεως μυστήρια, οὐδὲν τῶν
ὄντων καὶ φαινομένων κατέλιπεν ἀνε-
ξερεύνητον. Καὶ ὅμως τὸ γοητευτικώ-
τατον τῶν ὄντων, ὅπερ συγχρόνως ἦτο
καὶ τὸ προσφιλέστατον τῷ ἀνθρώπῳ,
ὁ παῖς, διετέλει αὐτῷ ἄγνωστον.

Καὶ αἱ ἐπιστῆμαι ἐκεῖναι, παρ' ὧν
εὐλόγως θὰ προσεδόκα τις ἐρευνᾶν τοῦ
παιδός, ἐπὶ μακροῦς αἰῶνας ἡγνόησαν
αὐτόν. Ἡ ΨΥΧΟΛΟΓΙΑ λ.χ. ἐπὶ μα-
κρὸν καὶ ἐκ τῶν κατευθύν-
σεων, ἃς εἶχε καὶ τῶν μεθό-
δων, δι' ὧν εἰργάζετο, ἐστε-
ρεῖτο τῶν προϋποθέσεων
πρὸς ἐπιστημονικὴν τοῦ
παιδὸς ἐρευνᾶν. Καὶ αὐτῇ
δὲ ἡ Ἐπιστήμη τῆς τοῦ Παι-
δὸς ἀγωγῆς ἡ ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗ,
μόνον τὸν παῖδα δὲν ἐσκέ-

φθη συστηματικῶς νὰ ἐρευνήσῃ, ἐν ᾧ τοῦ ναντίον ἄλλα ποικίλης φύσεως προβλήματα ἀπησχόλησαν αὐτήν.

Ἐσχάτως δὲ μόλις ἐστράφη ἡ ἐπιστήμη καὶ πρὸς τὸν παῖδα καὶ ὥσει θέλουσα νὰ ἀναπληρώσῃ τὸν ἀπολεσθέντα χρόνον, ἐπεδόθη μετὰ μεγίστης ζέσεως ἐπὶ τὸ τοσοῦτον ἐγκατελειμμένον ἐν τῷ παρελθόντι ἔργον. Ἐκ τῆς ἐκτάσεως δὲ ταύτης πρὸς ἐρευναν τῶν εἰς τὸν παῖδα ἀναφερομένων ζητημάτων ἀνεκλήθη ὁ εἰκοστὸς αἰὼν, Αἰὼν τοῦ παιδός.

Τῆς ἐκτάσεως δὲ ταύτης, μεθ' ἧς ἐρευνᾶται σήμερον ἐπιστημονικῶς ἡ τοῦ παιδὸς ἐξέλιξις κατὰ πρῶτον λόγον ἐν Ἀμερικῇ καὶ κατὰ δεύτερον ἐν Εὐρώπῃ, τρανὴ ἀπόδειξις εἶνε καὶ ἡ πληθὺς τῶν λειτουργούντων καὶ καθ' ἑκάστην ἰδρυομένων πειραματικῶν ἐργαστηρίων ὥς καὶ ὁ ὄγκος τῶν ἐμφανιζομένων ἐργασιῶν, δι' ὧν ἐπιζητεῖται νὰ καθορισθῇ τίνα πορείαν διατρέχει ἡ ἀνάπτυξις τοῦ σωματικοῦ ὀργανισμοῦ καὶ τῶν φυσιολογικῶν λειτουργιῶν αὐτοῦ, πότε ἐμφανίζεται ἑκάστη ψυχικὴ δεξιότης, πῶς προάγεται, τίνα ἔντασιν ἔχει καθ' ἕκαστον ἔτος, πότε ἀρχεται καταπίπτουσα καὶ τίνες διαφο-

ραι παρατηροῦνται ὡς πρὸς τὰ φαινό-
μενα ταῦτα παρὰ τοῖς διαφόροις παι-
σίν, οἵτινες ἀνήκουσιν εἰς διαφόρους
οἰκογενείας, κοινωνικὰς τάξεις, ἐθνι-
κότητας.

Ὡς εἰκὸς δὲ τὰς φάσεις
ταύτας τῆς ἐξελέξεως τοῦ
ἀνθρώπου, τὴν πορείαν καὶ
τὰς μεταβολάς, ἃς αἰδιάφο-
ροι σωματικαὶ καὶ ψυχικαὶ
λειτουργίαι σὺν τῷ χρόνῳ
ὑφίστανται, καθ' ἣκον ἔχει
ὑπὲρ πάντας τὰ παρακο-
λουθῆναι ὁ διδάσκαλος, οὗ ἔρ-
γον εἶνε τὰ ὑποβοηθῆναι καὶ
τὰ προάγειν τὴν ἐξέλιξιν
ταύτην.

Ὁ διδάσκαλος προσέτι ὁ-
φείλει τὰ γινώσκειν τὰ εἶδη
τῶν μετρήσεων καὶ τὰς λοι-
πὰς πειραματικὰς μεθό-
δους, δι' ὧν θὰ κατορθοῖ
τὰ διακρίνειν ἂν παρ' ἐκά-
στῳ τῶν μαθητῶν του ἢ
ἐξέλιξις, ἥτε σωματικὴ καὶ
ἢ ψυχικὴ, βαίνειν κανονι-
κῶς, ἂν δηλ. εἶνε ἀνάλογο-
πρὸς τὴν ἡλικίαν τοῦ παι-
δὸς ἢ ὑπολείπεται αὐτῆς.
Ἀπὸ δὲ τῆς ἀκριβοῦς γνώ-

σεως τῆς καταστάσεως, εἰς ἣν ἐϋρίσκεται ὁ παῖς ἀνατομικῶς, φυσιολογικῶς, ψυχικῶς καθ' ἕκαστον ἔτος τοῦ βίου αὐτοῦ πρέπει νὰ ἐκπορεύωνται πάντα τὰ μέτρα τῆς ἐπ' αὐτὸν ἐπιδράσεως τοῦ διδασκάλου, ἂν θέλῃ οὗτος νὰ μὴ ἀνακόπῃ τὸ ἔργον τῆς φύσεως ἀλλὰ τοῦναντίον ὑποβοηθῇ, συμπληροῖ καὶ ἐν ἀνάγκῃ διορθοῖ αὐτὸ καὶ, ἂν θέλῃ νὰ μὴ ἐμφανίζεται ὡς ἀντίπαλος τῆς μεγάλης μητρὸς, τῆς Φύσεως, ἐν τῷ ἔργῳ τῆς τοῦ παιδὸς ἐξελίξεως ἀλλ' ὡς συνάδελφος καὶ συνεργάτης αὐτῆς.»

Μετὰ τὰ ἀνωτέρω λεχθέντα τὸ ὑπάρχον ἐκπαιδευτικὸν Σύστημα, τὸ μετὰ τόσων μόχθων καὶ προσπαθειῶν δημιουργηθὲν χάριν τῆς σπουδαζούσης νεολαίας ὑπὸ τῶν ἡμετέρων Παιδαγωγῶν τὸ τιλοφορηθὲν ὡς Νέα Μέθοδος, καίτοι αὕτη ἀριθμεῖ βίον ἐνὸς αἰῶνος, ἀνατρέπεται ἐκ βάθρων διὰ τῶν σοφῶν κρίσεων τῶν τριῶν τῆς παρ' ἡμῖν Επιστήμης κορυφῶν ἥτοι τοῦ διὰ πρακτικοῦ πνεύματος καὶ βα-

θείας τῶν πραγμάτων γνώσεως πεπρω-
 κισμένου κ. Ἀνδρέου Σκιᾶ, τοῦ
 διαπρεποῦς φιλοσόφου καὶ παιδαγω-
 γοῦ κ. Θ. Βαρέα καὶ τοῦ εἰδικοῦ τῆς
 Παιδαγωγικῆς καθηγητοῦ ἐν τῷ Πανε-
 πιστημίῳ κ. Ἐξαρχοπούλου, τοῦ
 πορακολουθοῦντος τὰ τελευταῖα πορί-
 σματα τῆς Ἐπιστήμης καὶ οὔτινος τὰ
 πλεῖστα μέρη τῆς ἀναλυτικωτάτης περὶ
 τὴν σωματικὴν καὶ ψυχικὴν ἐξέλιξιν
 τοῦ παιδὸς διατριβῆς ἐδημοσιεύσαμεν.
 Ἡ διατριβὴ τοῦ διακεκριμένου ἐπι-
 στήμονος λύει πλεῖστα προβλήματα ἄ-
 γνωστα ἐν τῷ παιδαγωγικῷ κύκλῳ τοῦ
 παρ' ἡμῖν ἐπικρατήσαντος συστήματος
 πεπαλαιωμένου ἤδη, τὸ ὁποῖον εἶνε ὁ-
 λως θεωρητικὸν καὶ κανονισ-
 τικόν. Διότι πάντες οἱ προὑπάρχαν-
 τες παιδαγωγοί, ἀφ' οὗ διὰ θεωρίας
 ἐπραγματεύοντο τὰ τῆς ἀγωγῆς καὶ τῆς
 διδασκαλίας διετύπωνον ὁδηγίας
 ἥτοι παιδαγωγικοὺς κανόνας
 κατὰ τὸ δοκοῦν, ἐπὶ τῇ βάσει τῶν
 ὁποίων ὁ διδάσκαλος ὤφειλε νὰ διδά-
 σκη καὶ νὰ ἐκπαιδεύῃ. Οἱ κανόνες δὲ
 οὔτοι ἢ ἀφεώρων τὴν διαγωγὴν τοῦ
 παιδὸς ἢ τὴν ἐνέργειαν τοῦ διδασκάλου
 ἢ τὴν χρῆσιν τῶν διδακτικῶν μέσων
 ἢ τὸν σχολικὸν ὀργανισμόν. Ἄλλ' εἶνε
 ὄντως οἱ κανόνες οὔτοι ὀρθοὶ καὶ σκο-

ποῦσι τὴν ἀληθῆ τοῦ παιδὸς πνευματικὴν ἀνάπτυξιν ἢ δογματικῶς καὶ αὐθαιρέτως κατεσκευάσθησαν ἐκ τῆς πρακτικῆς ἐμπειρίας τῶν παλαιότερων παιδαγωγῶν. ; Τὸ τελευταῖον δὲ τοῦτο εἶνε ἀφ' ἑαυτοῦ πρόδηλον, διότι οὐδεὶς τῶν μεγάλων παιδαγωγῶν κατέστησε τὸ παιδίον ὑποκείμενον ἀκριβοῦς ἐρεύνης. Ἡ δὲ μέθοδος, ἣν οἱ παλαιότεροι παιδαγωγοὶ ἐφήρμοζον σπουδάζοντες τὴν τοῦ παιδὸς φύσιν, ἦτο ἄλλοτε μὲν ἡ ἐπὶ εὐκαιρία παρατήρησις, ἄλλοτε δὲ ἡ κατὰ φαντασίαν μετὰ σις τοῦ ψυχολόγου εἰς τὸν ψυχικὸν βίον τοῦ παιδός. Οἱ παιδαγωγοὶ δηλ. κατὰ δογματικὴν τινα μέθοδον ἐφαντάζοντο ὁποῖόν τινα περὶ τοῦ ὑπολαμβάνει τὸν κόσμον τὸ παιδίον καὶ κατὰ τὴν κρίσιν τῶν ταύτην ὥριζον κανόνας παιδαγωγικοὺς καὶ συστήματα.

Ἀλλ' ἡ κατὰ μέρος ἐρευνα τῶν ψυχοπαθῶν καὶ ἀνωμάτων παιδίων ὑπῆρξεν ἡ ἀφετηρία τῶν νῦν παιδαγωγικῶν ἐρευνῶν. Διότι ἡ περὶ τοῦ ἀσθενοῦς καὶ πνευματικῶς ἀνωμαλοῦ παιδίου μέριμνα ὠδήγησε τοὺς νεωτέρους παιδαγωγοὺς εἰς τὴν σκέψιν πῶς δυνάμεθα τὸ τοιοῦτον παιδίον νὰ διαγιγνώσκωμεν καὶ διακρίνω-

μεν ἀπὸ τοῦ ὑγιоῦς καὶ μετρίως εὐ-
φροῦς παιδός. Ἐντεῦθεν προέκυψεν
νέον στάδιον ἐρεῦνης τὸ τῆς θεω-
ρίας τῶν φυσικῶν ἐξεων καὶ
δὴ τὸ τῆς ἐξέτασεως τῆς δια-
νοίας, ἣτις ἐξέτασις ἔχει μεγάλην
σημασίαν ἔντε τῇ ψυχολογίᾳ τῶν παί-
δων καὶ καθόλου ἐν τῇ παιδαγωγικῇ.
Ἐπακολούθημα δὲ ταύτης ὑπῆρξεν ἡ δη-
μιουργία ὑγιεινῶν παραγ-
γελμάτων περὶ τῆς διανοη-
τικῆς ἐν τῷ σχολείῳ ἐργα-
σίας. Αἱ τοιαῦται συζητήσεις ἐγέ-
νοιντο τὸ πρῶτον ὑπὸ λατρῶν καὶ δι-
δασκάλων, οἱ ὅποιοι ὤφειλον μετὰ προ-
σοχῆς νὰ κατανέμωσι τὴν πρὸς ἐκμά-
θησιν ὕλην εἰς τοὺς ἑαυτῶν μαθητά. (1).

Κατὰ τὰ ἀνωτέρω ἵνα κατορθώ-
σωμεν ἐπιστημονικὴν ἐμπέδωσιν κα-
νόνων καὶ παραγγελμάτων ὀφείλομεν
νὰ ἐρευνήσωμεν μετ' ἐπιστάσεως τὰς
πραγματικὰς περιστάσεις,
ἐν αἷς γίνεται χρῆσις τῶν τοι-
ούτων παραγγελμάτων. Ἐφ' ὅσον δὲ
τοῦτο δὲν γίνεται, πάντα τὰ παιδαγω-
γικὰ παραγγέλματα εἶνε λογικὰ κατα-
σκευάσματα αὐθαίρετα στηριζόμενα εἰς
τὴν κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥτιον εὐρεΐαν

(1) Ἴδε διατριβὴν Βορέα ἐν Μελέτῃ τεύ-
χει 7φ.

πρακτικὴν ἐμπειρίαν ἐκάστου παιδαγωγοῦ ἀλλ' οὐδεὶς ἐγγυᾶται ἡμῖν ὅτι εἶνε ὀρθὰ καὶ σκόπιμα.

Ἐκ τούτου συνάγομεν ὅτι ἡ κατὰ παράδοσιν παιδαγωγικὴ οὐσα ἐπιστήμη ἀφορισμῶν καὶ κανόνων στερεῖται ἀσφαλεστάτης κρηπίδος ἥτοι τῆς ἐξ ἐμπειρίας γνώσεως τῶν ὡς ἀληθῶς πραγματικῶν ὄρων, ἐφ' ἧς ἀανάγκη νὰ ἐρεῖδωνται πάντα τὰ παιδαγωγικὰ παραγγέλματα καὶ οἱ παιδευτικοὶ ὄροι.

Ἡ δὲ νεωτέρα μέθοδος τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων στηρίζεται ἐπὶ δύο κυρίως ὄρων ἐπὶ τῆς παρατηρήσεως καὶ τοῦ πειράματος. Καὶ παρατήρησις μὲν εἶνε ἡ μέθοδος διὰ τῆς ὁποίας ἐρευνῶμεν πάσας τὰς ψυχικὰς ἐκδηλώσεις τὰς τε ἀπλᾶς καὶ τὰς συνθέτους ἐκάστου ατόμου καὶ τῶν ἐν κοινωνίᾳ ομάδων ἐξετάζοντες ταύτας ὡς πρὸς τὴν γλῶσσαν, τὸν χαρακτῆρα, τὰ ἥθη καὶ ἔθιμα κτλ. Πείραμα δὲ εἶναι παρατήρησις τελειότερα διαφέρουσα ταύτης καθ' ὅτι ἡ μὲν παρατήρησις ὀφείλει νὰ ἀγαμένῃ τὴν ἐμφάνισιν τῶν ἐξεταστέων φαινομένων, ὡς συμβαίνει ἐν τῇ Ἀστρονομίᾳ καὶ τῇ Μετεωρολογίᾳ, τὸ δὲ πείραμα προκαλεῖ τὰ παρατηρη-

τέα φαινόμενα καὶ ῥυθμίζει ἐκάστοτε κατὰ τὸν σκοπὸν τοῦ παρατηροῦντος καὶ μετρεῖ διὰ καταλλήλων ὀργάνων ταῦτα κατὰ ποσὸν καὶ ἀριθμητικῶς προσδιορίζει.

Διὰ τῶν νέων τούτων μεθόδων ἐν τοῖς νεωτέροις χρόνοις νέαν ἐλάβομεν γνῶσιν τοῦ ψυχικοῦ βίου καθόλου, ὁλόκληρα δὲ κεφάλαια τῆς ἐμπειρικῆς ψυχολογίας, ἥς τριπλῇ μετάφρασις ἐξ ἀρίστης τοιαύτης ἐκ τοῦ Γερμανικοῦ ἐγένετο παρ' ἡμῖν τῆς τοῦ Conrad, οἷα τὰ τῆς ἀ ν τ ι λ ῆ ψ ε ω ς, τοῦ σ υ ν - ε ι ρ μ ο ῦ, τῆς ἀ ν α π λ ά σ ε ω ς τῶν π α ρ α σ τ ά σ ε ω ν, πῆς μ ν ῆ μ ῆ ς, τὸ τῆς δ ι α ν ο ῆ σ ε ω ς, τὸ κεφ. τοῦ σ υ ν α ι σ θ ᾶ ν ε θ α ι καὶ τοῦ ὁ ρ έ - γ ε σ θ α ι ἐξετάζονται ὅλως διαφόρως, ἀπαιτεῖται δὲ ὅλως εἰδικὴ ψυχολογικὴ καὶ φυσιολογικὴ ἔρευνα τοῦ παιδὸς ἐπὶ τῆς ὁποίας δέον νὰ στηριχθῇ ἡ διδασκαλία καὶ ἡ ὅλη ἀγωγὴ αὐτοῦ.

Τοῦτο δ' ἐπιτυγχάνεται διὰ τῆς π ε ι ρ α μ α τ ι κ ῆ ς ψυχολογίας, δι' ἥς ἐρευνᾶται ἡ τε σωματικὴ καὶ ἡ διανοητικὴ ἀνάπτυξις τοῦ παιδός, ἀναλύεται δὲ ὁ ψυχικὸς αὐτοῦ-βίος, ὁ ὁποῖος διαγιγνώσκεται ὑπὸ τοῦ ἐμπείρου διδασκάλου διὰ τῆς μετ' αὐτοῦ

συναναστροφῆς, διὰ τῶν γνώσεων, ἃς ἀνακαλύπτει ὁ διδάσκαλος ἐν τῇ ἐξελίξει τῆς πνευματικῆς του ἐν τῷ σχολείῳ ἀναπτύξεως, διὰ τῶν ἔξεων καὶ τῶν σχέσεων αὐτοῦ πρὸς τοὺς συμμαθητάς του. Ἐν δὲ μέσον τὰ μάλιστα συντελοῦν εἰς τὴν μετ' ἐπιτυχίας ἔρευναν ταύτην εἶνε ἡ ἔρευνα τὴν ὁποίαν θὰ ἡδυνάμεθα νὰ ποιήσωμεν, ἂν ἡθέλωμεν νὰ ὑποβάλωμαν εἰς ἐξέτασιν τὸν ἡμέτερον ψυχικὸν βίον καὶ δὴ ἂν ἀναμνησθῶμεν τοῦ παιδικοῦ ἡμῶν βίου καὶ τῶν ἐν αὐτῷ συμβάντων καθ' ἅπαν τὸ χρονικὸν τοῦτο διάστημα.

Οὕτως ἐρευνῶντες θὰ ἡδυνάμεθα νὰ ἐξετάσωμεν τί συμβαίνει παρὰ τοῖς ἄλλοις ὡς πρὸς τὰ ψυχικὰ φαινόμενα, τὰ ὁποῖα ἐμμέσως διαγιγνώσκονται ἐκ τῆς φυσιογνωμίας διὰ τῶν ποικίλων γραμμῶν, αἱ ὁποῖαι ἐμφανίζονται ἐκάστοτε ἐν τῷ προσώπῳ διὰ τῶν κινήσεων καὶ τῶν ἀποκρίσεων τῶν ἐξεταζομένων.

Ἀλλὰ καὶ ὁ διδάσκαλος δέον νὰ μελετηθῇ καλῶς, ἔαν δηλ. δύνηται ἡ διδασκαλία αὐτοῦ νὰ ἔχῃ ἐπίδρασιν καὶ πόσῃν, ἐπὶ τοῦ παιδὸς ἥτοι δέον νὰ ὑποβάλωμεν εἰς ἐπιστημονικὴν ἀνάλυσιν τὴν ἐνέργειαν τοῦ διδασκάλου (τοιαύτη δὲ δέον

νά εἶνε πρωτίστως ἡ μέριμνα τῶν παρ' ἡμῖν ἐπιθεωρητῶν) καὶ τὴν ἐπίδρασιν, ἣν ἔχει αὕτη ἐπὶ τὸν μαθητήν, ὅπως δυνηθῶμεν νὰ ὁρίσωμεν παραγγέλματα περὶ ταύτης, χωρὶς ταῦτα νὰ ἔχωσι χαρακτῆρα ἀνθαιρέτων κανόνων. Ὁ διδάσκαλος ἄρα, ἡ ψυχὴ αὕτη τῆς κινήτηρίου δυνάμεως, ἣτις καλεῖται Σχολεῖον διὰ τῆς νέας ταύτης Ἐπιστήμης ἣτις καλεῖται Πειραματικὴ Παιδαγωγικὴ⁽¹⁾ καὶ ἣτις στηρί-

(1) Τὰ στοιχεῖα τῆς Πειραματικῆς παιδαγωγικῆς τοῦ διαπρεποῦς Γερμανοῦ ψυχολόγου Ernst Meumann ἠρξάτο ἀπὸ τινος μεταγλωττίζων εἰς τὴν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν ἐπιτυχῶς ὁ ἀξιοτίμος διεθυντὴς τοῦ διδασκ. τῆς Μ. Ἐκπαιδεύσεως κ. Γληνός.

Ἐν τῇ ἀρχῇ τῆς εἰσαγωγῆς του ὁ διάσημος ψυχολόγος λέγει :

Τὸ σημερινὸν ἐκπαιδευτικὸν σύστημα εὐρίσκεται ὑπὸ μεταρρυθμίσιν. ἀπὸ ὅλα τὰ μέρη προβάλλεται τὸ ἐρώτημα, ἀν ἡ ὁργάνωσις καὶ τὸ σύστημα τῶν σχολείων ἡμῶν, ὁ σκοπὸς καὶ τὰ προγράμματα αὐτῶν, αἱ μεθοδικαὶ ἀρχαὶ τῆς διδασκαλίας, ἡ διαγωγή τῶν μαθητῶν, τὸ ἠθικὸν πνεῦμα τῆς διδασκαλίας καὶ τῆς ἀγωγῆς καὶ τέλος τὸ περιεχόμενον τῶν σχολικῶν μας βιβλίων ἱκανοποιοῦσι πλέον τὰς μεγάλας ἀπαιτήσεις τῆς ἐπιστήμης καὶ τὸν πολιτισμὸν ἡμῶν.

Ὁ κ. Γληνός ἐν ὑποσημείῳσει προσθετεῖ ὅτι ὁ συγγραφεὺς λέγει ταῦτα περὶ τοῦ γερμανικοῦ ἐκπαιδευτικοῦ συστήματος. Ἄλλ' ἐρωτῶμεν :

ζεται ἐπὶ τῆς Πειραματικῆς Ψυχολογίας ἀνέρχεται εἰς τὸ ὕψος τῆς ἀποστολῆς τοῦ καὶ ἀναλαμβάνων τελείαν ἀνεξαρτησίαν καὶ οὕτως εἰπεῖν χειραφετούμενος *drā* ἐκ ἅστω τε κατανόων τὸν λόγον ἐκαστης πράξεώς του, διατελεῖ δηλ. ἐν ἐπιγνώσει πάσης ἐνεργείας αὐτοῦ, καθιστάμενος ὑπεύθυνος διὰ πᾶσαν τυχὸν ἐκ κακῆς διαγνώσεως προερχομένην βλάβην.

Οὕτω π.χ. ἐὰν ἐπεχειρεῖ ὁ διδάσκαλος νὰ διδάξῃ τὸν παῖδα κατὰ τὰ πρῶτα βήματα τῆς διδασκαλίας τὴν ἀνάγνωσιν καὶ ἐπεδίωκε νὰ ἐξεύρῃ τὸν τρόπον, δι' οὗ ὁ παῖς θὰ ἠδύνατο τάχιστα νὰ ἀποκτήσῃ τὴν δεξιότητα τοῦ ἀναγινώσκειν, εἶνε ἐπάναγκες ἐκ τῶν προτέρων νὰ σπουδάσῃ τὴν φύσιν τοῦ παιδὸς, νὰ μελετήσῃ καὶ ἐπισκοπῶν νὰ ἐρευνήσῃ

τὸ ἡμέτερον ἐκπαιδευτικὸν σύστημα εἶναι τελειότερον τοῦ Γερμανικοῦ καὶ διὰ τοῦτο δὲν ἔχει ἀνάγκην μεταρρυθμίσεως ἢ ἀτελέστερον, ἢ μήπως ὁμοιάζει ἐν πολλοῖς ἢ μᾶλλον εἶναι ἀντιγραφὴ ἐπιπολαία τοῦ Γερμανικοῦ ἀνευ βαθυτέρας μελέτης καὶ ἐξετάσεως τοῦ μέχρι τοῦδε ἐν μικρῷ τμήματι τῆς Γερμανίας ἰσχύοντος; Καὶ ἐὰν μὲν τὸ ἡμέτερον σύστημα ἦτο τελειότερον καὶ προῖον βαθυτέρας μελέτης καὶ ἐξετάσεως τότε μόνον ἡ ὑποσημείωσις θὰ εἶχεν ἅν τινα λόγον, ἂν δὲ ἀτελέστερον ἢ ὅμοιον (!) τῷ Γερμανικῷ, τότε ἡ ὑποσημείωσις θὰ παρεῖλε

ὁποία τις εἶνε ἡ δεξιότης αὐτοῦ πρὸς τοῦτο καὶ ὁποῖά τινα κέκτηται πνευματικὰ προσόντα, ὅπως δυνηθῇ νὰ διατυπώσῃ παιδαγωγικὸν ἐπιστημονικὸν κανόνα ὁρθὸν καὶ σκόπιμον πρὸς τὸν ἐπιδιωκόμενον σκοπόν.

Κατ' ἀκολουθίαν δέον νὰ ἐρευνηθῶσιν ὑπὸ τούτου καλῶς διὰ τῆς παρατηρήσεως τίνι τρόπῳ προσαρμόζονται τὰ διδακτικὰ μέσα εἰς τὰ διάφορα στάδια τῆς ἀναπτύξεως τοῦ παιδὸς καὶ ὁποῖός τις γενήσεται ὁ μέλλων πολίτης συμφώνως ταῖς συνθήκαις τοῦ βίου, τῆς πολιτείας καὶ τοῦ ἐθνικοῦ χαρακτῆρος.

Ἡ μεγίστη ἄρα ἀξία τῶν νέων ἐρευνῶν τῆς Πειραματικῆς παιδαγωγικῆς δὲν κεῖται ἐν τῷ καθορισμῷ τῶν παιδαγωγικῶν παραγγελμάτων τῶν μὴ στηριζομένων εἰς λόγον ἀποχρῶντα ἐξ ἐμπειρίας ἀλλ' ἐν τούτῳ ὅτι προτίθεται νὰ καταστήσῃ ἕκαστον διδάσκαλον παιδαγωγικῶς μεμορφωμένον (μετὰ τὴν προηγηθεῖσαν δηλ. μελέτην τῆς ἐπιδράσεως αὐτοῦ ἐπὶ τὸν παῖδα) ἵκανόν, ὡς ἀνωτέρω εἵπομεν, ὅπως κατανοῇ ἕκαστοτε τὸν λόγον τῶν παιδαγωγικῶν τοῦ ἐνεργειῶν, διαγινώσκῃ δὲ τὴν κατάλλη-

λον ψυχολογικήν στιγμήν, ὅπως μεταδῶσῃ τὰς γνώσεις τῷ παιδί.

Οὕτω δὲ ἡ πειραματικὴ παιδαγωγικὴ σκοπεῖ νὰ ἐρευνήσῃ τὴν τε σωματικὴν καὶ ψυχικὴν ἐξέλιξιν τοῦ παιδὸς κατὰ τὸν χρόνον τῆς ἐν τῷ σχολείῳ φοιτήσεώς. Ἡ ἐρευνα δὲ αὕτη ἀποτελεῖ τὴν βάσιν τῆς Νεωτέρας Παιδαγωγικῆς. Πάντα δηλ. τὰ παιδευτικὰ μέσα, τὸ πρόγραμμα, ἢ κατὰ μικρὸν αὐξήσεις τῶν μαθημάτων καὶ αὐτῶν ἔτι τῶν λεγομένων τεχνικῶν προϋποθέτει τὴν γνώσιν τῆς βαθμιαίας σωματικῆς καὶ ψυχικῆς ἀναπτύξεως τοῦ παιδός. Οὐδεὶς δὲ παιδαγωγικὸς κανὼν καὶ οὐδὲν παράγγελμα πρέπει νὰ δίδωται χωρὶς νὰ λαμβάνηται πρὸ ὀφθαλμῶν ἡ βαθμὶς τῆς σωματικῆς ἀναπτύξεως τοῦ παιδός, εἰς ἣν τοῦτο ἀναφέρεται.

Καὶ γενικῶς μὲν οὗτος εἶναι ὁ σκοπὸς τῆς Πειραματικῆς παιδαγωγικῆς, ἰδίᾳ δὲ ἀσχολεῖται αὕτη περὶ τὰ ἐξῆς ζητήματα. (Πβλ. διατριβὴν Βορέα ἐν τεύχει 7ῳ καὶ 8ῳ τῆς Μελέτης).

1) Ἐρευνᾷ τὰ κατὰ τὴν σωματικὴν καὶ πνευμα-

τικὴν ἀνάπτυξιν τοῦ παι-
δὸς κατὰ τὸν χρόνον τῆς
ἐν τῷ σχολείῳ φοιτήσεως:

α) Ὁρίζουσα τὰς περιόδους τῆς τε
σωματικῆς καὶ ψυχικῆς ἐξελίξεως τοῦ
παιδὸς καὶ ἂν αὗται βαίνωσι παραλ-
λήλως καὶ ἂν ἡ ἀνάπτυξις ὁργάνων
τινῶν σωματικῶν εἶναι ἀνάλογος πρὸς
τὴν ἐπίδοσιν τῶν δεξιοτήτων οἷον τοῦ
ἐγκεφάλου πρὸς τὴν τῆς διανοίας.

β) Δεικνύουσα ἂν τὸ παιδίον ἐν ἐ-
κάστη βαθμίδι τῆς ἀναπτύξεως αὐτοῦ
διαφέρει τοῦ ἐνηλίκου καὶ πῶς μικρὸν
καὶ κατ' ὀλίγον προσεγγίζει πρὸς τὴν
ψυχικὴν ἔξιν τῶν ἐνηλίκων, πρᾶγμα
ὅπερ παρημέλει ἢ κατὰ παράδοσιν παι-
δαγωγική.

γ) Καθορίζουσα τὸν φυσιολο-
γικὸν τύπον ἐκάστης ἡλικί-
ας καὶ εὐρίσκουσα τὰς ἀπὸ τοῦ τύπου
τούτου παρεκκλίσεις, ἅς τινα
παιδιά ἐμφανίζουσι, ἥτοι τὸ μὲν τὰ σφό-
δρα εὐφυᾶ καὶ τὰ πρωῒμως καὶ πλέον ἢ
κατὰ τὴν φύσιν ἀναπτυσσόμενα, τὸ
δὲ τὰ κατὰ τὸ σῶμα καὶ τὴν ψυχὴν
ὑπολειπόμενα, τὰ εὐήθη καὶ παχέα τὸν
νοῦν. Ἡ δὲ τοιαύτη ἐξέτασις καὶ ἀκρι-
βεια, τῶν κατὰ τοὺς εἰρημένους τύπους
παρέχει ἡμῖν τὸ κριτήριον, δι' οὗ πολ-
λὰ λύομεν ζητήματα, οἷον τὸ τοῦ χω-

ρισμοῦ τῶν μαθητῶν ἀναλόγως τῆς διανοητικῆς αὐτῶν ἰκανότητος κτ.

2) Παρακολουθεῖ τὴν ἀνάπτυξιν ψυχικῶν τινῶν δεξιότητων τῶν παιδίων, ὅσον τῆς ἀντιλήψεως, τοῦ παραστατικοῦ, τῆς μνήμης, τῆς ἀφαιρετικῆς δεξιότητος καὶ τῆς διανοίας, τῆς βουλήσεως καὶ τῶν καταστάσεων τοῦ θυμακοῦ.»

Ὡς ἀνωτέρω ἐν τῇ πραγματείᾳ τοῦ κ. Ἐξαρχοπούλου ἐλέχθη, εἶναι γνωστὸν ὅτι αἱ ψυχικαὶ δεξιότητες τοῦ παιδίου δὲν ἀναπτύσσονται συμμέτρως ἀλλὰ τινὲς μὲν ἐξ αὐτῶν ἐνίοτε προηγούνται, ἄλλαι δὲ ἀκολουθοῦσιν ἐκείναις. Συμβαίνει μάλιστα ὥστε ἐκάστη ψυχικὴ ἐνέργεια ἐν ὀρισμένην τινὶ περιόδῳ νὰ ἀναπτύσσεται καθ' ἣν αἱ ἄλλαι ψυχικαὶ δεξιότητες ὑποχωροῦσι. Τὸ δὲ ζήτημα τοῦτο τῆς πειραματικῆς παιδαγωγικῆς συνδέεται κατὰ πρόδηλον τρόπον πρὸς τὸ προηγούμενον στενῶς.

3) Ἐξ ἀκριβῶν εἰ τὰ κατὰ τὰς ἰδιορρυθμίας τῶν παιδίων, τὰς ἀτομικὰς διαφορὰς, αἰτινες ἐμφανίζονται ἐν ἐκάστη τῆς ἀναπτύξεως αὐτῶν βαθμίδι. Εἶναι δὲ αἱ ἰδιορρυθμίαι αὗται μέρος μὲν τῆς

φύσεως καὶ τῶν φυσικῶν προδιαθέσεων, μέρος δὲ τοῦ περιβάλλοντος προῖδὸν καὶ ἡ ἔρευνα αὐτῶν κέκτηται μεγίστην σπουδαιότητα διὰ τὴν ψυχολογικὴν ἐμπέδωσιν τῆς διδασκαλίας καὶ τῆς ἀγωγῆς.

4) Ἐρευνᾶ τὰ κατὰ τὰς ἀτομικὰς διαφορὰς τῆς εὐφυΐας τῶν παιδίων. Καὶ ἀποτελεῖ μὲν τὸ ζήτημα τοῦτο μέρος τῆς ἐρεῦνης τῶν ἀτομικῶν ψυχικῶν διαφορῶν τῶν παιδίων καθόλου εἰπεῖν, ἀλλὰ διὰ τὴν σπουδαιότητα, ἣν ἔχουσιν αἱ ἀτομικαὶ διαφοραὶ τῆς εὐφυΐας, ἀποχωρίζομεν αὐτὰς τῶν ἄλλων καὶ ὑποβάλλομεν εἰς ἰδίαν ψυχολογικὴν ἔρευναν.

5) Ἐξετάζει πῶς ἔχει τὸ παιδίον ψυχικῶς ἐν τῇ κατὰ τὸ σχολεῖον ἐργασίᾳ. Τῆς δὲ τοιαύτης ἐξετάσεως μερικώτερα ζητήματα πρόκεινται τὰ ἑξῆς :

α) Ἡ ἀνάλυσις οὕτως εἰπεῖν, ἡ τε σωματικὴ καὶ ψυχικὴ τῆς ἐργασίας τοῦ παιδὸς καὶ ἡ εὗρεσις τῶν ὄρων τῶν προαγόντων καὶ κωλόνων αὐτῇ. Καὶ ὅπως ἐν τῇ ἐφηρμοσμένῃ ψυχολογίᾳ τοῦ ἐν ἡλικίᾳ ἀνθρώπου, ἡ ἐξέτασις τῶν αἰτίων, ἐξ ὧν ἡρτῆται ἡ πορεία τῆς διανοητικῆς ἐργασίας, ἐγένετο

ὑποκείμενον συντονωτάτης ἐρεῦνης ὥς καὶ ἡ μελέτη τῆς ἀτομικῆς ἐργασίας ἐκάστου ἀνθρώπου, οὕτω καὶ ἡ ἐφαρμογὴ τῆς ἐρεῦνης ταύτης εἰς τὴν ἡλικίαν τοῦ παιδὸς ἄγει ἡμᾶς εἰς τὸν καθορισμὸν τῆς μεθόδου τῆς κατὰ τὸ σχολεῖον ἐργασίας ἢ τὴν τέχνην καὶ οἰκονομίαν τῆς διανοητικῆς ἐργασίας τοῦ παιδός.

β) Ἐπειδὴ ἡ διανοητικὴ ἐργασία ἐπιφέρει καὶ κάματον ὥς καὶ ἡ σωματικὴ καὶ ἐπάγεται κατανάλωσιν δυνάμεως, ἡ πειραματικὴ παιδαγωγικὴ ἐξετάζει τὰς αἰτίας, ἐξ ὧν πρόκύπτει ὁ κάματος καὶ ἡ ἐξάντλησις, πρὸς δὲ τούτοις. ἐρευνᾷ πῶς ὁ ἐργαζόμενος πάλιν ἐκ τοῦ καμάτου ἀναλαμβάνει καὶ προφυλάσσεται ἀπὸ τῆς κοπώσεως καὶ τῶν ἐπιβλαβῶν ἐπακολουθημάτων αὐτῆς. Ταῦτα πάντα γίνονται ὑπόθεσις ἰδίας ψυχολογικῆς συζητήσεως, ἣν χαρακτηρίζομεν ὥς ὑγεινὴν τῆς ἐν τῷ σχολείῳ διανοητικῆς ἐργασίας τῶν διδασκάλων καὶ τῶν μαθητῶν. Διαφέρει δὲ ἡ ὑγεινὴ αὕτη τῆς τοῦ σχολείου ὑγιεινῆς, διότι ἐν ἐκείνῃ ὁ λόγος εἶνε περὶ τοῦ παιδευτηρίου ἐξεταζομένου ἀπὸ ὑγιεινῆς ἀπόψεως.

γ) Ὁ καθορισμὸς τῆς σχέσεως τῆς ἐν τῷ σχολείῳ ἐργασίας πρὸς τὴν ἐν τῷ

οἰκῷ γινομένην, δηλ. πρέπει νὰ δειχθῇ ἂν τὸ παιδίον ἐργάζεται τελεσφορώτερον ἐν τῷ σχολείῳ ἢ ἐν τῷ οἴκῳ, ἐν κοινωνίᾳ μετ' ἄλλων ἢ μεμονωμένον. Ἐνταῦθα δὲ τὸ παιδαγωγικὸν πείραμα ἔχει περιφανῶς καὶ κοινωνικὴν σημασίαν.

6) Ἐξετάζει τὰ κατὰ τὴν διανοητικὴν ἐργασίαν τοῦ παιδὸς ἐν τοῖς διαφόροις μαθήμασι. Ἀναλύει δηλ. τὴν ἐνέργειαν τοῦ παιδὸς ἐν ἐκάστῳ τῶν μαθημάτων, ἐλέγχει τὴν ἀξίαν τῶν διαφορῶν μεθόδων, ὧν γίνεται χρῆσις ἐν τῇ διδασκαλίᾳ αὐτῶν καὶ τὴν ροπὴν ἣν ἔχουσιν ἐπὶ τὴν ἐργασίαν τοῦ παιδός. Οὕτως ἡ πειραματικὴ παιδαγωγικὴ ἐξετάζει τὰ κατὰ τὴν διδασκαλίαν τῆς πραγματογνωσίας καὶ τῆς ἀναγνώσεως καὶ τῆς ἀριθμητικῆς καὶ τῆς γραφῆς καὶ τῆς ὀρθογραφίας καὶ τῶν ἐκθέσεων καὶ ἄλλων μαθημάτων.

Πρὸς δὲ τούτοις ἐξετάζει τὰ κατὰ τὴν ἐνέργειαν καὶ τὴν μέθοδον τῆς διδασκαλίας καὶ τὰ διδακτικὰ μέσα καὶ τὸν σχολικὸν ὀργανισμόν.

Μετὰ τὰ ἀνωτέρω λεχθέντα καὶ εἰς

τὰ ὅποια ἀπὸ εἰκοσαετίας ὁλοκλήρῳ ἀσχολεῖται πᾶς ὁ ἐπιστημονικὸς κόσμος τῆς τε Ἀμερικῆς καὶ τῆς Εὐρώπης δημοσιεύων καθ' ἑκάστην ἀπείρους συμβολὰς εἰς τὴν τελειοτέραν ἔρευναν τῆς ψυχολογικῆς ἐπιστήμης τῆς βάσεως ταύτης τῶν καθόλου ἐπιστημῶν τοῦ πνεύματος, μόνοι ἡμεῖς, καίτοι πηθικίζομεν ἐν πᾶσι, οὐδεμίαν ἀπόπειραν ἐποιησάμεθα πρὸς μελέτην καὶ ἀρτιωτέραν ἔρευναν τῆς Βασιλίδος τῶν ἐπιστημῶν, ἐφ' ἧς στηρίζεται ἡ ἠθικὴ, ἡ παιδαγωγικὴ, ἡ νομικὴ, ἡ πολιτικὴ οἰκονομία, ἡ ἱστορία, ἡ φιλολογία καὶ καθ' ὅλου πᾶς κλάδος τοῦ ἐπιστητοῦ, ἀλλὰ γνήσια τέκνα τοῦ μοιρολατρικοῦ πνεύματος, τὸ ὅποῖον ἐκληροδότησεν ὑμῖν μακραίων δουλεία, ἀρκοῦμενοι εἰς τὰς δάφνας τὰς ὁποίας ἐδρέψαμεν ἐκ τῆς νέας μεθόδου, χαίροντες ἐπαναπαυόμεθα εἰς τὰ ἤδη γενόμενα, οὐδεμίαν δὲ οὐδὲ τὴν ἐλαχίστην φροντίδα καταβάλλομεν διὰ τὴν μέλλουσαν ἐξέλξιν τῆς Ἑλληνικῆς φυλῆς.

Οὕτω δὲ ἐν τῇ σημερινῇ παιδαγωγικῇ κινήσει τῇ διεπούσῃ τὰ καθ' ἡμᾶς οὐδεμία λεπτομερὴς ἐξέτασις τῆς κατὰ βαθμίδας σωματικῆς καὶ πνευ-

ματικῆς ἐξελίξεως τοῦ παιδὸς ἐγένετο καὶ ἐντεῦθεν ἐπήγασαν πάντα τὰ ἀτοπήματα ἢ μᾶλλον αἱ θεωρητικαὶ ἀποπειραι, αἱ ἐκάστοτε προσφερόμεναι τοῖς παισὶ, ὑπὸ τε τὸν τύπον τοῦ προγράμματος καὶ τοῦ ἀποκρυσταλλωθέντος ἐν τῷ πνεύματι τῶν παρ' ἡμῖν παιδαγωγῶν συστήματος τῶν σταδίων.

Ἡ δὲ κυριωτάτη ἀφορμὴ τῶν τοιούτων θεωριῶν προῆλθεν διότι οἱ πλεῖστοι τῶν ἐν τῇ Ἑσπερίᾳ καὶ δὴ ἐν Γερμανίᾳ μεταβάντων πρὸς θήρευσιν τῶν πεφημισμένων παιδαγωγικῶν ἀποδείξεων δὲν ἠδυνήθησαν νὰ κατανοήσωσι τὸν βαθύτερον σκοπόν, ὃν οἱ Γερμανοὶ διδάσκαλοι ἀπεργάζονται ἐν τοῖς σχολείοις πρὸς ἐκπαίδευσιν τοῦ Γερμανόπαιδος.

Ἐπίσης οἱ τοιοῦτοι νεαροὶ ἐπιστήμονες δὲν εὗρον φαίνεται τὸν κατάλληλον καιρὸν, ὅπως παρακολουθήσωσι τὴν διδασκαλίαν τὴν γενομένην ἐν πάσαις ταῖς τάξεσι τοῦ τε δημοτικοῦ σχολείου καὶ τοῦ γυμνασίου ἀλλ' οὔτε καὶ νὰ συμβουλευθῶσι τὰ βιβλία, δι' ὧν μορφώνονται οἱ μαθηταί, οὔδὲ πόρρωθεν δὲ νὰ διακρίνωσι τὸ ἔργον, ὃ περ ἐκ τοῦ σύνεγγυς παρασκευάζει ἡ οἰκογένεια. Διὰ τὸν ἴδιον δὲ λόγον δὲν κατώρθωσαν νὰ διαγνώσωσι τὸν βαθύτερον

σκοπόν, εἰς ὃν ἀπὸ κοινοῦ ἀποβλέπουσι τὸ Κράτος, τὸ σχολεῖον καὶ ἡ οἰκογενεῖα, ὅπως ἀναδείξωσι τὸν μέλλοντα πολίτην ὑπέροχον ἐν τῇ Εὐρωπαϊκῇ οἰκογενείᾳ, οὔτε ἐξηκριβώσαν τὰ ἐλατήρια, δι' ὧν οἱ Γερμανοὶ διδάσκαλοι ἐμπνεόμενοι ὑπὸ φιλοπατρίας προσπαθοῦσιν ὅπως ἡ νέα γενεὰ δυνηθῇ νὰ ἐπικρατήσῃ ἐν παντὶ κλάδῳ τοῦ ἐπιστητοῦ. Καὶ οὕτω οἱ ἡμέτεροι παιδαγωγοὺντες, τοιαῦτα ἐφόδια ἔχοντες θὰ ἠδύναντο νὰ μεταφυτεύσωσι καὶ παρ' ἡμῖν τὸ πνεῦμα τῶν τοιούτων ἰδεῶν οὐχὶ ἀντιγράφοντες τοὺς γερμανοὺς παιδαγωγοὺς ἀλλ' ἐξελέγχοντες τὴν ὀρθότητα τῶν παιδαγωγικῶν παραγγελμάτων διὰ πειραματικῶν ἐρευνῶν καὶ τὸ σπουδαιότατον πάντων ρυθμίζοντες τοὺς κανόνας τούτους πρὸς τὴν Ἑλληνικὴν ψυχὴν, τὴν ἐπήρειαν, ἣν ἔχει ἐπ' αὐτῆς τὸ κλίμα, τὰ ἥθη καὶ ἔθιμα καὶ ἡ ἐθνικὴ ἰδιοφυΐα. Οὕτω δὲ θὰ ὑπῆρχεν ἐλπίς νὰ προαγάγωσιν ἔστω καὶ ἐπὶ μικρὸν ἢ τοῦλάχιστον νὰ ἀνακόψωσι τὴν κατωφέρειαν, εἰς ἣν ἀλματικῶς βαίνει ἡ νεωτέρα γενεὰ καθισταμένη πνευματικῶς ἐκφυλοῦς.

Παρατηρητέον ἐνταῦθα ὅτι ἡ μεγίστη ἐντασις τῆς παιδαγωγικῆς ἐξάρσεως τῶν

παρ' ἡμῖν παιδαγωγούντων περιορίζεται εἰς ἀνεπιτυχεῖς καὶ ἐπιπολαίας κατὰ τὸ πλεῖστον μεταφράσεις* ἐκ τῆς Γερμανικῆς ἰδίᾳ βιβλίων, συγγραφέων διατόρως ὑπὸ τῶν μεταφραστῶν διαφημιζομένων, αἵτινες, ἂν εἰς τι ἄλλο ἀποβλέπωσιν δὲν γνωρίζω, οὐδεμίαν ὅμως συμβολὴν εἰς τὴν παρ' ἡμῖν χωλαίνουσαν παιδείαν προσφέρουσιν ἀλλὰ πρόξενοι συγχύσεως εἰς τὴν χαώδη κατάστασιν τῆς καθ' ἡμᾶς παιδείας καθίστανται.

Καὶ αὐτὸς δὲ ὁ ἀξιότιμος διευθυντὴς τοῦ διδασκαλείου κ. Γληνὸς λίαν ἀξιεπαίνως μεταφράζων τὸ γνωστὸν κλασικὸν ἔργον τοῦ διαπρεποῦς παιδαγωγοῦ Meumann «Στοιχεῖα Πειραματικῆς Παιδαγωγικῆς» ἐν σελ. 45 τῆς μεταφράσεώς του πλανηθεὶς ἐκ τοῦ πρωτοτύπου γράφει τάδε :

» Ἐκ τούτων δὲ πάλιν ἐνδιαφέρουν ἡμᾶς πρὸ πάντων αἱ ἀναλογίαι τῆς

* Ὁ μέλλων νὰ μεταγλωττίσῃ ἐκ ξένης τινὸς γλώσσης ἐπιστημονικὸν τι ἔργον δέον νὰ εἶνε τέλειος κάτοχος τῆς γλώσσης ταύτης, εἴτα δὲ γνώστης τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης καὶ τρίτον ἐγκρατὴς τοῦ μεταγλωττιζομένου τούτου ἐπιστημονικοῦ θέματος.

» κεφαλῆς, ὅπου κατὰ τὸν Alfred Baur
 » παρατηρεῖται ὅτι ἡ σχέσις τοῦ κρα-
 » νίου πρὸς τὸ πρόσωπον εἶνε ἄλλη εἰς τὸ
 » παιδίον καὶ ἄλλη εἰς τὸν μεγάλον ἄν-
 » θρωπον. Ἐν ᾧ εἰς τὸ νεογέννητον
 » ἡ σχέσις αὕτη εἶνε 18 : 1, εἰς τὸ πεν-
 » ταετὲς 15 : 1 καὶ τὸ δεκαετὲς 13 : 1
 » εἰς τὸν ἐνήλικα γίνεται $2 \frac{1}{2} : 1$ καὶ
 » παραμένει οὕτω.

Ὁ ἀξιότιμος κ. Γληνός, ἅτε εἰδικὸς
 παιδαγωγὸς καὶ διευθυντὴς τοῦ διδα-
 σκαλείου τῆς Μέσης Ἐκπαιδεύσεως
 καὶ παιδαγωγῶν τοὺς ἀπαιδαγωγήτους
 διδασκάλους ὥφειλε νὰ γινώσκῃ τὰ
 κατὰ τὴν ἐξέλιξιν ταύτην διότι ἡ ἀνω-
 τέρω ἀναγραφομένη ἀναλογία εἶνε τε-
 ρατώδης. Καὶ ἔπρεπεν νὰ ἀνατρέξῃ
 εἰς τὸν ὑπὸ τοῦ Meumann μνημονευό-
 μενον Baur, ἐν ᾧ θὰ ἔβλεπε τὴν ἀληθῆ
 ἀναλογίαν τῆς ἐξελίξεως τοῦ κρανίου
 τοῦ παιδὸς ἢ τοῦλάχιστον νὰ εἴρῃ
 βλέμμα εἰς τὸ ἀπόσπασμα τῆς διατρι-
 βῆς τοῦ Κου Ἐξαρχοπούλου, ἀναγνω-
 σθείσης ἐν τῇ αἰθούσῃ τῆς Ἀρχαιολο-
 γικῆς Ἑταιρείας ἐν σελ. 8, ἐνθα ἀνα-
 γράφονται αἱ ἀναλογίαι τῆς ἐξελίξεως
 τοῦ μεγέθους τῶν ὀστέων τοῦ κρανίου
 καὶ τῶν τοῦ προσώπου ὡς ἐξῆς :

παρὰ τῷ νεογνῷ 8:1

» » πενταετῇ παιδί 5:1

» » δεκαετεί 3:1
» » ἐνηλίκῳ 2¹/₂:1.

Ἡ ἀναλογία αὕτη ἡ προσπίπτουσα εἰς τὰ ὅμματα καὶ τοῦ μᾶλλον ἀδεξίου παρατηρητοῦ ἔδει νὰ τύχῃ τῆς δεούσης προσοχῆς ἐκ μέρους τοῦ ἀξιοτιμοῦ μεταφραστοῦ, ὁ ὁποῖος μεταφράζων πιστότατα τὸ βιβλίον τοῦ Meumann ἀνυπόπτως καὶ μηχανικῶς ἀντέγραψε τὰς τερατώδεις ἀναλογίας, τὰς ἀναμφιβόλως ἐκ τοῦ τυπογραφικοῦ παροράματος ἀναγραφείσας ἐν αὐτῷ τῇ προσθήκῃ τοῦ 1· ἦτοι ὅτι ἡ σχέσις τοῦ μεγέθους τῶν ὀστέων τοῦ κρανίου πρὸς τὰ τοῦ προσώπου εἶνε ἡδε :

Παρὰ τῷ νεογνῷ 18:1
παρὰ τῷ πενταετεί 15:1
παρὰ τῷ δεκαετεί 13:1
καὶ παρὰ τῷ ἐνηλίκῳ 2¹/₂:1!

Ὅτι δὲ τὸ πρᾶγμα ἄφ' ἑαυτοῦ ἀταπόδισκτον, ἔχει οὕτω παραπέμπομεν καὶ ἐν αὐτῇ τῇ πηγῇ, ἐξ ἧς ἠρξύσθη τὰ ἀνωτέρω ὁ κ. Meumann, ἦτοι ἐν τῷ συγγράμματι τοῦ κ. Alfred Baur ἐπιγραφομένῳ «Das Kranke Schulkind» ἐκδόσει τρίτῃ ἐν σελ. 3-4 ἐνθα εὐρίσκονται καὶ εἰκόνες τῶν κρανίων τῶν τε νεογεννήτων παιδῶν καὶ τοῦ ἐνηλίκου.

Ἀλλὰ γενικῶς περὶ τῶν μεταφρά-

σεων τῶν παιδαγωγούντων παρ' ἡμῖν
θὰ διαλάβωμεν ἀλλαχοῦ ἐφ' ὅσον ἐπι-
τρέπει ἡμῖν ὁ χρόνος καὶ τὸ πάθημα
τοῦ δεξιοῦ ὀφθαλμοῦ.

Ὅπως δὲ εἶνε ὑπὸ πάντων παραδε-
δεγμένον ὅτι οὐχὶ ὁ ἀληθῆς πολιτισμὸς
ἀλλ' ὁ ψευδῆς πολιτισμὸς ποι-
εῖται ἀλματικὰς προόδους παρ' ἡμῖν
οὕτω δυνάμεθα νὰ εἰπώμεν ὅτι οὐχὶ
ἀληθῆς παιδεία ἀλλὰ ψευδοπαι-
δεία τις καλλιεργεῖται ἐν τῇ ταλαι-
πώρῳ Ἑλλάδι καὶ δύναται τις νὰ συγ-
κρίνῃ τὸν χρόνον τοῦτον πρὸς τὴν
πνευματικὴν παρακμὴν τῶν Ἀθηναίων,
ἢ ὁποία ὑπέσκαψε τὰ θεμέλια τῆς Ἀ-
θηναϊκῆς πολιτείας.

Ἀποτέλεσμα δὲ τῆς τοιαύτης ψευ-
δοπαιδείας εἶνε ἡ νόσος ὑφ' ἧς κατε-
λήφθημεν σχεδὸν πάντες ἥτοι ἡ λεγο-
μένη διανοητικὴ ξενολατρεία.

Καὶ εἶνε μὲν ἀληθὲς ὅτι τὸ Ἑλληνι-
κὸν ἔθνος μετὰ τὴν μακροαῖωνα δου-
λείαν εἶχεν ἀνάγκην τῶν ἐξ Εὐρώπης
γνώσεων, διότι αὕτη μεγάλας ἐπετέλεσε
προόδους εἰς τε τὰς ἐπιστήμας καὶ κα-
θόλου εἰς τὸν πολιτισμὸν, ἀλλὰ τῶν
γνώσεων τούτων, αἱ ὁποῖαι μετεφυνεύ-
θησαν αὐτοῖς ἐκ τοῦ προγονικοῦ ἡμῶν
θησαυροῦ καὶ ἐνεκλιματίσθησαν συμ-
φώνως τῇ ἐθνικῇ τούτων ὑποστάσει,

ὀφείλομεν νὰ ποιῶμεθα μεμετρημένην χρῆσιν. Δὲν πρέπει δὲ αὕτη νὰ γίνηται αἰτία τῆς περιφρονήσεως τῶν παρ' ἡμῖν οὕτως ὥστε νὰ ἀγνοῶμεν πάντα τὰ ἀφορῶντα τὴν καθόλου πνευματικὴν κίνησιν τῶν ἡμετέρων προγόνων, τὴν τε πολιτικὴν καὶ κοινωνικὴν αὐτῶν ἐξέλιξιν, τὰ ἐλατήρια, δι' ὧν ἐδημιούργησαν τοιοῦτον πολιτισμὸν καὶ οὕτω τὸ αἰσθημα τῆς Φυλῆς νὰ μαραινῇ καὶ ἡ συνείδησις τοῦ ἀληθοῦς ὑπὸ ἑλληνικὸν πνεῦμα ἐκπολιτιστικοῦ ἀνθρωπισμοῦ παρ' ἡμῖν νὰ ἀποναρκῶνεται.

Ἡ διανοητικὴ δὲ αὕτη ξενολατρεία καθίσταται πασιφανὴς εἰς τὴν νεωτέραν λογοτεχνίαν ἡμῶν. Τοσαύτη δηλαδὴ εἶνε ἡ προσήλωσις ἡμῶν εἰς τὰ ξένα πνευματικὰ προϊόντα, ὥστε θεωρεῖται τὸ ἰδεῶδες παντὸς νεωτέρου Ἑλλήνος λογογράφου πῶς θὰ κατορθώσῃ νὰ συνθέσῃ διήγημά τι ἢ ποίημα ὑπέρτης τοῦ Σλαβικοῦ, Ἀγγλοσαξωνικοῦ. Γαλατικοῦ, ἢ καὶ αὐτοῦ τοῦ Ἰαπωνο-Ἰνδικοῦ πνεύματος. Μυθιστο-ρηματικὴ δὲ τροφοῇ ἀφθονος παρέχεται εἰς τὴν ἀπλήστως ἀναγινώσκουσαν νεολαίαν ἀπὸ αὐτῶν ἤδη τῶν πρώτων τάξεων τοῦ Γυμνασίου ἐν ἐπιφυλλίσιν ἐφημερίδων καὶ φυλλαδίοις καθ' ἑκάστην δημοσιευο-

μένοις, δι' ἧς παρελαύνει πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν τοῦ παιδὸς καὶ νεανίσκου ὡς διὰ κινηματογράφου πᾶν ὅ,τι αἰσχροὺν καὶ ἀποτρόπαιον, πᾶν ὅ,τι ἐκτρομακτικὸν καὶ κακότηδες, ἀφορᾷ τὴν τελευταίαν τάξιν τῆς κοινωνίας τῶν μεγαλοπόλεων τῆς Εὐρώπης, ἐν ἣ σήπεται ὁλόκληρος κόσμος ἐν τῷ βορβόρῳ τῆς ἀνηθικότητος καὶ τῆς βδελυρότητος.

Διὰ τῆς ἀναγνώσεως δὲ ταύτης καὶ ἐτέρων ὁμοίων. δι' ὧν ἀναβιβάζονται ὡς μυθικοὶ ἥρωες ἄνθρωποι τῶν κατέργων καὶ ἐξευγενίζεται πᾶσα πρᾶξις εἴτε δολοφονικὴ εἴτε γενικῶς ἐγκληματικὴ ὡς ἰδεώδης καὶ ἀξία πρὸς μίμησιν, ἀναπτύσσονται ἐν τῇ καρδίᾳ τῶν νέων αἰσθήματα παραβλάπτοντα τὴν ἡθικὴν, τὴν αἰδῶ, ὑποβοηθοῦντα δὲ τὴν ἀνατροπὴν τῶν βάσεων τῆς ἐλληνικῆς οἰκογενείας, εἰς ἣν ὀφείλει αὐτὴν ταύτην τὴν ὑπαρξιν ἡ νεωτέρα Ἑλλάς, καὶ ὑπονομεύοντα τὴν θρησκείαν, ἧς τὰ θεμέλια ὑποσκάπτονται καὶ ἄρδην ἀνατρέπονται καὶ ἥτις εἶναι τὸ ζῶν τοῦτο σύμβολον τῆς ἡμετέρας ἐθνικῆς ἐνότητος. Ἀνεπαισθήτως δὲ καὶ μοιραίως ἀποβάλλεται τὸ φανατικὸν ἐκεῖνο αἰσθημα τῆς Φυλῆς καὶ καθιστάμεθα ἀ-

ληθεῖς κοσμοπολῖται, καθ' ὃν χρόνον τὰ γείτονα ἡμῶν βαλκανικὰ Κράτη ἐμβάλλουσι τὸν φανατισμὸν καὶ ἀπορροφοῦσι χιλιάδας ὁμογενῶν διὰ μυρίων μέσων καὶ μεθόδων.

Ἡ δὲ μακροτάτη ἱστορία ἡμῶν καὶ δὴ ἡ νεωτάτη ἢ λαμπρυνθεῖσα διὰ τε τῶν ἀγώνων τοῦ 1821 καὶ μεγαλυνθεῖσα διὰ τῶν δύο τελευταίων πολέμων δὲν κατωρθώθη νὰ προσφέρῃ ὕλην, ὅπως ἐντρυφήσῃ τις εἰς τὰς γενναίας πράξεις τῶν ἀνδρείων ἡρώων ἡμῶν, εἰς τὴν ἐθελοθυσίαν τῶν δούλων Ἑλλήνων τῶν ἐγκαταλιπόντων τὴν ἰδιαιτέραν πατρίδα αὐτῶν καὶ καταταχθέντων εἰς τὰς τάξεις τοῦ Ἑλ. στρατοῦ, ὅπως συμπολεμήσωσι μετ' αὐτοῦ τὸν προαιώνιον ἐχθρὸν, εἰς τὰς στρατηγικὰς ἀρετὰς τοῦ θρυλικοῦ ἡμῶν Βασιλέως, δι' ὧν ἀνεπτέρωθησαν αἱ ἐλπίδες ἡμῶν ὅτι εἶνε δυνατόν ἢ μέχρι τοῦδε μετ' εἰρωνείας συνοδευομένη Μεγάλῃ Ἰδέᾳ νὰ πραγματοποιηθῇ ἀλλ' ἐξακολουθοῦμεν βαδίζοντες τὴν αὐτὴν ὁδὸν καὶ τρεφόμενοι ὑπὸ δυσπέπτου ξενικῆς τροφῆς διαστρέφομεν τὸ πνεῦμα, τὴν ἰδιοφυΐαν καὶ αὐτὴν ταύτην τὴν Ἑλληνικὴν φύσιν.

Χάσκομεν δὲ κυριολεκτικῶς τὸν λόγον ποιούμενοι περὶ ξένων συγγραφέων ἅμ

φιβόλου ἐνίοτε ἀξίας καὶ λογιζόμενοι εὐ-
 τυχεῖς, ἂν εὐδοκήσωσι νὰ δώσωσιν εἰς
 ἡμᾶς μαθήματα καὶ ὁδηγίας, περιφρο-
 νοῦμεν τὰ καθ' ἡμᾶς ὅλως, τὴν δὲ ἀληθῆ
 σπουδὴν τῆς ἐλληνικῆς γλώσσης καὶ φι-
 λολογίας κατεστήσαμεν νεκρὰν εἰς χεῖρας
 ἀδεξίων διδασκάλων. Ἐκ τούτου δὲ
 προέρχεται ἡ ἄκρα ἡμῶν ἐπιπολαιότης
 καὶ μετὰ λύπης προμαντεύει τις ὅτι
 ἄνευ τῆς θετικῆς καὶ ἐθνικῆς εἰς τὸ
 πνεῦμα ἡμῶν κατευθύνσεως καὶ τῆς
 ἐθνικῆς διαπαιδαγωγήσεως τῆς νέας
 γενεᾶς θὰ ἐπέλθῃ ἀνεπανόρθωτος
 κατάστροφὴ ἐν τῇ μελλούσῃ σταδιο-
 δρομίᾳ τοῦ Ἑθνους, τῆς δὲ καταστρο-
 φῆς ταύτης ἀκεραίαν τὴν εὐθύνην
 θὰ ὑπέχωμεν ἡμεῖς οἱ διδάσκαλοι,

Οἱ ὅποιοι ἐδώσαμεν διαβεβαίωσιν
 ἐνώπιον τῆς Φιλ. Σχολῆς καὶ τοῦ Πρυ-
 τάνεως τὴν δε:

«Τῆς μὲν ἐπιστήμης ὥς οἷόν τε
 μάλιστα ἐν τῷ βίῳ ἐπιμελήσεσθαι
 καπὶ τὸ τελειότερον αὐτὴν προαγα-
 γεῖν καὶ ἀγλαΐσαι ἀεὶ πειράσεσθαι
 μηδὲ χρήσεσθαι ταύτῃ ἐπὶ χρηματι-
 σμῷ ἢ κενοῦ κλέους ἰήρα, ἀλλ' ἐφ'
 ᾧ ἂν τῆς θείας ἀληθείας τὸ φῶς
 προσωτέρω διαχεόμενον ἀεὶ πλεο-

σιν ἐπαυγάξῃ, πᾶν δὲ ποιήσιν προ-
θύμως ὅ,τι ἂν μέλλῃ ἐς εὐσέβειαν
οἶσιν καὶ κόσμου ἡθῶν καὶ σεμνό-
τητα τρόπων, μηδὲ τῆς τῶν ἄλλων δι-
δασκαλίας σὺν ἀβελτηρίᾳ κατεπιχει-
ρήσιν ποτέ, κενοσόφως περπερευό-
μενος καὶ τὰ ἐκείνοις δεδογμένα κα-
τασοφιστεύειν πειρώμενος, μηδ' ἐθε-
λήσιν τάναντία, ὧν αὐτὸς γινώσκω,
διδάσκειν, μηδὲ καπηλεύειν τὴν ἐπι-
στήμην καὶ τὸ ἀξίωμα τοῦ τῶν Μου-
σῶν διασώτου αἰσχύνειν τῇ τῶν ἡθῶν
ἀκοσμίᾳ.

Ταύτην μοι τὴν ἐπαγγελίαν ἐπι-
τελοῦντι εἴη μοι τὸν θεὸν ἀρώγὸν
κτίσασθαι ἐν τῷ βίῳ.»

Σημ. Αἰτούμεθα συγγνώμην παρὰ
τῶν ἀναγνωστῶν διὰ τὰ ἀβλεπτήματα
τὰ παρὰ τὴν γνώμην παρεισφρήσαντα
ἐν τῷ κειμένῳ ἔνεκα τῆς ὀφθαλμικῆς
ἡμῶν παθῆσεως.

Ἐν τῇ ἀρχῇ τῆς παρούσης Μελέτης ἡ
ἀξιότιμος σύνταξις τῆς Ἑφημ. «Δράσεως»
ἔγραψε τὰ ἑξῆς·

«Ὁ κ. Χαρ. Διοσκορίδης εἶναι παιδα-
γωγὸς ἐκ τῶν ἀπὸ μελέτης καὶ μακρᾶς
πεύρας μορφωσάντων τοὺς κανόνας τῆς
Ἑλληνικῆς παιδαγωγικῆς τῆς προσidia-
ξούσης εἰς τὸν χαρακτῆρα καὶ τὴν ψυχο-
λογίαν τοῦ Ἑλληνόπαιδος. Ὁ ἔγκριτος
καθηγητὴς τῶν Ἑλληνικῶν διὰ τῆς ἀπὸ
σήμερον καὶ ἐν συνεχείᾳ φύλλων δημοσι-
ευομένης διατριβῆς του. «Περὶ τοῦ συστή-
ματος τῆς διδασκαλίας τοῦ διέποντος τὴν
καθ' ἡμᾶς Μ. Ἑκπαίδευσιν» παρέχει εἰς
τοὺς ἀναγνώστας τῆς «Δράσεως» οὐ
μόνον εὐχάριστον ἀνάγνωσμα ἀλλὰ καὶ
λίαν ὠφέλιμον, ὥς ἐνδιαφέρον πάντα Ἑλ-
ληνα ἐπιθυμοῦντα τὴν πρόοδον τῆς μα-
θητιώσης νεότητος, ἀφ' ἧς θὰ προκύψω-
σιν οἱ μέλλοντες συντελεστικαὶ τῆς πατρίδος
ἡμῶν ἀπὸ πάσης ἀπόψεως.

ΤΙΜΑΤΑΙ ΔΡΑΧΜΗΣ

Σημ. Τοῖς 2. Καθηγηταῖς δίδεται
δωρεάν.